Liget

2019-11

november

[XXXII. évfolyam 11. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXII. évfolyam 11. szám]

Ács József | **űrhajózás kezdőknek** 4

Lackfi János | **A LELKIFURDALÁS ZSOLTÁRA** 20

Makó Ágnes | **KALAPTÓL TÁLIG** 24

Noszkai Gábor | **ARCOK ÉS ÁLARCOK PÁRIZSBAN 1947–49** 28

Csongor Andrea | **ALAGÚT-LÁTÁS** 68

INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

Kiss Lajos András | **FÉLELEM ÉS POLITIKA – ROSSZ KÖZÉRZET** 70
A DEMOKRÁCIÁBAN

Z. Karvalics László | **TAMÁS BÁTYA** 85
MIKROFILM-DIGITALIZÁLÓ GÉPE

Ács József | **ANAKRONISZTIKUS SZÉLJEGYZETEK** 100

A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – folytatásos regény

Bíró Judit | **MACSKA-ÜZLET** 115

Lipták Ildikó | **A PATIKUSNÉ PIKÁNS HISTÓRIÁI** 121

Inczédy Tamás | **KÉT INDULÓ FÉRFI** 126

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Ács József

ŰRHAJÓZÁS KEZDŐKNEK

2019-11-01 | **VERS**

1

ha tudni akarod
milyen messze csapott le a villám
a fényjelenség után számolj magadban egyenletesen

míg meg nem hallod az éles csattanást vagy tompa dörgést
aztán szorozd be háromszázharminccal
a végeredményt méterben kapod
én tudni akartam
számoltam és beszoroztam
nem féltem tőle
felvillanyozott
utólag kiszámíthatod
megjósolni mégis képtelenség
ezek a nyár izgalmai
téli estéken
a hetvenes évek közepén
az iskolából hazafelé
a bezárt röltex és papírbolt
majd a park kopasz orgonabokrai mellett
nagykabátban sapka nélkül elhaladva
gyér közvilágításban
a csillagos ég alatt dideregve képzeltem el
hogy a tűpontok roppant gázgömbök
s míg ideér ezer évekig utazik a fény
milyen emberen túli kietlen arányok

féltem anyámtól
noha szerettem
ritkán bújtam hozzá
reggel az ágyban
nagy néha vasárnap
vagy karácsonykor
a paradicsomi béke
nem tartott sokáig
előbb-utóbb kihúztam a gyufát

és nem lehetett kiszámítani
milyen messze jár az érkező vihar
ha lecsapott mindig váratlanul

jól tudtam hogy a szekrényem
időzett bomba
hétvégén
ha belenéz
kitör a patália
elszabadul a pokol
engem kilőnek az űrbe
és ott keringek a semmiben
ennek a mozgásnak már
ismertem a Kepler-törvényeit
anyám dühe majd lecsillapul
s mert bosszantja hogy kijött a sodrából
hogy ordítozott hogy pár pofont is lekevert
miután a polcok lendületes mozdulattal
földre söpört tartalmát rendben visszapakoltam
halkan ugyanazt kérdezi mindig
mért kellett ehhez jelenetet rendezni
mért nem csinálom meg magamtól
és én nem tudom a választ
szipogva bólogatok ugyan
de csak hogy megbékítsem
aligha fogok rendet tartani
nem látom
sem szükségét
sem hasznát
és erre nem tudok
magyarázatot adni
ahogy ő sem váratlan

nagy lánggal felcsapó dühére
nem tudott vagy nem akart
egyre megy
senki sem követelt tőle magyarázatot
láttam hogy ingerült
hogy esténként fáradtan
és idegesen érkezik haza
hallottam ahogy
apámnak panaszkodik
de nekem rémületemben
meg sem fordult a fejemben
hogy csak szikraként szolgálok
hogy másvalamiből készült a robbanó elegy
hogy a kirohanás nem nekem szól
bűnös vagyok valóban
és tehetetlenül ismétlem a bűnöm
ennyit szűrtem csak le belőle
és láthatáron sincs a magyarázat
mely felmentést adhatna
pedig a jó magyarázattal
a felnőttektől látott módon
átháríthatnám felelősségem terhét
és mindketten megszabadulnánk
én a bűntől
ő a fenyítés kötelességétől
de nekem nem volt kiutam
nem voltak eszközeim
kiszáradt kút fenekén ültem
ott az égvilágon semmit
nem tudsz jóvátenni
kimászni sem lehet mert

belőled áll a kút fala
minden visszahull oda
és felgyűlik mint a rothadó avar

2

tizennégy évvel idősebb bátyám
orvostanhallgató korában
egy zuglói kollégiumban lakott
és viszonylag ritkán járt haza
ám egy alkalommal elvitt a
rákoskeresztúri fiókkönyvtárba
gyalog több mint fél óra
de az elágazásig
kilencvennyolcassal se gyorsabb
mert ritkán jár és a sorompó ráadásul
a rákosligeti vasútállomásnál
tíz percen túl is zárva tartható

keresztúron még álltak
a régi parasztházak
a könyvtár hátrafelé
gazdasági épületekben folytatódott
az ott lakó család
mákot termesztett a kertben
lenyűgözött a könyvtárszag
mit olvasnék el válasszak
kipirult arccal lelkesen
böngésztem majd húsz könyvet
tornyoztam fel a kisasztalra
ők a kartotékjaik mögül
nevettek csak hármat vihetsz
nagyon megszerettem
mindkét könyvtárosnőt
egyiküknek klasszikus
szódásüveg-szemüvege volt
koncentrikus körökkel a lencsén
ott kaptam rá a fizikára meg a
tudományos-fantasztikus irodalomra
az apolló holdra szállása utáni évtizedben
a rádióban ment a mikrobi
a szekrényben a bátyám gyűjtötte
modern külsejű kozmosz sorozat
hosszúkás kötetei
csillagközi utakról képzelegve
festett egekbe néztem
ezerfelé jártam
időgépen csővasúton
kezemben a kuczka-féle galaktikával
idegen űrhajó lebeg a magasban
kapcsolatfelvételre várva

szerelvények tűnnek el
két metróállomás között
egy téridőcsavarban
szovjet és amerikai szerzők
írták meg egymással versengve
mi történik ha a köznapi szabályok
szürke és unalmas világán
rést üt az ismeretlen
a gyökeresen mást
nem saját magamban kerestem
az sokkal veszélyesebbnek tűnt
és kilátástalannak is mert
az önvizsgálatot és az önvádat
sehogy nem tudtam elválasztani
saját csapdámba estem és
menekülni igyekeztem
ez volt egyszemélyes
űrodüsszeiám
pink floyd a himnuszom
the dark side of the moon
nem értettem még a szövegét
csak a hangzása tetszett
ugrás a jövőbe
a csillagászat és atomfizika
kettős árbocához kötözve
az öveges-könyvekben viszont a
legköznapibb témákat találtam
érdekelt ez is az élő fizika
magyarázatok a világ viselkedésére
mennyi minden kiszámítható
akárcsak a párhuzamos
és a soros kapcsolás

faltam simonyit
gamowot heisenberget
gondoltam a kettő valahol találkozik
az űrzene meg a fizikapéldák
az apáczaiban az első évben
a marx györgy-féle atomfizikával kezdtük
a nagy alapkérdésekkel
miért kék az ég
miért hűl le a párolgó folyadék
miért sárgulnak ősszel a falevelek
ezekre csodálatos módon tudtam a választ
de hogy miért nem tartok
magam körül rendet
miféle szorongás hajt és
miféle szégyen
arra nem
s még kevésbé
hogy a sín alattam
hová vezet

3

a gyerek csillagokat bámul
csillagász lesz
ha szívesen simogat állatokat
zoológus
mikor óvodásként kislapáttal
a barackfa mellett ástam
és a hajdani szemétdomb helyén
a földben régi bögrefülekre leltem
máris megtudtam régész leszek
én is mondogattam minden felnőttnek
s mulattam hogy elképednek
érdekessé váltam
ám ez inkább az ő játékuk volt
nem az enyém
ha felnövök

nem akarok ilyen
bárgyúságokat kérdezni
mi leszek ha nagy leszek
marék por leszek
mint ahogy most is
marék por vagyok
most még egyben
aztán széthord a szél
tíz év múlva újra
mindenki megnyugodhatott
fizikus leszek
válasznak ezt is elfogadták
beérték ennyivel
ám hogy én beérem-e
igencsak kétségessé vált
anyám halála után
minden céltalanul kavargott bennem
pontosan emlékszem
a megbillenés első jelére
második gimnáziumban
magyardolgozat közben
váratlanul megrohantak a gondolatok
osztályfőnököm felvetette
menjek bölcsészkarra
de a sínek másfele vittek
ráadásul gyanakodtam
nem a bögrefülek és a
régészet esetéről van-e szó
minek egy újabb félreértés
a meglévő mellé
nem volt jobb ötletem
a fizika tagozatos osztályból egyedül

felvételiztem fizikus szakra
mindenki más orvosnak
mérnöknek jelentkezett
a háttérben nyilván a szülők
gyakorlatias gondolkodása állt
egyedül én lőttem ki
jobb híján az űrbe magamat

4

valahányszor gyerekkoromban
hévízre utaztunk a nagynénémhez
tehát expresszvonattal keszthelyre
vagy balatonszentgyörgyre
kezdetnek elfogyasztottam
az utasellátónál vásárolt csokirolót
majd a büdös fémszagú ablakra tapadva figyeltem
a mellettünk futó párhuzamos sínpárt
haladtunk az mégis
mozdulatlannak látszott
ha viszont váltó érkezett
egy másik sín kanyarodott ki belőle
gyorsuló ütemben távolodott
vagy alánk csapódott
s én akárcsak bowman
kubrick űrhajósa
révülten bámultam
a talpfák rohanó tömegén
a sok szétváló és összeolvadó
majd nyílegyenesen szaladó
higanypatakot
az egyetemen hallgattam
nem mertem belegondolni
ha kifut a sín alólam mi lesz
akkor aztán tényleg
gondoltam
oda vet a sors
az űrbe

5

sokba kerülnek a bögrefülek
játszanom kellett a leendő fizikust
úgy éreztem a katonaság alatt
a tragikomédia színpadán
sikerült elsajátítanom a gyávaságot
melyet éber élelmesség ellensúlyoz
tudtam át lehet vészelni a
legőrültebb helyzeteket is
lentiben is kivártam valahogy
az első nap végét
pedig egy hétig tartott
az első hét egy hónapig
végül letelt a szűk tizenkét hónap is
az életiskolában
ez az öt év meg

csak nem lesz annyira kínos
arcszőrzetem lett a fedezékem
ballonkabátom a szkafanderem
könnyű lezárni arcod
mosollyal vagy szakállal
mint élő kis koporsót
olvastam később weöresnél
harmadév végén mégis
majdnem abbahagytam
apám tartott vissza
kárbaveszne az energia
csak átalakul gondoltam
végül lehúztam a két
hátralevő évet a
szárazlégkamrában
az elméletet felfogtam sőt
helyenként izgalmasnak találtam
a kísérletezés meg a példamegoldás
viszont nem érdekelt

negyedévben
a csepel művekbe kellett mennünk
mérési gyakorlatra
a főbejárat és a hév-állomás között
élelmiszerbolt működött
míg a többiekre vártam
bóklásztam a kis épület mögött
nem kavicsok csörögtek ott
nem is fehér murva
lenéztem a földre s láttam
ezerszám söröskupakok
a földbe taposva

több évtized szomjúság
üledékes kőzetén járok
láttam a megmentő italt
száraz gigákon hosszan aláeregetve
láttam habosan lecsurogni
borostás állakon
a fényes-rozsdás érméket
majd kiássák a régészek
a szemétdombon kezdtem én is
negyedóra múltán már a gyárváros utcáit jártam
helyenként ecetfák törték át a beton repedéseit
a magasban futó rozsdás vascsövek
kiürült és elmeszesedett artériáit
erős bilincsek fogták
egy hosszú műhelyépület oldalában
odvas luk tátongott
baleset üthette ki
olajos-zsíros szag csapott ki rajta
régi háborúk lehelete
a levegőben távoli kalapálás zaja
ipari fizikust láttam
saválló bakancsban
kék munkaruhában
heves semmittevés közben
egy szekrény formájú szovjet
ellenállásmérő mellé tolt
széken bóbiskolni
futurisztikus álmaim rég szertefoszlottak
köddé váltak
a kiürült térben utat tört magának
a kínzó nyugtalanság
balassa péterhez jártam

tét nélküli ttk-s kakukktojásként
musil meg gadamer szemináriumra
a műcsarnokban filmklub
erdély bódy huszárik
ebédszünetben
víz alól felbukkanó búvárként
a múzeum körút antikváriumait látogattam
szakállban szemüvegben posztócipőben
tudományos munkák helyett esszéket
filozófiát szépirodalmat olvastam
ideje volna tán érteni a világot
ahová a szülőcsatornán
majd kipottyanok
öt év vajúdás után
két szék közt a pad alá
mint elvetélt fizikus
a nagy váltókattogásban
a rendszerváltás pályaudvarán
gurult egy mozdonyról lecsatolt kocsi
nem vitte már csupán a lendület
a diplomaosztón a gólyavárban állt meg
egyszer s mindenkorra
befellegzett a tudománynak a fizikának lőttek
szerencsére a fényjelenség óta számoltam magamban
így pontosan tudtam milyen messze kerültem tőle

kép | pxhere.com

Lackfi János

A LELKIFURDALÁS ZSOLTÁRA

2019-11-02 | **VERS**

Uram,
ott ülsz az én
hivatali előszobámban,
mint egy szegény sorsú kérvényező,
akinek az ügyét igazából

nem is muszáj elbírálnom,
mert nem az én illetékességi köröm,
mert a papírok se lettek
megfelelően kitöltve,
mert amúgy is annyi a dolgom,
így aztán rendre átvágtatok
előtted, oltom sürgősnél
sürgősebb napirendi pontjaim
tüzeit, a zárt ajtók mögött meg
olvasok, filmet nézek, netezek,
olyankor azt képzelem,
átlátsz a szitán,
átlátsz az elválasztó anyagokon,
és még szomorúbb és fásultabb
tekintettel meredsz magad elé,
mint a világ szégyene,
mint akivel felmostak már
minden padlót,
nem lepődik hát meg,
hogy most újabb valaki
és újabb padló,
neki ez a sorsa.
Odavetek neked olykor
egy-egy futó fohászt,
elbeszélgetek gyerekeidről,
az életedről, és megígérem,
amint időm van az ügyedre,
az lesz az első,
nem fogom halogatni,
ugyan, ne is hálálkodj,
hisz ez természetes,
remek fickó vagyok ám,

úgy emberileg,
mint szakmailag,
nincs miért aggódni,
és te beletörődőn,
jámborul bólintasz,
látszik, eszedbe se jut
kételkedni jószándékomban,
én pedig szégyenkezem.
A gond az egész profin begyakorolt
jelenettel csak annyi,
hogy tudtommal sehol sincsen
leírva: az Úr az én
szégyenem és lelkifurdalásom,
csak miatta röstelkedem,
csak előle rejtem arcomat
kezem menedékébe,
csak előle kushadok
fedezékbe.
Írva vagyon viszont,
hogy az Úr
az én váram és biztos menedékem,
pajzsom és páncélom te vagy,
te mentesz meg engem
az ellenség tőrétől,
tebenned bizakodom,
hozzád bújok,
szárnyadnak árnyékában
van az én oltalmam,
Isten az én testem, jobbik felem,
húsom és vérem,
szüntelen ismétlődő
újra és újrateremtettetésem,

Isten az én triatlonom,
futok előle, és ő a futás,
tekerek biciklin,
hogy sebesebben járjak,
és ő adja izmaim erejét,
ő az enyhítő szellő,
mely szembe fúj,
vízbe csobbanok,
ahol ő vár frissességgel,
Isten az én aranyalapom,
elásott és kiásott kincsem,
bankbetétem, PIN-kódom
és netbank-jelszavam,
nélküle semmi se lett, ami lett,
nélküle én sem lettem,
ketrecben fel-alá szaladgáló
buta szárnyas vagyok csak,
mely nem jön rá,
hogy maga szövi
egyre sűrűbbre a rácsot,
mely szabadságának korlátja,
és nem veszi észre,
hogy a fogva tartójának hitt
Isten is ott gugyul vele,
magammal együtt foglyul ejtettelek,
mert te vagy, Uram,
aki foglyul ejted szívemet,
és foglyom a te szíved.

kép | pxhere.com

Makó Ágnes

KALAPTÓL TÁLIG

2019-11-09 | **NOVELLA**

Jó, tényleg veszekedtünk, de nem gondoltuk, hogy ennyire elfajul a dolog. Már eleve rosszul indult a nap, mert alig aludt a szokásos rémálmai miatt, most éppen az óriás százlábú elől menekült. Ilyenkor mindig harapósan ébred. A múlt havi, szintén reggeli összeveszés óta csak lábujjhegyen merek mászkálni, ha én kelek fel előbb. Néha még a kávéját is ágyba viszem, de ezen a reggelen pont nem főztem, csak leültem a gép elé és megnéztem a leveleimet. Volt köztük egy állásajánlat is, oroszlánszelídítőt kerestek, el sem akartam hinni, hogy végre valami nekem valót is látok a sok unalmas recepciós munka után.

Amikor felébredt, rögtön ezzel a jó hírrel indítottam, de ahelyett, hogy örült volna, nekem esett, hogy miért nem tudok megállapodni, miért kell nekem mindig több, mint amennyit érdemlek, így is éppen hogy meg tudunk élni, de ha felkoncol egy oroszlán, akkor végképp koldusbotra jutunk, meg ilyenek. Nem is értettem, min húzta fel magát ennyire, de nem volt időm gondolkodni, mert két perc múlva már úgy ordított, hogy felébredt a szomszédék kutyája, és az ugatása tovább fokozta a hangzavart. Egyik téma hozta a másikat, én is a fejéhez vágtam egy-két dolgot, például a félbehagyott főiskolát, tudom, hogy ez fájó pontja, de nem bírtam ki.

lelki egészség

A tollas kalap volt a mélypont, meg az új nyaklánc. Hogy tényleg kellenek-e a lelki egészséghez, vagy csak nagyzolás, ami az anyagi gondjainkat takargatja, és közben tovább rontja a helyzetet. Innentől elveszítettem a fonalat, mert felhozta azt is, amikor egyszer véletlenül leöntöttem vörösborral és kakaóval a kanapét, és hogy nyáron meghívtam magunkhoz anyámat három napra, és kicsit leszólta a lakásunkat. A kilátásra persze nincs panasz, az ablakunkból útikönyvekbe is szoktak fotókat lőni a várról, de az tény, hogy már évek óta ráférne a felújítás, csak még soha nem tudtunk annyit összespórolni. Igazából semennyit sem.

A tollas kalapba annyira belehergelte magát, hogy valami átkattant benne, és teljesen elvesztette a fejét. Artikulálatlanul üvöltözött, pofonvágott, aztán ököllel nekem esett. Lefogtam a kezét, de ettől csak még jobban feldühödött.

Próbáltam védekezni, hiába, egyre vadabbul ütött. Kirohantam a konyhába, ő utánam. Rossz ötlet volt. Ott került elő a konyhapultról a húsvágó bárd, mert estére hagymás rostélyost akartunk sütni hátszínből. Olyan hirtelen történt minden, hogy nem is tudom teljesen felidézni. Egy elkeseredett, nagy suhintás rémlik, a szelét most is érzem az arcomon, meg a puffanásra emlékszem. Utána mindent elöntött a vér, felspriccelt a plafonig, végigfolyt a konyhapulton, a kövön, elért a sarokban a kukáig.

Egy napig utána nem is tudtam magamról, csak hevertem álomtalanul, üresen, nem fájt semmi, nem bántam semmit. Lassan tértem magamhoz, eleinte nem tudtam, hol vagyok, de aztán ráismertem az egyik lámpára, és rájöttem, hogy továbbra is otthon, ahol minden ugyanolyan, de közben mégis teljesen más. Nem értettem az egészet, tulajdonképpen most sem értem, de elfogadtam, hogy az életünk, az életem örökre megváltozott.

jópofa munka

Ha már így alakult, valójában nem is bánom. Azóta ezen a tálon hordoz, és mindenkinek büszkén mutogat, mint élete fő teljesítményét. Egy kicsit sztárnak érzem magam, mert most tényleg rám figyelnek. Sőt! Az emberek megdöbbennek a látványomon, viszolyognak, hányingerük támad, de azért mindenki

látni akar, sőt, minél közelebbről. Azóta, hogy belépődíjat szedünk, teljesen megoldódtak az anyagi gondjaink, mindenre jut pénz, már az új fürdőszobát is megterveztettük. És jópofa munka. Előre kuncogok magamban, ha kiscsajok közelítenek. Néha azt játszom, hogy behunyom a szemem, teljesen mereven, mozdulatlanul tartom magam, és amikor hallom a légzésükből, hogy közelebb hajolnak, hirtelen a szemükbe nézek és kidugom a nyelvem, vagy üvöltök egyet. Ettől a legedzettebbek is sokkot kapnak, a múltkor valaki a plázában el is ájult, mentőt kellett hívni hozzá. Iszonyúan jól szórakozom ezeken, és ahhoz képest, hogy mennyit keresünk vele, nem is megerőltető.

Igazából jólesik megpihenni. Végre nem nekem kell meghoznom a fő döntéseket, kitalálnom, hogy mit szeretnék, hogy ő mit szeretne, hogyan éljünk és miből. Most már ő a főnök. És elég kényelmes ez a tál.

kép | id. Lucas Cranach: Salome Keresztelő Szent János fejével (1530-as évek), Szépművészeti Múzeum

Noszkai Gábor

ARCOK ÉS ÁLARCOK PÁRIZSBAN 1947–49

2019-11-06 | **ESSZÉ**

Szabó Zoltán a II. világháborút követően a koalíciós kormányzás kezdetétől a Nemzeti Parasztpárt tagja. A háborús fenyegetettség elmúltával sem keríti hatalmába a sokakat jellemző eufória. Az egykori falukutató, szociográfus író közéleti személyiséggé válik. Diplomáciai szolgálatát megelőzően, a MADISZ [1] elnökeként a derűlátó politikai közhangulat és a bizakodó társadalmi környezet ellenére, néhány hónap alatt több kijózanító tapasztalatot szerez.

Előzmények:

A magyar ifjúság egységes társadalmi képviseletének céljából létrehozott szervezetet *(…) a MADISZ-t fedőszervnek használták, mert ez érdemben a* [Kommunista] *párt ifjúsági szervezete volt. Azt remélték, hogy az ún. népfrontpolitika jegyében minden párt lemond a saját ifjúsági szervezetéről, és a MADISZ majd közös ifjúsági szervezetként működik. Ez nem így történt. A Független Kisgazdapárt is létrehozta a maga ifjúsági szervezetét, a FISZ-t, a Szociáldemokrata Párt a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalmat, a SZIM-et, és a Parasztpártnak is lett ifjúsági szervezete.* [2] Elnökként a mozgalmi részvételnél fontosabb célja saját szellemi orgánumának megszervezése. Mint azt a lap beköszöntőjében is írja, a *Hazugság nélküli* [3] közélet meghonosításának szándékával indítja a Valóság című folyóiratot. Felelős szerkesztőként éri a Révai József által kiélezett affér, amely Bibó István: *A magyar demokrácia válsága* című tanulmányának közlését megelőzően, 1945 őszén bontakozik ki. Bibó-esszéjét – szerző és szerkesztője elől eltitkolva – a nyomdából juttatják Révaihoz. A Magyar Kommunista Párt (MKP) ideológusa megpróbálja rávenni a szerkesztőt a közlés elhalasztására, de ő vitába száll Révaival. Szabó Zoltán néphatalomról vallott nézetei a 30-as évek közepe óta szilárdak: Hogy egy ország demokratikus ország legyen, ahhoz nem elég az, hogy a képviselőház vitatkozik. Sőt még az sem lenne elég hozzá, ha ez a képviselőház titkos választás útján jönne össze. Nem elég hozzá az, hogy a kormányzat tiszteletben tartja a szabadságjogokat, nem elég a törvény előtti egyenlőség. A demokrácia ennél valamivel több. Úgy gondolom, nemcsak kormányzási forma, hanem életforma. [4] [Révai] *Kezében a kefelevonattal… Egyre hevesebben és egyre lendületesebben ismételte azt, hogy a Bibó-tanulmány a demokráciát fenyegeti. Mindez furcsán hatott. A jelenetben az volt az elképesztő, hogy egy tömegpárt vezetője, egy megszálló hadsereg és egy győztes nagyhatalom árnyékában, az ellen ágált kitartó szenvedéllyel, hogy egy negyven oldalas értekezés egy ötszáz példányban kinyomtatott időszaki folyóirat hasábjain eljusson az olvasóhoz. Ettől féltette a pártját. Gondolatmenete azokra a harmincas években hallott vádbeszédekre is emlékeztetett, amelyek a falukutató könyvekkel kapcsolatban állapotrajzot nemzetgyalázásnak minősítettek, látleletet méregkeverésnek.* [5]

ideológiai vita

Éles vita bontakozik ki a szerkesztő, az ideológus és a vitába döntnökként bekapcsolódó Lukács György között a demokráciáról. A nézetkülönbség – Lukács által javasolt – egyezséggel zárul: Révaival beláttatják a betiltás észszerűtlenségét. A Bibó-esszé közlését [6] megelőzően 1945 decemberében [7] szervezett nyilvános vitán Ortutay Gyula elnökletével a Bibó-tézis mellett megjelent Lukács és Révai marxista antitézise is. A Bibó-tanulmány Szabó Zoltán következetességének és Lukács György pragmatizmusának köszönhetően, valamint a – koncepciós módszerektől sem mentes – ideológiai vita létrejöttének és 1946-os közlésének [8] előzetes feltételeként kaphatott szűk körű nyilvánosságot.

Ahol (és ahogy) a béke készül

Szabó Zoltán örömmel tér vissza Párizsba, ahonnan hat évvel korábban a német megszállás elől menekülni kényszerült. [9] A francia főváros a háborút követő évben a nemzetközi politikai élet központja. Franciaország és Magyarország között a diplomáciai kapcsolat az első békeévben áll helyre. A két ország követei 1946-ban

kezdik meg működésüket (nagyköveti képviseletet – 1946. márciusi kinevezését követően – csak Szekfű Gyula tölt be 1947 májusától Moszkvában). A béketárgyalásokon részt vevő népes magyar delegáció semmit sem tud az áprilisi londoni brit–amerikai–szovjet külügyminiszter-helyettesi találkozón a magyar–román határról született döntésről. Gyöngyösi János külügyminiszter delegáció-vezető helyettese, Gerő Ernő (MKP) áprilisi moszkvai tárgyalásait követően a nyár végén érkezik Párizsba, ahol… *hazafias nézeteket hangoztatott, amikor Csehszlovákiával és Romániával fennálló konfliktusunk került szóba. (…) határozottan támogatta igényünket a magyar–román határkiigazításra, (…) hangsúlyozta, hogy a legcsekélyebb területnyereség is demonstrálná, hogy az új, demokratikus magyar kormányzat képes kijavítani a trianoni szerződést oly módon, ahogy Horthy Magyarországa soha nem tudta volna.* [10] 1946. július 27. – október 18. között Szabó Zoltán átveszi a párizsi *Centre d'Études Hongroises en France* [11] vezetését, ugyanekkor tudósítja a II. világháborút lezáró békekonferenciáról az Új Magyarországot. [12] A lap közel áll a külügyi kormányzathoz, főszerkesztője Boldizsár Iván, Szabó Zoltán egykori piarista gimnáziumi évfolyamtársa. Nem először kell szembesülnie azzal, hogy a politikusaink által képviselni szándékozott érdekek és a társadalmunkban élő vágyak ellentmondásban vannak az Európában érvényesíthető lehetőségekkel. A népes magyar béke-delegációnak esetenként a felszólalás lehetőségéért is küzdenie kell. Működésüket nehezítik a nagyhatalmak képviselői által előírt tarthatatlanul rövid határidők és a méltatlan technikai nehézségek.

> **gyér terjedelemben**

A helyszínről kísérli meg szembesíteni a hazai közvéleményt a kialakuló békerendszer valóságával. Cikksorozatát cenzúrázzák [13] Szabó Zoltán szerint a hazai sajtó – Boldizsár Iván ugyancsak Párizsból küldött tudósításai és Bibó István elemzése [14] ellenére – az esemény súlyához képest aránytalanul gyér terjedelemben foglalkozik a békeszerződés trianoninál is kedvezőtlenebb tartalmának és várható következményeinek értékelésével. Következtetése egyszerre szkeptikus és realista: *(…) itt nem Európa és európai népek életének feltétele volt az, amihez szabták a békét! Hanem a béke érdeke volt az, amely szerint kimérték népek életfeltételeit. (…) A*

panaszkodásnak nincs értelme sok, most már az önvádnak is kevés. A rossz ügy mellett vesztes legyőzöttek felé kevesen fordulnak érdeklődéssel. Még kevesebben részvéttel. **[15]**

A hazai hatalmi küzdelem – *a köztársaság elleni összeesküvés* ügye, amely a legnagyobb parlamenti párt, a Független Kisgazdapárt felmorzsolását célozta – elvonta a figyelmet az ország jövőjét évtizedekre meghatározó világpolitikai eseményről. Rákosi Mátyás nyomására az év végén lemond Keresztury Dezső parasztpárti vallás- és közoktatásügyi miniszter. A tisztségre a Nemzeti Parasztpárt Kovács Imre javaslatára Szabó Zoltánt jelöli, akiről a szemtanú feljegyzi, hogy „*nem túlságosan örvend a megtisztelő ajánlatnak.*" **[16]**

Nagy Ferenc miniszterelnök visszaemlékezése szerint a kulturális ügyek kormányzati irányítójának személyére szovjet részről is történt igénybejelentés: *Szviridov* **[17]** *kéretett magához (…) azt kérdezte tőlem…: – Mikor akarják betölteni a miniszterelnök úrék a kultuszminiszteri tárcát?* [Nagy Ferenc]: *– (…) a Parasztpárt még mindig nem tudott alkalmas jelöltet állítani. Megemlítették Illyés Gyula, Tamási Áron és Szabó*

Zoltán írók neveit, azonban a Kommunista Párt egyiket sem vállalja ezek közül. Én bármelyiket szívesen látnám a kultusztárca élén. – Higgye el, hogy a legalkalmasabb jelölt Darvas József – kezdte a régi nótát a közben odaérkező Puskin követ. [18] Szerzőnk kormányzati megbízatásáról szóló valótlan értesülés decemberben széles körben terjed el. Kardos László, a Győrffy Kollégium igazgatója a kollégistákkal írásban közli: *Kultuszminiszter az újabb variáció szerint Szabó Zoli barátunk.* [19]

Az 1947-es évet pontosabban jellemezhetjük a fordulat éveként, mint a következőt – a többpártrendszert formálisan is megszüntetőt. *Károlyi* [Mihály] *már 1947. februári nemzetgyűlési beszédében hangoztatta a diplomáciai kar megtisztításának fontosságát, mégis csak részben választhatta meg a maga beosztottait…* [20]

Szerzőnk sajtótudósítói minőségben Boldizsár Ivánnal, Cs. Szabó Lászlóval és Illyés Gyulával [21] együtt jelen van a párizsi békeszerződés február 10-i aláírásakor.

Kézmozdulat és vélemény [22] című írását az általa alapított Valóság megcsonkítva közli.

szovjetellenes szervezkedés

Kudarcot vall az ügy tisztázására irányuló kísérleteivel. Nem sikerül levétetnie nevét a lap márciusi számáról sem. Felidéződik benne, hogy tizenöt évvel korábban Szekfű Gyula főszerkesztő a Magyar Szemlénél a legapróbb módosításokat is részletesen megbeszélte vele, az akkor húszéves szerzővel. Ironikus cikkben beszéli el a történteket: *… a minap cikket írtam saját folyóiratomba (…) A cikkből töröltek. Megkérdezésem, beleegyezésem nélkül. (…) Egyetemi hallgatók cselekedték, ami annál sajnálatosabb, mert ily fiatal korban azt a becsvágyat, hogy valaki író legyen, nem illik azzal kiegészíteni, hogy szerkesztőjének cenzora legyen. Ez a szellemi fejlődés nem jó irányát mutatja.* [23] Cikkét nyomdába adják ugyan, ám mégsem közlik. Szabó Párizsban nyilatkozik a magyar irodalom helyzetéről és a népi írókról, [24] ezért a Szabad Nép megtámadja. [25] Február végén szovjet katonai hatóság kihallgatja, majd – mentelmi jogának semmibevételével – szovjetellenes szervezkedés gyanújával letartóztatja Kovács Bélát, az 57 %-os parlamenti többségű kisgazdapárt

főtitkárát. V. P. Szviridov tábornok irányítja a vallatást, utána bírói ítélet nélkül elhurcolják, és tíz évig fogva tartják a Szovjetunióban. A Svájcban tartózkodó Nagy Ferenc miniszterelnök – titkára budapesti őrizetbe vételét követően telefonon közli Tildy Zoltán köztársasági elnökkel lemondását a berni magyar követségről, aki már másnap, május utolsó napján kinevezi miniszterelnökké Dinnyés Lajost. [26] A döntés közjogi káoszhoz vezet: külföldön és belföldön egy hónapon át teljes a bizonytalanság a miniszterelnöki és a kormányzati legitimációt illetően. Nagy Ferenc szabályszerű írásbeli lemondása feltételéül ötéves László fia Svájcba engedését szabja meg. A svájci–osztrák határon végrehajtott cserét követően világszerte lemondási hullám indul meg a Magyar Köztársaság külképviseletein. [27]

Ebbe a folyamatba illeszkedik Párizsban Auer Pál követ július 2-i lemondása és emigrációja is. Auert Károlyi Mihály váltja fel, egyidejűleg vállalva követként a Magyar Köztársaság képviseletét Párizsban és Perlaky-Kassa Endre megüresedett tisztségét Brüsszelben, valamint Luxemburgban. A lázas közéleti események és az egyre nyomasztóbb tapasztalatok mellett Szabó Zoltán magánélete is válságba jut: éppen válópere zajlik. A Valóság szerkesztőségéből 1947 tavaszán távozik.

A magyar követség megújuló személyzete

Augusztus végén – immár a Magyar Köztársaság követeként – Károlyi Mihály Mihályfi Ernő tájékoztatásügyi miniszterhez küldött levelében sürgeti, hogy *Szabó Zoltán – … kultúrattachéi minőségben – minél előbb Párizsba küldessen …* **[28]** *Károlyi javaslatait nagyrészt elfogadták. Erős* [János] *maradt első beosztott, (…) miután Havas* [Endre] – *akiben a külügy irányítói jobban bíztak, mint Károlyi gondolta volna – lett a második beosztott tanácsos. Szabó Zoltán kultúrattasé lett, Gyomai* [Imre] *és Fejtő* [Ferenc] *beosztását a kérthez képest megcserélték, (…), mert Fejtő nem vállalta a diplomatastátussal járó kötöttségeket.* **[29]** Szabó 1947 nyarán ismét Franciaországban tartózkodik Boldizsár Iván főszerkesztő jóvoltából, az Új Magyarország tudósítójaként. Szeptember 15-én hatályba lép a Párizsi Békeszerződés, amelytől Magyarországon széles tömegek várták – megalapozatlanul – a szovjet csapatok kivonását. Szabó Zoltán szeptember 24-én Budapesten szolgálati fogadalmat tesz. Október 1-től – kétoldalú szerződésben rögzített feltételekkel – a

magyar követség kulturális titkárává nevezi ki Párizsba a Molnár Erik vezette külügyi kormányzat. [30] Október 15-én kezdi meg kulturális tanácsosi működését Párizs nyolcadik kerületében. A szociáldemokrata Fejtő Ferenccel és helyettesével, a kommunista Bajomi-Lázár Endrével, Havas Endrével, Erős Jánossal és Gyomai Imrével teljesít szolgálatot. *Havas tanácsosi rangban Károlyi titkára, (…) Gyomai a sajtóattasé. Fejtő nem volt diplomatastátusban, hanem függetlenségét megőrizve a különálló sajtóiroda vezetője. Ilyen színvonalú együttest magyar követségen pár évvel előbb, vagy később nehezen lehetett volna találni.* [31] Szabó húsz hónapig tartó külügyi szolgálata életének egyik leggazdagabban dokumentált időszaka. Írói-szerkesztői tevékenysége háttérbe szorul ugyan, mégsem válik hivatalnokká. Egyénisége erősebb, napi jelentésein és levelezésén is átütnek éles megfigyelései, lényeglátó következtetései – és egyre keserűbb tapasztalatai. A harmincöt éves kulturális attasé munkáját és döntéseit mindvégig a magyar kultúra vonzása és a hazai politikai események taszítása határozza meg. Cs. Szabó László felidézi, hogy a nyugatra érkező hazai szerzők közül Szabó Zoltán volt *az egyetlen magyar író, aki kihozta a könyveit.* [32]

> a legjobb külpolitika

Az ősz folyamán Illyés Gyulával együtt tervezik Párizsban a francia–magyar kulturális kapcsolatok szélesítésének lehetőségeit. Közös meggyőződésük szerint a világháborúkat vesztett Magyarország számára a legjobb külpolitika a magyar kultúra legkiválóbb alkotóinak és alkotásainak európai megismertetése. Illyés Svájcból Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszterhez címzett levelében részletesen beszámol franciaországi kiküldetésének eredményeiről:

(…) Károlyi Mihály követ úrral, Szabó Zoltán kulturális attasé és Gyomai Imre sajtóattasé urakkal, valamint Lelkes István [33] *úrral folytatott többszöri megbeszélés után tisztáztuk a Külügyminisztérium és a Kultuszminisztérium külföldi szerveinek másutt is oly kívánatos, franciaországi együttműködését. Ennek alapján a Kultuszminisztérium bármily kulturális ügyben közvetlenül fordulhat a Külügyminisztérium párisi szerveihez és számíthat minden formalitás nélkül azok közreműködésére.* [34] November 11-én *Szabó Zoltán Molnár Erik miniszternek*

Párizsból küldött feljegyzésében sürgeti, hogy létesítsenek kulturális alapot a követségen, amely fedezi a francia kulturális személyiségek időnkénti meghívását, kisebb fogadások, filmbemutatók stb. rendezését, a követségen könyvtár és „kulturális archivum" létesítését, magyar propagandaanyagok beszerzését, a követség munkáját támogató „francia szellemi vezetőegyéniségek" időnkénti megajándékozását. **[35]** Szabó feljegyzéséhez Károlyi ugyancsak Ortutayhoz címzett december 15-i levelében csatlakozik. **[36]**

Szabó Zoltán november közepén ismeri meg Jászi Oszkárt, aki utolsó magyarországi látogatásáról Károlyi kérésére Párizson keresztül tér vissza az Egyesült Államokba. Szabó tanúja a régi barátok szenvedélyes vitájának. **[37]** A Jászi (…) *tiszteletére rendezett vacsorán (…) a magyar helyzetről vitatkoztak, amire a jelen lévő Szabó Zoltán sokkal később úgy emlékezett, hogy a két öreg alaposan összeveszett*

egymással. (…) Károlyi ugyan már kevésbé lelkesedik a szovjetekért, de a magyarországi diktatúra erősödését nem akarja tudomásul venni. [38] Szabó Jászi álláspontját fogadja el: hozzá hasonlóan értékeli a hazai politikai eseményeket és az önkényuralom irányába tolódó hatalmat. Ez alapozza meg az 1918-as forradalom minisztere és a volt falukutató egymás iránti rokonszenvét és öt évvel későbbi együttműködésüket a müncheni Látóhatár folyóiratért. [39] November végén Szabó Zoltán feljegyzi, hogy a követségen felkereste Gerlóczy Gedeon. A híres orvos-dinasztiából származó, Párizsban élő építész – számos Csontváry-festmény tulajdonosa – ellenszolgáltatás nélkül ajánlotta fel a képeket egy kiállítás megrendezésére. [40] Szerzőnk Csontváry-Kosztka Tivadar alkotásait már a 30-as években a magyar festészet külföldön is bemutatni vágyott művei között tartotta számon: *(…) azt hiszem, aki mélyen látó idegen, márpedig nekünk ezekre van szükségünk, az a magyar tragédiákat jobban megértené Csontváry (…)* Öreg paraszt*jának az arcáról, mint egy keresztre feszített Csonka-Magyarország-térképről és az éppen időszerű magyar notabilitások László Fülöp festette portréiról.* [41]

Párizsban éhezhetnek

Gerlóczy és Szabó Zoltán kiállítás-szervező együttműködésének előzménye egy korábbi, Károlyi Mihály francia vendégei tiszteletére tartott fogadás volt, amelyre Károlyi rózsadombi villájába Gerlóczytól *Csontváry-képeket kért ki. A vendégek között volt a párizsi Musèe Nationale d'Art Moderne igazgatója, Jean Cassou is, aki Csontváry festészetét világviszonylatban is nagyra értékelte. A fogadás eredményeként már 1947 novemberében Szabó Zoltán kultúrtanácsos szervezésében létrejött a párizsi magyar nagykövetségen egy Csontváry-kiállítás. A kiállítást Picasso is megtekintette. Szabó Zoltán visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Picasso azt kérte, hogy nyitvatartási időn kívül nézhesse meg a kiállítást, sőt azt kívánta, hogy kíséret nélkül zárják rá az ajtót egy órára, s utóbb elismerését fejezte ki Csontváry festészetéről.* [42] Karácsonykor Molnár Erik külügyminiszter részére Szabó Zoltán készít beszámolót a november 11. és december 18. között történt „Franciaországi magyar vonatkozású ügyekről." [43] A napi aktualitások mellett tájékoztatja a minisztert a Párizsban tanuló magyar ösztöndíjasok helyzetéről is: *Mondhatni kivétel nélkül éhezéssel fizetik meg azt a*

lehetőséget, hogy tudásukat Párizsban tökéletesíteni akarják… Ha a tardi helyzetben azt írtam, hogy annak idején a magyar aratómunkásnak minden megkeresett mázsa búzát testsúlyának egy kilójával kellett megfizetni, rájuk ugyanez áll. A különbség csak annyi, hogy tudásban való gyarapodásukat mázsával mérni nem lehet, és mindenki azt képzeli róluk, hogy a boldogság teteje az, hogy Párizsban éhezhetnek. **[44]**

A búcsúzások éve

1948. januártól a külügyminiszter megbízásából Szabó Zoltán ideiglenes hatállyal vállalja el a Magyar Köztársaság UNESCO ügyeinek képviseletét az ENSZ mellett működő oktatási világszervezet székhelyén Párizsban.

A hazai politikai élet a *klerikális reakció* elleni küzdelem meghirdetésével kezdődik: Rákosi Mátyás januári beszédében jelöli ki a célt és a határidőt: a klerikális reakcióval az év végéig végezni kell. A klerikális reakció fogalma a politikai nyelv legszélesebb értelmében a vallási szervezetek által folytatott oktatást, szellemi befolyás érvényesítését, illetve az érdekvédelem gyakorlását jelentette. Szűkebben a katolikus egyház és a papság oldalán álló személyek, intézmények, mozgalmak gyűjtőfogalma volt. Konkrétabban pedig: Mindszenty József bíboros, esztergomi érseknek a kommunista oktatás- és egyházpolitikával szemben megnyilvánuló nyílt és következetes ellenszegülését jelentette. Március közepén Szabó is jelen van Lukács György előadásán Párizsban, a Sorbonne Richelieu termében. [45] Március 16-án Károlyi Mihály, Károlyi Judit és Szabó Zoltán Brüsszelbe utaznak a magyar forradalom és szabadságharc centenáriumának belgiumi ünnepségeire. Áprilisban francia–magyar történészkonferenciát rendeznek Párizsban, a Bibliothèque Nationale-ban. Az előadók között Andics Erzsébet, Fejtő Ferenc és Kosáry Domokos szerepelnek.

Április 12-én jelentésben tájékoztatja a kormányhivatalokat az általa tervezett Czóbel- és Csontváry-kiállításokról. [46] 1948. április 21-én nyitják meg a Czóbel-kiállítást Párizsban.

> a magyar diplomáciai kar

A következő napon Szabó Zoltán eljegyzi Károlyi Juditot, a követ fiatalabbik lányát. Augusztus utolsó napján tartják meg esküvőjüket Párizsban. Az otthonról érkező hírek tovább bomlasztják a magyar diplomáciai kart: egymás után mond le Károlyi két régi szövetségese: májusban Vámbéry Rusztem washingtoni követ, júniusban Károlyi 1918-as hadügyminisztere, Böhm Vilmos távozik a stockholmi követségről. Mindketten emigrálnak. Június 12-én egyesül a szociáldemokrata és a kommunista

párt (Magyar Dolgozók Pártja). A külföldön tartózkodó Kovács Imrét megfosztják képviselői mandátumától. Hazarendelik Csornoki Viktor kairói nagykövetet, Tildy Zoltán miniszterelnök vejét. Budapestre érkezésekor őrizetbe veszik. Tíz nap múlva, július 30-án Tildy lemond (1956 májusáig tartják házi őrizetben). Augusztus elején Szakasits Árpád lesz a miniszterelnök. A kormány augusztusi átalakításának eredményeként Molnár Erik helyett Rajk Lászlót bízzák meg a külügyi tárca vezetésével. *Károlyi működését (…) Rajk László is nagyra értékelte, de ambícióját, hogy Párizs az aktív magyar külpolitika hídfőállása legyen, nem tudta támogatni.* **[47]** Szabó Zoltán szeptemberben első házasságából származó Ádám fiát Párizstól 40 kilométerre, Melun-ben egy francia pedagógus családnál helyezi el, ahol Ádám egy tanéven keresztül tanul. **[48]** Rajk László külügyminiszter szeptember utolsó napján írja Károlyi Mihálynak: *Havas* [Endre] *leveléből értesültem, hogy Szabó Zoltán problémája nálatok is felmerült. Valóban olyan kérdés ez, amire mindkettőnk, vagy őt is beleértve mindhármunk részére megfelelő megoldást kell találnunk. A magam részéről legelőnyösebbnek tartanám, ha ő hazajönne, annál is inkább, mert hosszabb kint tartózkodása következtében – gondolom – eléggé el lehet szakadva a magyarországi eseményektől és fejlődéstől.* **[49]**

Az év nyarán Ignotus Pál Londonból hazalátogató sajtóattasét Révai József arról kérdezi, nem gondol-e a hazatérésre, *„hisz végül is maga egy író…”* **[50]** A Nyugat egykori szerkesztőjének fia szerint a párbeszéd így folytatódott: [Ignotus Pál:] *Szívesebben vagyok a kormány propagandistája külföldön, mint ellenzéke itthon. (…) Révay* [sic!] *még mindig mosolygott, és sok szerencsét kívánt.* **[51]** Rajk László külügyminiszter Párizsból szintén hazarendeli a kulturális tanácsost. Szabó Zoltán november 5–16. közötti budapesti tartózkodása alatt ítélik halálra hazaárulás vádjával Csornoki Viktort, a Magyar Köztársaság kairói követét. Révai József, a MDP Politikai Bizottságának tagjaként Szabó Zoltánnak is felteszi a hazatérést firtató kérdést. Szabó jobbnak látja határozott válasz helyett a kérdésre kérdéssel válaszolni: vajon Révai nem tevékenykedne-e szívesebben Párizsban? **[52]** Mindkét kérdés válasz nélkül marad. November 8-án Szabó Zoltán fogadja a Magyarországra látogató Paul Èluard költőt, akivel Mezőkövesdre, Egerbe és Tardra látogatnak. **[53]**

A fővárosba visszatérve, szűk körben együtt vacsoráznak Illyés Gyulánál. [54] Bibó István ugyancsak novemberben találkozik utoljára Szabó Zoltánnal. A hónap végén Rajk László külügyminiszter Károlyi Mihály követnek Párizsba küldött levelében beszámol a Szabó Zoltánnal Budapesten szervezett hivatalos találkozóiról: *Szabó Zoltánnal két alkalommal beszélgettem és Rákosival is összehoztam.* [55] Szerzőnk azt emeli ki e beszélgetésekből, hogy Rajk felszólította: ne hanyagolja el tovább írói munkásságát. [56]

Küszöbön álló kezdeményezéseinek további kivitelezése céljából Szabó Zoltán visszatér Párizsba. *Foyer Culturel*-t létesít, kiállítóhelyet rendez be a párizsi követség épületében a magyar képzőművészet bemutatására, magyar zeneművek előadására. December 7-én hazaárulás és népellenes bűncselekmény miatt kivégzik a halálraítélt Csornoki Viktort. Három nap múlva felmentik Dinnyés Lajos miniszterelnököt és kormánya tizennégy miniszterét, köztük Rajk Lászlót is. December 20-án *Szabó Zoltán*

bemutatta a magyar kultúra parisi otthonát a parisi irodalmi és művészeti élet kitűnőségeinek. Ebből az alkalomból a falakat Csontváry-Kosztka Tivadar festményeivel és Derkovits Gyula Dózsa metszeteivel díszítették. [57] Szabó Zoltán szerint ez volt az első lehetőség, hogy a nemzeti kultúrából a követség épületében mutattak be valamit. [58] Szabó hazatérése megtagadását, mint bizalmas szóbeli közlést a Csontváry-kiállítás előtt magával a követtel osztotta meg, Károlyira bízva a nyilvánosságra hozatal időzítését. [59] A Foyer-ban 1948/49 során egyebek között Derkovits Gyula grafikái, Kovács Margit kerámiái és Trauner Sándor filmdíszletei voltak láthatóak. Fogadást és koncertet szervez, melyen Kodály Zoltán csellószonátáját a jelen lévő zeneszerző tiszteletére Starker János adja elő. A karácsonyi ünnepeket Ádám fiával tölti Párizsban. [60] Az ünnep meghittségét beárnyékolja az otthonról érkező hír: letartóztatták Mindszenty Józsefet. Szabó is katolikus volt, a hercegprímás és az ő társadalomról és tulajdonviszonyokról alkotott nézetei azonban nagymértékben különböztek. A hír személyes vonatkozása, hogy őrizetbe vették, majd ugyanabban a büntetőeljárásban ítélték el a főpap titkárát, Zakar András, [61] Szabó Zoltán egykori piarista évfolyamtársát is. [62]

végleges döntés

Közkeletű tévedés, hogy Szabó Zoltán *is* a Rajk-per miatt mondott le és távozott diplomáciai tisztségéből. [63] Ezt meggyőzően cáfolja Szabó több feljegyzése és a Károlyi-családdal folytatott levelezése is. A dokumentumok bizonyítják a külföldön maradás elhatározásának idejét, pontos tervét és részletes indokait. Elhatározását a Mindszenty-per érlelte végleges döntéssé. A hiedelem lehetséges oka a Mindszenty- és a Rajk-per között eltelt viszonylag rövid idő (1949. február 8.–szeptember 24.), valamint a Szabó Zoltán lojalitása apósával.

Csapdák és menedékek

1949. január 24-én Párizsban, a kulturális foyerban Szabó Zoltán fogadást rendez Lahner Emil festőművész tiszteletére. [64] Aznap érkezik a francia fővárosba Rajk ideiglenes tanácsosi megbízásával Mód Péter. [65] Két nap múlva Szabó Zoltán Rajk László külügyminiszterhez intézett levelében közli, hogy Módot nem tartja alkalmasnak kulturális adminisztrációs tevékenységre, különösen nem elődje

utódának. [66] Hajdú Tibor szerint ez az utalás Ferenczi Edmondra vonatkozik, aki *„több titkosszolgálat és úgy tűnik, Rajk titkos ügynöke is volt. Szabó ekkor már nagyjából eldöntötte, hogy nem tér haza. Házassága* [Károlyi Judittal]*, majd Mindszenty letartóztatása megerősítette elhatározásában, de ezt Rajknak előre bejelenteni nem állt szándékában.* [Szabó] *nem bízott Rajkban, tehetséges politikusnak tartotta, de mindig olyan benyomást tett rá, mint egy tigris, amely szenvtelen arcot vág, de állandóan ugrásra kész.* [67]

Amennyire fogyatkozik Szabó bizalma a hazai kormányzatban, annyira derűlátó barátja jövőjét illetően még tavasszal is az egykori gimnáziumi évfolyamtárs, Boldizsár Iván külügyi államtitkár.

Kedves Zoltán,

nagy örömmel olvasom pontos jelentéseidet. Ezek most nem olyan irodalmiasak, mint az elsők, de azt hiszem irodalmibbak, és főleg nagyon hasznosak. Általános vélemény itt most az, hogy százszor jobban dolgozol, mint azelőtt, és hogy ma már Parisban nemcsak Gyomai [Imre] *és a sajtóiroda aktívak, hanem Te is, sőt elsősorban Te.* [68]

Szabó Zoltán 1949. március 5-én magánlevélben értesíti Károlyi Mihályt, hogy szerződéses *„diplomáciai állását fölmondottnak tekinti."* Egyidejűleg biztosítja arról, hogy döntését nem hozza nyilvánosságra és hivatalos formába sem teszi mindaddig, míg a – lemondását ugyancsak fontolgató – követ ugyanezt nem cselekszi. **[69]** Bizalmas bejelentése mégsem marad titok azok előtt, akiket a legkevésbé sem akart

idejekorán beavatni elhatározásába. Másnap Mód Péter és Havas Endre közös jelentést küldenek Rajk Lászlóhoz. Havas állítása szerint *mikor átadtam* [Szabó Zoltánnak] *üzenetedet, hogy majd nézzen haza, (…) addigi félelme egy pillanatra rémületté fokozódott, mert mint kiderült, azzal ijesztgették, hogy ne menjen haza, mert le fogják otthon tartóztatni. Szabó azonban továbbra is nagyon pesszimista (…) különösen lehangolta egy levél, amit Illyés Gyulától kapott.* [70]

Csontváry-alkotások

Szabó Zoltán követségi tanácsos-helyettesét, Reismann János fotóművészt a Külügyminisztérium 1948 tavaszán jelöli ki a követség sajtóirodája szerződéses munkatársának. [71] A márciusi Csontváry-kiállítást Beöthy István Franciaországban élő képzőművész nyitja meg. [72] A Magyar Követség és a Modern Művészetek Múzeumának közös szervezésében a modern magyar képzőművészeti kiállítást Szabó Zoltán szervezi Jean Cassou művészettörténésszel, ugyancsak a Musée de l'Art Moderne termeiben. [73] A Galerie Wilsonban rendezett tárlaton tíz Csontváry-festményt – köztük a *Baalbek,* a *Zarándoklás a cédrusokhoz Libanonban, A Panaszfal bejáratánál Jeruzsálemben,* a *Selmecbánya, A taorminai görög színház romjai* és a *Hortobágy* című festményeket állítottak ki. [74] Ezt követően Szabó Zoltán előkészíti a Csontváry-alkotások két hónappal későbbi brüsszeli kiállítását is. [75] Április 5-én Robert Capa, Reismann János és David Seymour („Chim") fotóművészek Magyarországon készült felvételeiből szervez a követségen kiállítást, [76] amelyet Boldizsár Iván nyit meg. [77]

Április 24-én zár a Csontváry-kiállítás Párizsban. [78] Két nappal később Angliában megszületik Christopher fia. [79] Szabó Zoltán májusban felhívja Boldizsár Iványt és közli vele: *„Még a követségen vagyok. (…) Azért telefonálok, hogy ne mástól tudd meg" – mondta. Nem kellett megmondania, mit; a „még" szóból is nyilvánvaló volt. (…)* [80] A hónap végén a Csontváry-kiállítás kisebb változatának megnyitóján Brüsszelben Károlyi és Szabó, valamint a belga szenátus elnöke, Camille Huysmans kultuszminiszter vesznek részt. [81] Közben Mód Pétert váratlanul hazarendelik. Szabó Zoltán 1949. május 27-én tanácsosi összefoglaló jelentésben tekinti át a Csontváry-kiállítások fogadtatását. [82]

Május utolsó napján a követségen kiállítást szervez Rippl-Rónai József huszonegy (Révai András tulajdonában lévő) rajzából. [83] Júniusban Ádám fia visszatér Magyarországra. [84] Június első felében az Államvédelmi Hatóság *idegen hatalmak javára elkövetett kémkedés* miatt őrizetbe veszi Rajk Lászlót, Szőnyi Tibort, Justus Pált és 17 társát, [85] köztük a Párizsból hazarendelt Reismann János fotóművészt is. [86] Az események hatására Károlyi 1949. június 2-án személyesen kéri felmentését Szakasits Árpád köztársasági elnöktől. Aznap tartóztatják le Károlyi helyettesét, Rajk bizalmasát, a Budapestre ugyancsak visszarendelt Mód Pétert is (életfogytiglanra ítélik, 1954-ben szabadul). A végnapjait élő második köztársaság elnöke még aznap *„magas kitüntetésben*" részesíti Károlyit, és hivatalos levélben értesíti, hogy elfogadja lemondását. Sőt, aranykoszorúval tünteti ki az első köztársaság egykori elnökét. Károlyi keserűen jegyezte meg: *„Vannak koszorúk, keményebbek, mint a deszkák."* [87]

Károlyi hívei, Havas Endre Párizsból, Ignotus Pál Londonból – kollégáik és barátaik figyelmeztetése ellenére – hazatérnek. Június 4-én Szabó Zoltán levélben közli anyósával: *képtelen vagyok ördögnek látni egy külügyminisztert, akinek szőröstül-bőröstül adja el magát az ember, ha kulturális attaché Párizs városában.* Közli, hogy Londonban akar élni feleségével. Feltételezi, hogy Rajkot elrettentő példának akarják felhasználni. Nem érzi bűnösnek magát azért, mert mindebben nem akar részt venni. [88] Másnap a Külügyminisztérium engedélyt ad kulturális tanácsosának, hogy szabadságát felesége nővérénél, Károlyi Évánál Angliában töltse. Károlyiné Corshamben látogatja meg Judit lányát, vejét és unokáját Christophert. [89]

Június 7. után Szabó Zoltán Corshamból ír Károlyi Mihálynak, hogy korábbi fogadalma szerint követi őt a diplomáciai megbízatás lemondásában és az emigrációban: [90] *…elhatározásom oka nem politikai, hanem morális és lelkiismereti…* [91] Másnap Murai István ideiglenes ügyvivő Károlyival folytatott megbeszéléséről jelenti Párizsból: (…) *„Károlyi kijelentette, hogy a Rajk-ügyben változatlanul részletes magyarázatot szeretne kapni."* Murai kérdéseire Károlyi kifejtette: haza akar térni, de előbb egyhónapos gyógykúrára megy, majd meglátogatja Judit lányát Londonban. Hangsúlyozta, hogy a történtek után Szabó Zoltánnal találkozni sem akar… Hazatérve *„szakít a politikai élettel, és mint magánember fog Magyarországon élni."* [92]

Szabó Zoltán június 24-i táviratában és azonos keltezésű levelében tudatja Kállai Gyula külügyminiszterrel, hogy *„lelkiismereti okokból"* lemond külügyi megbízatásáról.

A külszolgálatból nem tér vissza.

addigra hulla lesz

A levelet Angliából postázza Pulay Gábor ideiglenes londoni ügyvivőnek címezve Párizsba. Június 25-én Corshamból anyósának küldött levelében írja: … *nem bírtam ezt az állapotot, (a magyar követségen) egy farkas torkában venni lélekzetet (…) Nehéz ugye szolidárisnak lenni egy rezsimmel, amely félévenkinti justizmordokkal tartja fenn magát, és katolikus bíborost, kommunista klerket* [93] *pontosan egyformán nevez ki spionnak egyik napról a másikra. (…) Undorodom, valljuk meg nyíltan. Gondolom maguk is. Micsoda pokoli ötlet? Ha a külügyminiszter kém, akkor a Külügyminisztérium kémszervezet, s Magyarország Koestler-illusztráció.* [94] *(…) ösztönösen mindig korábban iszonyodom. S hagyják ott azt a házat* [t. i. a magyar követséget]. *Nagyon aggódom Bandiért* [Havas Endre], [95] *ebből ő úgy kerül csak ki, hogy semmi se marad benne, ami benne jó volt, ha ugyan kikerül egyáltalán. Talán kicsit elnézőbb lesz irányomban, ha meggondolja: én amióta* [1948] *novemberben visszajöttem, a „vízözön" állati sejtésében éltem. Talán visszaemlékszik, hányszor mondtam, hogy Rajk ígéretei annyit érnek, amennyi ő belőle lesz, amikor be kéne tartania. Azt a legrosszabb pillanatokban sem képzeltem, hogy addigra hulla lesz belőle.* [96]

Két nappal később Havas Endre Budapestről teljesen más hangvételű levelet ír Károlyi Mihálynak Párizsba: *Szabó* [Zoltán] *szörnyű viselkedése, a disszidálások sorozata (…) nekem is sok volt. Itthon azonban megnyugodtam. (…) úgy éreztem, a sok rossz érzés csakis itt oldódhatik fel. Ezért akartam annyira hazajönni. Így is történt. Meg vagyok győződve arról, hogy az Elnökné és az Elnök Úr is így lennének. Már Párizsban mondtam, hogy az Elnök úrékat, tehát az Elnöknét is, szeretettel várják idehaza. (…) Elmondtam az Elnök úr aggodalmait, s mindenki (a legilletékesebbek) ugyanazt mondta* [sic!], *mint én Párizsban: semmi, de se semmi alapja nincs. A legtöbben nevettek. Higgye el, Elnök úr, hogy aki nem bűnös, azt nem bántják. (…) Csak ugyanazokat az érveket sorolhatom fel, mint legutóbb Párizsban, de az érvek mögé most felsorakoznak a tények is. Rajkék bennünket, a párizsi követséget is elárultak. (…) Nagyon-nagyon várom Elnök úrékat. (…) Remélem, hogy legkésőbb június végére idehaza lesznek.* **[97]**

A Rajk-per kiváltotta diplomáciai lemondás- és menekülés-hullámban a legabszurdabb a Rómából Franciaországba távozó követségi tanácsos, Szekeres György **[98]** története: a francia becsületrend lovagja, francia feleségével és gyerekükkel az olasz fővárosból franciaországi letelepedés reményében családjával együtt Párizsba távozott. Hamarosan megkeresi őt a kelet-európai disszidens diplomatákat gyakorta együttműködésre ösztökélő Deuxième Bureau. Szekeres megtagadta az együttműködést a francia titkosszolgálattal. Válaszul a francia hatóságok őrizetbe vették. A Sûreté (francia állambiztonsági rendőrség) eljuttatja a II. világháborús francia ellenállás egykori őrnagyát a berlini szovjet zónában működő KGB tisztségviselőihez, akik intézkedtek Magyarországra toloncolásáról. **[99]**

A távozás háttere

Mindszenty, Havas, Ignotus Pál és Szekeres György sorsának ismeretében Szabó Zoltán mérlegeli szűkülő cselekvési szabadságát. További életét meghatározó döntést hoz, mivel megvalósíthatatlanná válik számára mindaz, amiért a tanácsosi tisztséget alig két évvel korábban elvállalta. Realitását veszíti minden, amit a műveltség és hatalom kapcsolatáról vall: egyedül a kultúrára alapítható civilizált politika, de önkényre épülő politikai döntések és az önkény szolgálatába állított intézmények keretei között nem bontakoztatható ki belföldön elfogadható hatalmi rend és külföldön hitelesen képviselhető kulturális politika. Döntésére a tragikus jelző a legpontosabb, hiszen az nem értelmezhető elvont *jó* és *rossz* közötti választásként. A hazatérés és a távozás bármelyike előre látható veszteségek és további súlyos következmények kényszerű vállalása. Magyarországra visszatérni nem akar. Nem akarja kiszolgáltatni magát a francia titkosszolgálatnak sem. Párizsból rokonlátogatás címén bejelentett szabadságra utazását követően – az Egyesült Királyságban marad.

Döntésében keveredtek a lelkiismereti, a személyes-családi és a politikai elemek. Ezek szétválaszthatatlanok voltak, hatásuk egy irányba mutatott. Bizonyítja ezt egy – távozása után készített – fogalmazványa is: *Alulírott, Szabó Zoltán író, ezúton jelentem be, hogy a párisi magyar követségen viselt kulturális attachéi állásomról, továbbá az UNESCO párisi központja mellett viselt állandó magyar delegátusi tisztségemről lemondottam. Lemondásomat a magyar külügyminiszterrel Corshamból (Wilts) június 25-én küldött táviratomban és ugyanez nap a londoni magyar követségnek továbbítás céljából megküldött levelemben közöltem. Az említett levélben lemondásomat így okolom meg: „Lemondásom okai részben magánjellegűek, részben abban az összeférhetetlenségben keresendők, amely a magyarországi politikai gyakorlat és az én szemléletem között már régebben fennáll, s a múlt év karácsonya óta számomra egyre tagadhatatlanabbá vált.*

> **egyre lehetetlenebb**

Hosszabb ideje képtelennek érzem magam arra, hogy a magyarországi kormány politikai módszereivel általában, irodalommal és művészetekkel szembeni igényeivel szűkebben egyetértsek. Következésképpen morálisan egyre lehetetlenebbnek éreztem, hogy a magyar szellemi életet e kormányzati gyakorlatok ellenére külföldön továbbra is képviseljem. Ezért az a meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy munkaköröm ellátását legfeljebb Károlyi Mihály követ hivatalban maradásának végső időpontjáig folytathatom.

Erre az ő személye iránti tiszteletem kötelezett, s az adott módot, hogy munkaköröm a párisi magyar követségen olyasminek helyeslésére és kifejezésére, amit önmagammal elfogadtatni nem tudtam, nem kötelezett. Károlyi Mihály nyugalomba vonulása angliai szabadságom idejére esvén, módomban állt szándékomat vidéki magányomban megfontolni és innen közölni, ezzel is kifejezve azt, hogy az lelkiismereti és személyes, róla tudomása, rá befolyása senkinek nem volt. (…) az utolsó magyarországi események elhatározásomat már nem érinthették. (…) lemondásomat távirati úton e levél megküldésével egyidejűen közvetlenül jelentettem.” (…) A magyar külügyminiszterhez írt levelem tartalmához a következőket kívánom röviden hozzáfűzni: elhatározásom inkább lelkiismeretinek tekinthető. Okai

a magyarországi újabb fejlemények. Ezek meggyőztek, hogy a jövőben kelet-európai kis nép kormányhű fiának megmaradni erkölcsileg lehetetlen. Az általános politikai módszerek közül az elmúlt félév folyamán lelkiismeretemmel nem tudtam összeegyeztetni: az esztergomi érsek perének módszereit, a középosztály és a kisbirtokos parasztság fokozatos felszámolását, amely a magyar társadalom jelentékeny részét potenciális likvidálttá teszi. Mint magyar bűnnek, mint baloldali hibának tartottam azokat az egyre növekvő kiterjedésű akciókat, amelyeknek célja az volt, hogy Magyarország iránt külföldön undort keltsenek, Magyarországon pedig rémületet támasszanak. Az 1949 évi május 15-i választások semmi kétséget nem hagytak afelől, hogy e folyamatot a sorjában megsemmisített immanens belső erők sem enyhíteni, sem megállítani már nem tudják. **[100]** *Az irodalommal és művészetekkel szemben kifejezett kormányzati igényeket ugyancsak egyre képtelenebb voltam elfogadni. Világossá vált az elmúlt félév folyamán, hogy a magyar szellemi élet erőszakos marxista-leninista gyarmatosítása nem fogja eltűrni a magyar irodalomnak sem nyugati, sem magyar hagyományokon nőtt elemeit. Ezzel éppen a progresszív magyar szellemi élet emberei az alá a keserves kényszer alá kerülnek, hogy nyugati tanítómestereiket, s ezzel egész szellemi formációjukat meg kell tagadniuk. Ez a folyamat lehetetlenné teszi, hogy jövőmet mint író Magyarországon képzeljem el, s hogy a jövőben olyan szellemi élet legyen Magyarországon, amelyet én mint kulturális attaché Párisban képviselni tudok és akarok. Már hosszabb ideje tarthatatlan az ellentmondás, ami a párisi kulturális működésem és a magyarországi szempontok közt fennállt. Míg én mindent megtettem a nyugattal való szellemi kapcsolatok őrzésére és kimélyítésére, a hazai kultúrát eszközként kezelő politika mindent megtett ezek megszakítására.* (…) **[101]**

Hivatalos leveleinek másolatait egy újabb magánlevéllel együtt küldi el Károlyinak. A Károlyi házaspár megütközéssel fogadja vejük bejelentését. Elfogadhatatlan számukra Szabó Zoltán külföldön maradása és Franciaországból Angliába távozása is.

Néhány év múlva Károlyiné Szabó Zoltánt okolta a férje és Judit lánya közötti családi kapcsolat megszakadásáért. **[102]** Szabó Zoltánnal egyidejűleg mond le Erős János szociológus, az Ignotus Pált külföldön maradásra ösztönző londoni magyar követ és Garat Sándor, a Párizsba akkreditált magyar kereskedelmi képviselet vezetője is.

A követségről távozók közül Fejtő Ferenc a francia fővárosban marad, annak ellenére, hogy őt egy konferencia-részvétel ürügyén próbálja budapesti utazásra felszólítani a Külügyminisztérium. Visszaemlékezése szerint: *1949 nyarán (…) a sajtóirodában (…) a kommunista beosztottak már úgy méregettek, mintha a lelövésre kiszemelt árulóra pillantottak volna. Épp akkor utasítottam el a felszólítást, hogy utazzam Budapestre. A felhívásnak, amelyet* [Boldizsár Iván] *tájékoztatásügyi államtitkár írt alá, nem volt*

semmiféle jogalapja, hiszen nem voltam sem állami tisztviselő, sem pedig diplomata. (…) El lehetett bocsátani, de visszahívni nem lehetett. (…) végleges és teljes szakítás volt ez mindazzal, ami materiálisan még a szülőhazámhoz fűzött. [103] 1949. július végét követően évtizedeken át nem lépi át a magyar követség küszöbét. Fejtő is megerősíti a francia titkosszolgálat kelet-európai politikai emigránsok iránti élénk érdeklődését: *Tudtam jól, hogy bizonyos francia szervek milyen nagy nyomást gyakorolnak a kelet-európai disszidensekre, hogy helyzetüket kihasználva a szolgálatukba állítsák őket. Úgyhogy azt mondtam Berteaux-nak,* [104] *csak annyit kérek, oltalmazzon meg a saját embereitől is. Nevetve megígérte.* [105] Fejtőt megelőzően a követség több beosztott munkatársa is emigrált.

Feltétel nélkül szabadon

Július 1-én Szabó Zoltán politikai menedékjogért folyamodik az Egyesült Királyság Belügyminisztériumához. Havas Endrének csalódnia kell: a Károlyi házaspár sem a hazatérést választja. Károlyi június 2-án mond le követi tisztségéről. Többé nem tér vissza Magyarországra. Augusztus 10-én a követi rezidenciáról saját párizsi lakásukba átköltözve megkezdik második emigrációjukat. [106]

> amnesztiával szabadul

A Rajk-per főtárgyalásán Rákosi Mátyás utasítására Boldizsár Iván rettegve kíséri el a Vasas székházba érkező francia baloldali újságírókat. A per vádlottjait személyesen ismerő Boldizsár Iván maga is a halálfélelem testi jeleivel küszködve látja el feladatát. [107] Szeptember 24-én a Népbíróság különtanácsa ítéletet hirdet Rajk László és társai perében. *Népellenes bűntettért, kémkedésért, hűtlenségért, imperialista hatalmak háborús terveinek elősegítéséért és a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésért* Rajk Lászlót, dr. Szőnyi Tibort és Szalai Andrást halálra, Brankov Lázárt és Justus Pált életfogytiglani fegyházra, Ognyenovics Milánt kilencévi fegyházra ítélve. A szeptemberben letartóztatott és Szakasits-perben első fokon tizenöt évre ítélt Ignotus Pál hét év után, 1956-ban amnesztiával szabadul.

A franciaországi magyar képviselet 1947-ben szolgálatba lépett tagjai közül ekkor már senki sincs külügyi állományban. Szeptember 28. és október 6. között Károlyi Mihály a Rajk-per elleni tiltakozás szervezése céljából Angliába utazik. Erről Szabó Zoltán – keltezés nélküli – levélben számol be Fejtő Ferencnek: *„… az Öregúr Londonba érkezett, s ezzel képzelheted, nagyszabású problémák merültek fel. Mivel ő, sürgöny ide, sürgöny oda, ott tart, hogy disszidensekkel nem érintkezik. Én se olyannal, ki ezt a szót pejoratív értelemben használja. Így szedtem pijamámat, fogkefémet, és más ilyeneket, és mint új Menenius Agrippa emelt fővel, de habozás nélkül kivonultam a Szent Hegyre, vagyis Caterhamba…”* **[108]**

A Rajk-perben szeptember 24-én halálra ítélt személyek: Rajk László, Szőnyi Tibor és Szalai András október 15-i kivégzése után, az ítélet végrehajtását követő harmadik napon Szabó Zoltán – címzés és keltezés nélküli – levélben tájékoztatja apósát, hogy a budapesti rádió beszámolt a Rajk-perben a vádlott érdekében fellépni akaró Károlyi magatartásáról, valamint a Manchester Guardian és a BBC francia és magyar adásainak előző napi tartalmáról. **[109]**

Másnap Szabó Zoltán Károlyinénak küldött levelében a budapesti kormány-nyilatkozat valótlanságait illetően megjegyzi: *Attól meg ne tartsanak, hogy otthon ebből a kommünikéből bárki bármit elhisz. Amióta én élek, a magyar nép kormányának véletlenül se hitt el semmit.* **[110]** Fejtő Ferenc a kivégzések után az ügy hátterét elemzi, és tájékoztatja a francia nyilvánosságot. Magát a pert is a francia Dreyfus-ügyhöz hasonlítja, politikai koncepciós perként határozza meg. **[111]** Szabó

Zoltán november 26-án *„Displaced person”* (hontalan) státuszt kap az Egyesült Királyságtól. *Angliába a jóakaratú emberek menjenek látogatóba, az elfogulatlanok és tárgyilagosak, akik szeretik, ha egyszerűen emberszámba veszik őket.* [112] –írja. Szerzőnk mindössze ennyit várt első látogatásakor, 1945 őszén attól az országtól, melytől négy évvel később politikai menedékjogot kért és kapott. Leköszönése egyúttal végleges lemondás a hazájába visszatérésről. November végétől Andrássy Katinka kis házában laknak feleségével és Christopherrel London délnyugati részén. 1950-ben Szegedy-Maszák Aladárnak írt levelében írja Károlyi Mihályról: *Tavaly júniusban (…), lemondásom miatt és az okból, hogy erről nem értesítettem, megszakította velem az érintkezést, szerencsésen, mert úgyse értettük egymást. (…) Kapcsolatunk jelenleg arra szorítkozik, hogy a házukban lakunk, de ez hamarosan megszűnik, mert a bérletet* [Károlyiék] *felmondták.* [113]

hazaárulás gyanúja

Szabó Zoltán életútjának egyes elemzői [114] a pályaívet megtörő kudarc okaként, mások száműzetésként értékelik az író döntését, hogy külföldön marad. Nem tudhatjuk, hogyan alakul élete, ha teljesíti Rajk László, Révai József és Kállai Gyula hivatali úton szorgalmazott hazarendelését. Bizonyosan őt sem kerüli el a kémkedés és/vagy hazaárulás gyanúja, a politikai konstrukcióból született vád. Franciaországi külszolgálati tevékenységét minden bizonnyal a magyar állam iránti *hűtlenségként,* huzamosabb külföldön tartózkodását *önmagában is bűnösséget bizonyító tényként* értékelik a büntetőperek egyikében. A moszkvai koncepciós perek mintáján túlmenően az 1947 januárjától kezdődő büntetőeljárások során a magyar kommunista pártvezetés nemcsak párton belüli riválisaival számolt le. Mindazokkal az általuk elérhető és elfogható (konzervatív, kisgazda, szocialista, szociáldemokrata) közéleti személyekkel is, akik nyelvtudásuk révén, tanulmányútjaik során vagy 1945 előtti emigrációjuk ideje alatt személyes tapasztalatokat szereztek az európai demokráciákról.

Szabó Zoltán nem volt hőstípus, ugyanakkor nem is vált gyanútlan áldozattá. Döntése következményeként személyes veszteségei – rokoni és baráti kapcsolatainak megszakadása, távozása a hazai közéletből és irodalmi publikációinak megritkulása

ellenére szellemi horizontja kiszélesedett. Elkerülte a szabadságvesztést, a vallatást, a meghasonlást, a börtönt, és a szó fizikai, szellemi, valamint ideológiai értelmében – *életben maradt.*

Kerülte a találkozást és a nyílt összeütközést a mind erőszakosabb hatalommal: a Magyar Népköztársaság kormányaival – beleértve a külképviseletek munkatársait – élete második felében nincs kapcsolatban. Három és fél évtizeden át vállal tevékeny részt szerkesztőként és szerzőként a nyugati-európai magyar sajtóban és könyvkiadásban, valamint az európai magyar szellemi élet szervezésében.

Irodalom

A fényes szelek nemzedéke. Népi kollégiumok 1939–1949. I. köt. Szerk., bev. és a fejezetek előtti tájékoztatót írta: Kardos László, Akadémiai Bp., 1980. 613.

Bibó István: 'A magyar demokrácia válsága' Valóság, 1945. 2–4. sz. [október–december] 5– 43. in.: *Bibó István munkái* [BIM] Centenáriumi sorozat 3. köt. (Sorozatszerk. Dénes Iván Zoltán, utószó: Perecz László. Argumentum Kiadó-Bibó István Szellemi Műhely Bp. 2011. 20–79. o.)

Bibó István: 'A kelet-európai kisállamok nyomorúsága', Új Magyarország. 1946. V. 26., VI. 4., VI. 9., VI. 18., VI. 25., VII. 10., VII. 16. in: [BIM] 5. köt. (Sorozatszerk. és utószó: Dénes Iván Zoltán) Argumentum-Bibó István Szellemi Műhely, Bp. 2011. 47–134.

Boldizsár Iván: *A lebegők*. Magvető Bp. 1989.

Boldizsár Iván: 'Az óraadó tanár' (Csak keserű) in: B. I.: *Keser-édes*. Magvető Bp. 1987.

Czigány Lóránt: *Homo politicus* (in: Szabó Zoltán: Terepfelverés. S. a. r. és bev.: Czigány Lóránt Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Bern. 1987. 7–37. o.)

François Fejtő: *L'affaire Rajk est une affaire Dreyfus internationale* („A Rajk-ügy nemzetközi Dreyfus-ügy") Esprit, Paris, 1949. Octobre.

François Fejtő: *Mémoires. De Budapest à Paris*. Calmann-Lévy, 1986. magyarul: Fejtő Ferenc: *Budapesttől Párizsig. Emlékeim*. ford.: Balabán Péter, Magvető Bp. 1990.

Hajdú Tibor: *Károlyi Mihály. Politikai életrajz*. Kossuth, Bp., 1978. 7–610.

Hajdú Tibor: 1949: távozók és érkezők a párizsi magyar követségen (in: *Hommage à Fejtő Ferenc. A 90 éves Fejtő Ferenc köszöntése emlékezésekkel és tanulmányokkal*. Szerkbiz.: Jacqueline Cherruault-Serper, Kende Péter, Litván György, Papp Gábor, Jacques Rupnik, Széchenyi Ágnes. Világosság Bp. 1999. 221-235.

Hajdú Tibor: *Nagykövetünkről jelentjük*. Mozgó Világ 2005. október **http://epa.oszk.hu/01300/01326/00068/12hajdu.htm**. Letöltés ideje: 2012. október 24.

Hajdú Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Napvilág, Bp. 2012.

Huszár Tibor: *Metszetek nyolc évtized magántörténelméből*. Corvina, Bp., 2010.

Paul Ignotus: *Political Prisoner*. Routledge and Kegan Paul, London 1959. magyarul:

Ignotus Pál: *Fogságban 1949–1956*. Ford.: Margitta Nóra. Cserépfalvi Bp. 1993.

Illyés Gyula: *Franciaországi változatok,* Nyugat, 1947.

Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1946–1960.* S. a. r. Illyés Gyuláné Szépirodalmi, Bp. 1987. Jászi Oszkár (Oberlin/USA)

levele Szabó Zoltánhoz (London) 1952. november 22. in: *Jászi Oszkár válogatott levelei* (Összeáll és jegyz.: Litván György és Varga F. János) Magvető, Bp. 1991.

Károlyi Mihály levelezése V. kötet (1945–1949) Szerk.: Hajdú Tibor, közr.: Litván György. Napvilág, Bp. 2003.

Károlyi Mihály levelezése VI. kötet (1949–1955) Szerk.: Hajdú Tibor, közr.: Litván György. Napvilág, Bp. 2008.

Károlyi Mihályné: *Együtt a száműzetésben,* Európa, Bp. 1969.

Kenedi János: *Nem ugyanakkor, nem ugyanúgy és nem ugyanazért. Három dokumentum arról, hogyan mondott le Szabó Zoltán diplomáciai állásáról,* Beszélő 26. (1989/1.) in: Beszélő összkiadás. AB – Beszélő Bp. 1992. III. köt. 736–746.

Kenedi János szerkesztői jegyzete Szabó Zoltán: Nyugati levelek c. cikksorozatához (in.: Szabó Zoltán: Hazugság nélkül. Sz. Z. Összegyűjtött munkái I-III. Héttorony, Bp. é. n. [1990] (II. köt. 420–423.)

Stephen Denis Kertesz: *Between Russia and the West. Hungary and the Illusions of Peacemaking 1945–1947.* University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana (USA), 1984. magyarul*:* Kertész István: *Magyar Békeillúziók 1945–1947*. Ford.: Gyarmati Angéla. Extra Hungariam – Európa • História. Sorozatszerk.: Glatz Ferenc–Sipos Péter 1995. 7–594.

Kincses Károly: *A két Reismann. A magyar fotográfia történetéből*, 31. Magyar Fotográfiai Múzeum,2004. 5–258.

Litván György: *Jászi Oszkár* – Millenniumi magyar történelem – *Életrajzok*. Sorozatszerk.: Gyurgyák János, Potó János. Osiris Bp. 2003.

Murányi Gábor: *A pünkösdi kormányfő* Heti, Világgazdaság, 2007. június 2.

Passuth Krisztina: *Beöthy István, az Aranysor szobrásza*. Enciklopédia Bp. 2010.

Révész Sándor: *Szabó Zoltán, az antiteoretikus,* Mozgó Világ 2012/3. 17–28.

Szabó László: *Csontváry Kosztka Tivadar – A magyar festészet mesterei* – sorozat 12. Főszerk.: Bereczky Loránd, Magyar Nemzeti Galéria – Metropol Könyvtár – Kossuth Kiadó Bp. 2009.

Szabó Zoltán: *Helyszíni riport a pesti demokráciáról*. Új Kor, 1937. március 4. 9. sz.

Szabó Zoltán: *Összeomlás*, Nyugat 1940.

Szabó Zoltán: *Hazugság nélkül,* Valóság 1945. 1. sz. [szeptember] 3–10.

Szabó Zoltán: *Angliai vázlatkönyv*. Az Új Magyarország röpiratai Bp. 1946 [a]

Szabó Zoltán: *Nyugati levelek*. I-IV.: Új Magyarország 1946[b] VIII. 7. – IX. 24.

Szabó Zoltán: *Az ostromzár* 1946 [c] in: Szabó Zoltán: *Hazugság nélkül. Sz. Z. Összegyűjtött munkái I-III*. Héttorony, Bp. é. n. [1990] (II. köt. 437–438.)

Szabó Zoltán: *Történelem közelről* 1. *Kedvezőtlen döntés,*2. *Kedvező döntés (A kisded Erdély? Hol van az én hazám?* 1946 [d] in: Sz. Z. *Ablakok Erdély*re. Gyűjt., vál.: dr. Tasnádi Gábor. Pallas-Akadémia Csíkszereda, 2000. 274–281.

Szabó Zoltán: *Kézmozdulat és vélemény,* Valóság 1947. február 125–129., in.: *Hazugság nélkül II. köt*. 455–462. 1947 [a]

Szabó Zoltán: *Naplójegyzet, amelyben a Skandináv utazó egy magyar írónál tett látogatásáról számol be* (1947) in: Sz. Z.: *Hazugság nélkül II. köt*. 462–466. 1947 [b]

Szabó Zoltán: Bevezető in: Bibó István: *Harmadik út*. Politikai és történeti tanulmányok. S. a. r. és bev.: Szabó Z. *Magyar Írók Szövetsége Külföldön,* Irodalmi Újság, Magyar Könyves Céh, London. Tipographia Babuino, Roma, 1960.

Szabó Zoltán *Idegenvezetés,* Új Látóhatár München 1961. nyár, 289–294., Kötetben: Sz. Z.: *Nyugati vártán*. Osiris-EPMSz. Bp., 2011. II. köt. 310–315.

Szabó Zoltán: *Küszöbről. A magyar forradalom Angliában. Napi kommentárok 1956. október 24-től december 28-ig*. S. a. r.: Kenedi János. *Adalékok az újabbkori magyar történelemhez* 10. Magyar Füzetek Párizs – Atlanti Kutató és Kiadó Társulat New Jersey 1988. a.

Szabó Zoltán beszámolója Molnár Erik külügyminiszter részére (1947. november 11–december 18.) a franciaországi magyar vonatkozású ügyekről. in: *Dokumentumok Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatainak történetéből (1945–1948)* Források a magyar népi demokrácia történetéhez VIII. köt. Főszerk. Verő Gábor. Összeáll. és bev.: Gönyei Antal. Új Magyar Központi Levéltár–Téka 1988. b.

Szabó Zoltán: *Hazugság nélkül* I–III. köt. S. a. r.: Kenedi János, Szerk.: Markwarth Ágnes, Bibliográfia: Gyurgyák János. Héttorony, Bp. é. n. [1990]

Szabó Zoltán önéletrajzi vázlata (1978?) Hitel, 2002. július 40–42.

Szabó Zoltán: *Nyugati vártán* I–II. Osiris-Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Bp. 2012.

Szalai Júlia: *„Most azonban magyar író vagyok Angliában”,* Holmi, 2012/6.

Szántó Miklós: *Jegyzetek Bibó István harmadik újraolvasása közben* Társadalomkutatás 24 (2006) 1. 61.

1. *Szabó Zoltán útja A tardi helyzettől a Cifra nyomorúságig.* A berettyóújfalui Sinka István Könyvtár által 2012. október 11-én rendezett centenáriumi konferencián tartott előadás szerkesztett változata.

   Az 1944-ben Debrecenben alakultMagyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség elnöki tisztségét Szabó Zoltán 1945 áprilisától veszi át a kisgazdapárti Kiss Sándortól. *„Rajtunk múlik, mi alakul ki ebben az országban”* – nyilatkozza a megválasztását követő hónapban (*Szabad Szó,* 1945. május 19.). Az elnöki tisztségét 1946 októberétől Karácsony Sándor töltötte be. ↑

2. Huszár (2010) 25. ↑

3. Szabó Zoltán (1945) 3–10. ↑

4. Szabó Z. (1937) ↑

5. Szabó Z. (1960) 15. ↑

6. Bibó (1945) ↑

7. Szántó (2006) ↑

8. *Vita demokráciánk válságáról.* Valóság,1946. 1-2. [január-február] 86–103. in: *BIM* 3. köt. 100–113. A vita hallgatói között jelen volt Kende Péter, Szabó Zoltán és Szántó Miklós is. ↑

9. Szabó Z. (1940) ↑

10. Kertész I. (1995) 312. ↑

11. Az intézményt 1928-ban hozták létre. 1933-tól Magyar Tanulmányok Központja Franciaországban néven működött tovább. ↑

12. Szabó Z. (1946b) ↑

13. L.: Kenedi János jegyzetét (1990), e szerint a tudósítások némelyike (1946c–d.) cenzurális okokból nem jelenhetett meg. ↑

14. Bibó István (1946) ↑

15. Szabó Zoltán: *A béke érkezése.* Új Magyarország, 1947. február 15. 1–2. ↑

16. Molnár Józsefet idézi Czigány Lóránt (1987) 20. o. ↑

17. Vlagyimir Petrovics Szviridov, a Vörös Hadsereg tábornoka, hadseregparancsnok, 1945–47 között a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ügyvezető elnökhelyettese, Vorosilov tábornok beosztottja, Georgij Makszimovics Puskin szovjet követ helyettese. ↑

18. Nagy F. (1990) 48–49. ↑

19. Igazgatói körlevél a szabadságon levő Győrffy-kollégistákhoz 1946. XII. 31. NÉKOSZ Kollégiumok

Dokumentumgyűjtemény (NDGY) Győrffy Sándor iratai (GYSI) Győrffy István Kollégium (GYIK) 192. In: *A fényes…* (1980) 613. A tisztséget 1947. március–május között a kisgazdapárti Ortutay Gyula látta el. Rá osztották az egyházi iskolák államosításának és a népi kollégiumok felszámolásának végrehajtását is. ↑

20. Hajdú Tibor (1978) 508. ↑
21. Illyés Gyula (1947) ↑
22. Valóság 1947. február 125–129. ↑
23. Szabó Z. (1947a) in: (1990) II. köt. 465. ↑
24. Jean Schwöbel: *Une Semaine dans* [Egy hét a világ körül] *Le Monde* 1947. február 8. ↑
25. Szabó Zoltán különös nyilatkozata egy párizsi lapban. *Szabad Nép,* 1947. február 17. ↑
26. A miniszterelnök-jelöltek listáján Olványi Imre, Ortutay Gyula, Mihályfi Ernő és Dobi István is Dinnyés Lajos előtt szerepeltek. Kinevezésüket Szviridov tábornok vétózta meg. Murányi Gábor (2007) ↑
27. Washingtonban lemond Szegedy-Maszák Aladár rendkívüli követ, Borsody István követtanácsos és sajtóattasé, ifj. Nagy Ferenc miniszteri fogalmazó (a miniszterelnök idősebbik fia), Brüsszelből Perlaky-Kassa Endre követtanácsos, ideiglenes ügyvivő, Prágából Rosty-Forgách Ferenc rendkívüli követ, Londonból Szabó Tamás követségi titkár, Rómából Kertész István rendkívüli követ távozik. Bécsből Bartók László követi rangban szolgálatot teljesítő ideiglenes ügyvivő Ausztria amerikai megszállási zónájába menekül. Bernből Gordon Ferenc rendkívüli követ, Ankarából Andaházi Kasnya Béla követ és Fábry Pál követségi titkár mondanak le és emigrálnak. Rajtuk kívül számos követségi tisztviselő is távozik (névsorukat l. Kertész István: i. m. 570–572.) Hamarosan Bede István londoni követ is végleg távozott. (N. G.). ↑
28. Károlyi-levelezés V. kötet (2003) 1947. augusztus 26. 336–337. ↑
29. uo. 2. sz. jegyzet ↑
30. 6267/1/1947. sz. szerződés a Külügyminisztérium és Szabó Zoltán között. ↑
31. Hajdú (1999) 222. o. ↑
32. Vezér Erzsébet beszélgetése Cs. Szabó Lászlóval [1971. június 25. London] in: Vezér Erzsébet: *Megőrzött öreg hangok*. Válogatott interjúk. Petőfi Irodalmi Múzeum Bp. 2004. 231. ↑
33. 1947-ben a Magyar Intézet igazgatója Párizsban. ↑
34. Genf, 1947. december 1. Új Magyar Központi Levéltár [ÚMKL] XIX-I-1-e-1947-181416 ↑
35. Károlyi levelezés V. köt. (1947) 434. l. 1. sz. jegyzetet. ↑
36. uo. 433. ↑
37. Idézi: Litván (2003) 438. o. ↑
38. uo. ↑
39. Jászi Oszkár (Oberlin/USA) és Szabó Zoltánhoz (London) levélváltása (1952. október 25–november 22.) l. még Jászi O. (1991) 546–547. o. ↑
40. 1947. november 27. Hajdú 1946. 407. o. ↑
41. Szabó Zoltán: *A művészet mint propaganda*. *Fiatal Magyarság,* III. no. 6. (1933. február) 28. kiemelés a szerzőtől (N. G.) ↑
42. Szabó László: *Csontváry Kosztka Tivadar – A magyar festészet mesterei* – sorozat 12. Főszerk.: Bereczky Loránd, Magyar Nemzeti Galéria – Metropol Könyvtár – Kossuth Kiadó Bp. 2009. 66. o. ↑

43. UMKL-XIX-J-1-k, 1948-63/Pol. In.: Dokumentumok … (1988b) 301. o. ↑
44. uo. ↑
45. Szabó Zoltán (1988a) 124. o. ↑
46. MOL XIX-J-1-k 1075/1948. in. *Károlyi lev.* V. köt. (1948) 485–486. o. ↑
47. Hajdú (1999) 222. o. ↑
48. Dr. Sarkadi Ádám (1939–2015) szíves közlése (Bp., 2010. május 16.). Ádámot Szabó Zoltán első felesége, Nádas Erzsébet második férje, Sarkadi Imre író (121–1961) 1949-ben kötött házasságukat követően adoptálta (N. G.) ↑
49. Történeti Hivatal K 747 (egykorú másolat) 1948. szeptember 30. In.: Károlyi lev. V. köt. (2003) 575. ↑
50. Ignotus (1993) 56. ↑
51. uo. 57. ↑
52. Hajdú Tibor szíves közlése (MTA Történettudományi Intézet, 2010. szeptember 14.) ↑
53. XI. 22-i külügyi jelentés és Szabó Zoltán Idegenvezetés Új Látóhatár München 1961. nyár + Nyugati vártán II. 310-315. ↑
54. Illyés Gyula (1987) 229–230. ↑
55. Károlyi lev. V. köt. 1948. november 30. (2003) 613. o. ↑
56. Károlyi lev. l. Hajdú Tibor 2. sz. szerk. jegyzetét: V. köt. (2003) 615. ↑
57. Inauguration du Foyer Culturel à la Légation de Hongrie 21. Decembre 1948. ↑
58. Szabó Zoltán (1978?) Hitel, 2002. július 42. ↑
59. Hajdú (2012) 257. o. ↑
60. Dr. Sarkadi Ádám szíves közlése (Bp. 2010. május 16.) ↑
61. Zakar András dr. (1912–1986). Érseki titkár. A Mindszenty-per III. r. vádlottja. Hat év fegyházra ítélték. 1970-ben, Mindszenty emigrációját megelőzően rehabilitálták. Zakar volt hosszú ideig az egyetlen rehabilitált papi személy. (*Börtönviselt papok, szerzetesek – Esztergomi egyházmegyés papok*. egom.ofm.hu/irattar/irasok_gondolatok/konyvismertetesek/egyhazmegyes_papok_1. htm. Letöltés ideje: 2012. június 9. Az ítéletet l. Mindszenty József a Népbíróság előtt. Pannon Bp. 1989. 227–236.) ↑
62. Az 1930-ban érettségizett évfolyam tagjainak névsorát l.: Magyar Kegyes-tanítórendi Budapesti Piarista Gimnázium 1929–30. évkönyvében. (A Magyarországi Piarista Rendtartomány Budapesti Könyvtárában és Levéltárában folytatott kutatásom segítéséért köszönetet mondok Koltai Andrásnak. N. G.) ↑
63. A legkorábbi részletesen dokumentált cáfolatot l. Kenedi J. (1992) III. köt. 736–746. ↑
64. Szabó Z. feljegyzése 1949. január 25. ↑
65. Hajdú Tibor (2005) **http://epa.oszk.hu/01300/01326/00068/12hajdu.htm** ↑
66. OSZK Szabó Zoltán-gyűjtemény. 379. fond 2. őrzési egység, másodpéldány. Az Országos Széchényi Könyvtár kézirattárában található Szabó Zoltán-hagyaték kutatásának engedélyezéséért köszönetet mondok Szabó Zsuzsának. ↑
67. Hajdú Tibor beszélgetése Szabó Zoltánnal (London, 1970. november). in: Károlyi lev. V. köt. (1949) 615–616. ↑
68. Boldizsár Iván levele (1949. III. 4.) Ministre Hongrois des Affaires Ètrangères – Le Secrètaire d'Ètat (A Magyar Külügyminisztérium államtitkára) fejléces levélpapíron Szabó Zoltánnak Párizsba. Kiállítva: *„magát cserélje, ki jelszót cserél"* Száz éve született Szabó Zoltán OSZK (2012) Kurátor: Tokaji Nagy Erzsébet. ↑

69. Kenedi János (1992) és Károlyi lev. V. köt. 486., és kronológia 771. ↑
70. MOL XIX-J-1-u (Károlyi gyűjtemény28. doboz) A Havas Endre által hivatkozott Illyés-levél nem található a Szabó Zoltán hagyatékban (N. G.) ↑
71. Károlyi lev. V. köt. (2003) 454. ↑
72. Passuth Krisztina (2010) 205. ↑
73. Az *Exposition d'Art Hongrois Contemporain* (Kortárs magyar művészek kiállítása) 1949. március 25.–április 24. közötti tárlaton kiállították még Derkovits Gyula, Farkas István, Koszta József, Bernáth Aurél, Berény Róbert, Nagy István, Egry József, Pór Bertalan, Lahner Emil, Czóbel Béla, Dési-Huber István és Domanovszky Endre alkotásait is. ↑
74. Szabó László (2009) 66. ↑
75. Szabó Zoltán (1978)? Hitel, 2002. július ↑
76. A kiállítás fényképpel illusztrált meghívóját l. Kincses Károly (2004) 49. ↑
77. Károlyi lev. V. köt. (2003) 772. ↑
78. A kiállítást 2 800-an tekintették meg. (Gabrielle Vienne, a Musèe National d'Art Moderne munkatársának levele Szabó Zoltánhoz 1949. május 27. MOL XIX-J-1-k-18/e) ↑
79. Szabó Zoltán levele Károlyi Mihálynénak OSZK 379. fond ↑
80. Boldizsár Iván (1989) 63. ↑
81. Károlyi lev. V. köt. (2003) 1948. 486. o. 4. sz. jegyzet és 772. o. ↑
82. uo. 4. sz. jegyzet ↑
83. MOL XIX-J-1-k 31. doboz 18/e ↑
84. Dr. Sarkadi Ádám szíves közlése (2010. május 16.) ↑
85. Belügyminisztérium sajtóosztályának 1949. VI. 19-i közlése. + MTA-kronológia IV. köt. 1050. ↑
86. Reismann Fejtő Ferenc és Szabó Zoltán távozása után 1949-től egy személyben volt a sajtóiroda kijelölt vezetője és a követség kultúrattaséja. 1948 augusztusában hazatért, szeptember 23-án a Virágárok u. 8-ból hurcolta el az Államvédelmi Hatóság. A Rajk-per kapcsán életfogytiglanra ítélték a Mód Péter és társai néven elkülönítetten tárgyalt bűnügyben. 1954-ben (Bf001298-1954 áü) rehabilitálták. Kincses (2004) 60–64. o. ↑
87. Hajdú (1978) 519. ↑
88. PIL 704. fond, 85. őrzési egység in: Károlyi lev. VI. köt. (2008) 38. o. ↑
89. uo. ↑
90. Szabó Zoltán levele Károlyi Mihályhoz (Corsham, 1949. június 7. után) Károlyi lev. VI. köt. (2008) 21–26. ↑
91. Uo. 23. o. ↑
92. MOL XIX. Kgy 28. doboz in: Károlyi lev. VI. köt. (2008) 40. o. ↑
93. *(angol)* tisztviselőt ↑
94. Utalás Arthur Koestler: *Darkness at Noon: Sötétség délben* (Jonathan Cape, London, 1940) című regényére. ↑
95. Havas Endre 1949 nyarán a párizsi magyar követség I. oszt. tanácsosaként visszahívását kérte. Budapesten az Athenaeum Kiadó lektora. 1950. november 2-án koholt vádak alapján letartóztatták és elítélték. 1953-ban a kínzások következményeként elborult elmével hal meg (mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC05727/06078.htm) Letöltés ideje: 2012. október 19.

Havas Endre Arthur Koestler *Arrival and Depature* (Elutazás és hazaérkezés – Jonathan Cape, London, 1943; *The McMillan Co.* New York, 1943.) című művének főhőse. ↑

96. Károlyi lev. VI. köt. (2008) 37–38. o. ↑
97. Károlyi lev. VI. köt. (2008) 39. ↑
98. Szekeres György (1914–1973) újságíró, műfordító, kiadói főszerkesztő. 1933–1936: Prágában és Párizsban folytatta tanulmányait. Két éven át a Csehszlovák Kommunista Párt által Prágában kiadott Magyar Nap c. népfront-napilap külpolitikai rovatvezetője. Részt vett a francia ellenállási mozgalomban. 1940-től a Francia Kommunista Párt tagja. 1945–47: a Szabad Nép külpolitikai rovatvezetője, majd párizsi tudósítója. 1948-tól Rómában a magyar követségen tanácsos. 1950 őszén hazarendelik. Nem tér önként haza. A Rajk-per során koholt vádak alapján elítélik. 1954-ben helyezik szabadlábra, 1957-ben rehabilitálják. 1955-től műfordító. 1960-tól az *Európa Kiadó* szerkesztője, 1963-tól haláláig az Európa irodalmi vezetője. Kritikusi tevékenysége mellett jelentősek francia és cseh műfordításai. **http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/14761.htm** letöltés ideje: 2012. január 28. ↑
99. Hajdú (1999) 230–231. ↑
100. Az országgyűlési képviselőválasztásokon a szavazásra jogosultak 96,04 %-ának részvételével 96,27%-ban a Népfront jelöltjei szereznek mandátumot a törvényhozásban. ↑
101. A folyamodvány fogalmazványa 1949 második feléből való (magántulajdon). ↑
102. Károlyi Mihályné (1969) 298. ↑
103. Fejtő (1990) 323–325. ↑
104. Pierre Berteaux (1907–1986) germanista nyelvész. Részt vett a francia ellenállásban **Charles De Gaulle** oldalán Franciaország felszabadításában. (**http://en.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bertaux**. Letöltés ideje: 2013. január 3.) 1949-ben a Sûreté (francia állambiztonsági rendőrség) vezetője (N. G.). ↑
105. Fejtő (1990) 325. ↑
106. Károlyi lev. VI. köt. (kronológia) 536. ↑
107. Boldizsár (1987) 162-163. ↑
108. OSZK Kézirattár Szabó Zoltán-levelezés 379. fond, 9. őrzési egység ↑
109. Károlyi lev. VI. köt. (2008) 1949. október 18. 90–92. ↑
110. 1949. X. 19. PIL 704. f. 85. őrzési egység – Hajdú VI. köt. 92. ↑
111. Fejtő (1949) ↑
112. Szabó Z. (1946a) 27. ↑
113. Károlyi lev. VI. köt. (2008) 26. o. ↑
114. Révész és Szalai (2012) ↑

kép | Ernst Wilhelm Nay művei, wikiart.org

Csongor Andrea

ALAGÚT-LÁTÁS

2019-11-17 | **VERS**

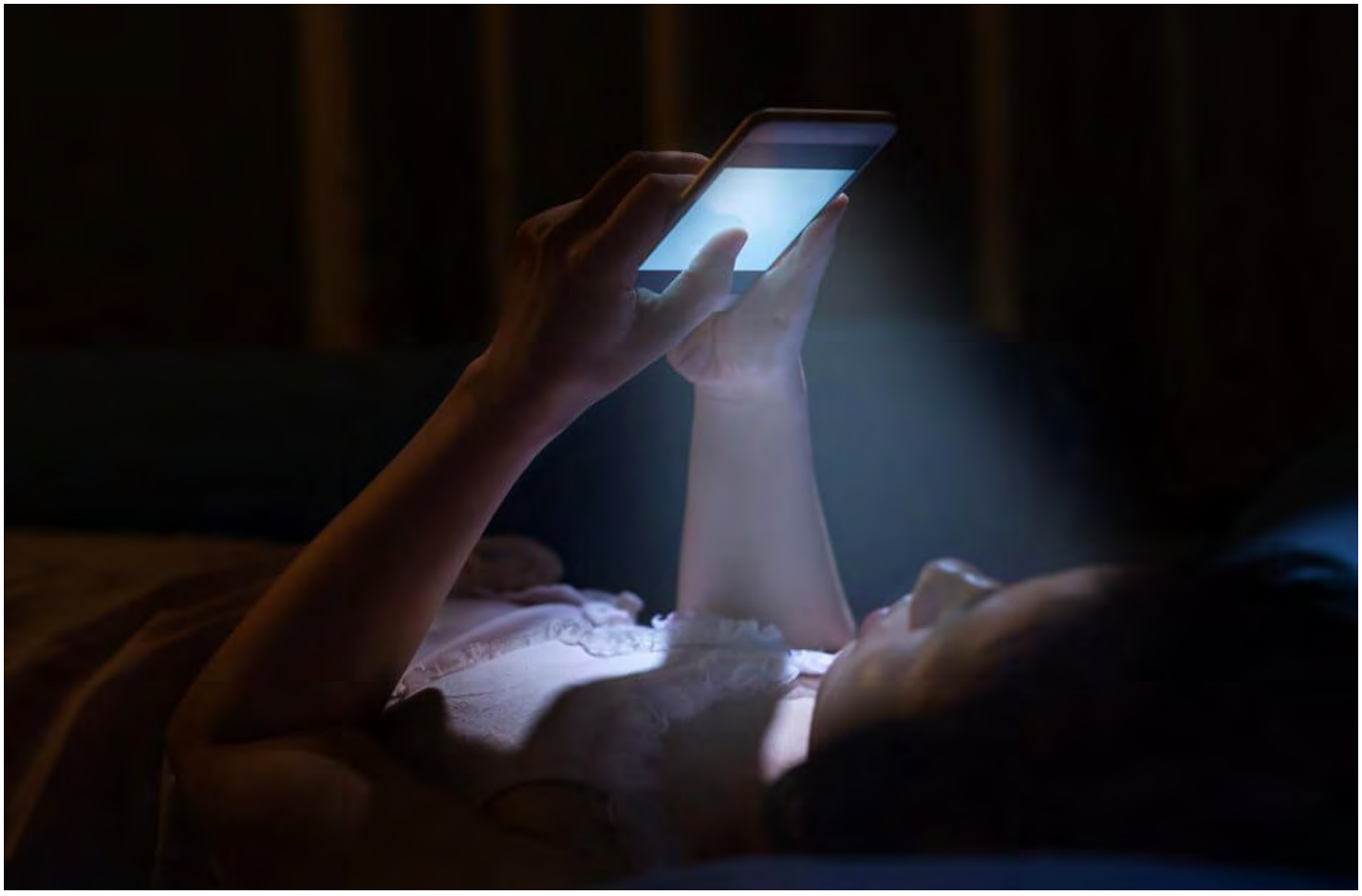

– Tudsz segíteni a beállításokban? –
kérdezte valamelyik rokon a folyosón.
– Nem jelzi ki a hívót,
mintha láthatatlan lennék.
Összehajoltunk képernyője fölött,
és a láthatár körben cementfátyolossá lett.

– … hozzátartozó,
tartózkodhat,
egy ember bemehet –
dobhártyámat domborúra nyomta a hang,
a tér arcomra feszült.
Beléptem a tűzbiztos ajtón,
húgom a sarokban álló ágyon feküdt,
szinte már láthatatlanul,
mellette hallgatag gépek.

Nem jelezték ki a hívót.

kép | shutterstock.com

Kiss Lajos András

FÉLELEM ÉS POLITIKA – ROSSZ KÖZÉRZET A DEMOKRÁCIÁBAN. 4.

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2019-11-27 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

A politika és a félelem összefüggéseit boncolgatva kötelezően elvégzendő feladattal is szembesülök: legalább érintenem kell az érzelmekkel kapcsolatos újabb pszichológiai kutatásokat. Az utóbbi években számos olyan szellem- és társadalomtudományi munka látott napvilágot, amelyekben a szerzők rendre szóba hozzák a múlt század kilencvenes éveinek pszichológiai kutatásaiban lezajlott, úgynevezett „emocionális fordulat" jelentőségét. Jan Slaby *Az érzelmek a filozófiában* című tanulmánya az újkori filozófiában egyeduralomra szert tett „instrumentális racionalizmus" iránt megnyilvánuló és egyre inkább erősödő bizalomvesztéssel magyarázza a fordulatot, és felhívja a figyelmet, hogy a szellemtudományokban határozott törekvések mutatkoznak az ész és az érzelem összekapcsolására, amelyet jól szemléltet, hogy divatba jött az „értékelő" vagy „emocionális ész" fogalma.

emocionális fordulat

[1] Nem vitás, újra fókuszba kerültek az érzelmek. A pszichológia „emocionális fordulatával" párhuzamosan számos filozófiai műben is jelentős lett az érzelmek szerepe. Charles Taylor 1989-ben megjelent, *A modern szubjektum gyökerei* című könyvében az érzelmeket olyan erkölcsi iránytűként határozta meg, amelyek nélkülözhetetlen összetevői az autentikus szubjektum formálódásának. [2] Taylor kiváltképpen a szeretetet és a hűséget emelte ki, amelyek – mintegy „bennünk megszólalva" – azokról a legfontosabb vágyainkról és elvárásainkról informálnak, amelyek addig „némán" rejtőztek bennünk, de a felszínre jutva, az éppen megfelelő irányba pozícionálják a meglehetősen kaotikussá vált világban csetlő-botló embert. [3] „Az érzések megerősítik identitásunkat, miközben megüzenik nekünk, hogy mi az, amin fel kell háborodnunk, vagy mi az, amivel nem érdemes foglalkoznunk. Az érzelmek azt is jelzik, hogy mikor legyünk bosszúsak, vagy mikor érdemes menekülőre fogni a dolgot, ha valamilyen veszély fenyeget bennünket. Taylor egyúttal azt is állítja, hogy az én-t definiáló emóciók a 'morális jó' közösségi megvalósulását is elősegítik." [4]

Helena Flamm némileg árnyalja ezt az optimista értelmezést, amikor arra figyelmeztet, hogy az érzelemkutatással foglalkozó számos szakember nem osztja Taylor álláspontját. Némelyek úgy érvelnek, hogy az érzelmek önmagukban véve se nem jók, se nem rosszak. Margaret Archer ezzel összefüggésben megjegyzi, hogy nehéz lenne tagadni: különféle döntéseink mögött gyakran spontán érzelmek húzódnak meg. De ezek az érzelem-embriók inkább csak homályos kiindulópontok lehetnek, mert a valódi „döntési tervek” a problémák racionális átgondolását követően alakulhatnak ki bennünk, ugyanis ekkor jön létre az erős érzelmekkel megtámogatott „bevetésre kész állapot”. Archer úgy látja, a tapasztalat és nevelés során „emocionális kommentárok egész készlete” alakul ki pszichés struktúránkban. Ez az „érzelemvagyon” aztán „emlékezetbankként” rögzül bennünk, amelyből mindig „le lehet hívni” az aktuálisan szükséges emóciót. Érzéseink az önmagunkkal folytatott belső beszélgetésben összekeverednek, illetve kiválasztódnak, mindeközben az is

eldől, hogy egyik vagy másik döntésünk milyen emocionális következményeket von maga után, illetve hogy sok vagy kevés fegyelmet, dühöt vagy örömöt eredményez a döntés kivitelezése.

pánikrohamok

Számomra meglehetősen idegenül cseng az emberi érzelmek ilyen instrumentális értelmezése, amely a banki ügyletekben és az informatikai szakemberek világában megszokott szókészlettel próbálja leírni a lelki folyamatokat. Úgy tűnik, az amerikai pszichológusok hozzászoktak az effajta diskurzushoz. Bár igaz, hogy az imént idézett szerzőkhöz képest „emberbarát" pszichológusok is élnek Amerikában. Ezek közé tartozik Joseph LeDoux, aki érdekes gondolatokat fogalmaz meg a minket közvetlenül érdeklő félelem-érzésről. „A félelem és a szorongás, írja LeDoux, a veszélyekre adott normális reakciók (legyenek azok valósak vagy képzeltek), önmagukban ezek az érzések nem patologikusak. De ha a félelem és szorongás gyakoribb, illetve tovább tart, mint amit a körülmények indokolnak, és ha tartósan nehezíti a normális életvezetést, félelem/szorongás-zavar lép fel." **[5]** Az érzelmi rendellenességeket kutató, pszichológiai vizsgálatokat összefoglaló munka (*A mentális rendellenességek diagnosztikai és statisztikai kézikönyve*), amely LeDoux szerint az amerikai pszichológusok bibliájának is tekinthető, a félelem és a szorongás problematikájából szinte törölte a „neurózis" fogalmát, mert a kötet szerzői szeretnék elkerülni, hogy a szorongás-szimptómákat továbbra is a freudi védekező mechanizmusok megnyilvánulásaiként értelmezzék. Számunkra most kevésbé érdekes, hogy a pszichológus-szakma mai képviselői vagy irányzatai milyen fogalmi pontosításokat végeznek a freudi elméleten, mert a lényeg mégiscsak az, hogy az újabb irányzatok többsége továbbra is a *pánik*, *fóbia*, *poszt-traumatikus zavarok*, *generalizált szorongás* és más, ehhez hasonló megnevezéseket használja, amikor felállítja a szorongásos betegségekkel kapcsolatos diagnózisát. A fóbia például olyan meghatározott ingerektől és helyzetektől való félelem, amely mérhetetlenül eltúlozza a lehetséges fenyegetéseket. Mivel a beteg képtelen racionálisan feldolgozni a félelmetesnek tűnő helyzeteket, mindent megtesz, hogy elkerülje a találkozást a szorongást kiváltó tárgyakkal vagy szituációkkal. A pánikrohamok esetén a szorongás legintenzívebb fázisai elviselhetetlenül rossz

közérzettel párosulnak, az érintettek úgy érzik, hogy szinte elnyeli őket a félelemérzés. A fóbiákkal ellentétben, a pánikrohamok előre kiszámíthatatlanok, és egyáltalán nem szükséges, hogy kiváltódásuk meghatározott tárgyak vagy szituációk jelenlétéhez kapcsolódjon. Jól ismert az „agóra-fóbia”, amelynek kiváltódásához az is elég, ha egyszerűen csak sok ember veszi körül a beteget (például a piacon vagy a bevásárlóközpontban).

Igazságtalan és méltánytalan lenne tehát arra következtetni, hogy a politika és a félelem összefüggéseinek feltárásában a pszichológiai szempontok nem játszanak semmilyen szerepet. Például nehéz megkérdőjelezni a pszichológus szakma kompetenciáját az olyan esetekben, mint amikor a háborúból visszatérő katonák poszt-traumás sérüléseit kell kezelni, vagy amikor a családon belüli erőszak áldozatainak rehabilitációjáról van szó. De látni kell azt is, hogy az egyes ember által átélhető félelmek általában tágabb társadalmi kontextusokba szövődnek, és ha

komolyan elszánjuk magunkat a félelem társadalmi összefüggéseinek feltárására, ki kell lépni az „individuális pszichológia” kereteiből. A nézőpontváltás visszavezet a politikai filozófia klasszikus szövegeihez.

pre-politikai félelem

Thomas Hobbes, a modern politikai filozófia úttörője, az erőszakos haláltól való félelem tényéből vezeti le, hogy csak a társadalmi szerződés szabadíthatja meg a közösséget az állandó háborúskodástól, amely az emberi nem „önkiirtásáig” fajulhat. Ez igaz, de Leo Strauss a természetjogról szóló híres munkájában írja, hogy Hobbes kétféle értelemben használja a politikai félelem fogalmát. Érdekes, hogy a politikai gondolkodás történetével foglalkozó munkák általában nem tulajdonítanak különös jelentőséget ennek a megkülönböztetésnek, pedig napjaink nagy „félelem-diskurzusainak” megértéséhez elengedhetetlenül szükséges ennek tisztázása. Strauss is abból indul ki, hogy Hobbes az *erőszakos haláltól való félelmet*, illetve a kényelmes és biztonságos élet utáni vágyat teszi meg a társadalmi szerződés (voltaképpen az állam létrehozása) elsődleges motívumának. A politikai félelemnek ez a primer formája igazából még nem politikai, hanem *pre-politikai* félelem, mert a szó szoros értelemben vett emberi politikáról csak a társadalmi szerződés megkötését *követően* beszélhetünk. Viszont Hobbes ír egy másik fajta félelemről is, amelyet jobb híján *poszt-politikai* félelemnek lehetne nevezni. Erre Leo Strauss is reflektál: „Sok esetben az erőszakos haláltól való félelem gyengébb késztetésnek mutatkozott, mint a pokol tüzétől vagy az Istentől való félelem. A nehézséget jól illusztrálja a *Leviatán* két különálló bekezdése. Az első bekezdésben Hobbes arról ír, hogy az ember hatalmától való félelem (vagyis az erőszakos haláltól való félelem) ’általában’ nagyobb ’a láthatatlan szellemek erejénél, vagyis a vallásnál. A második bekezdésben azt állítja, hogy ’a sötétségtől és a szellemektől való félelem minden más félelmet felülmúl’. Hobbes a következő megoldást ajánlja az ellentmondás feloldására: a láthatatlan szellemektől való félelem mindaddig erősebb az erőszakos haláltól való félelemnél, amíg az emberek hisznek a láthatatlan szellemekben, azaz ameddig tévedésben vannak a valóságról; mihelyst az emberek felvilágosultakká válnak, az erőszakos haláltól való félelem is a megfelelő helyére kerül. Ez azt jelenti, hogy a Hobbes által

javasolt megoldás megköveteli a láthatatlan hatalmaktól való félelem meggyengülését, vagy inkább megszüntetését." [6] Strauss mindezt azzal egészíti ki, hogy Hobbes a tudományos ismeretek széles körű terjesztésétől, illetve a világ „varázslat alóli feloldásától" reméli a babonás képzetek visszaszorulását, és az úgymond indokolatlan „félelemforrások" végleges megszüntetését. Ezzel csak részben értek egyet. Abban igaza van Straussnak, hogy Hobbes nehéz dilemmát próbál megoldani. Nevezetesen azt az ellentmondást, hogy a társadalmi szerződés megkötését az erőszakos haláltól való félelem motiválja, ugyanakkor az államok létrejötte nem szünteti meg teljesen az erőszakos halál lehetőségét, legfeljebb korlátok közé szorítja. És elsősorban nem a közismert tényre kell gondolnunk, hogy gyakorlatilag minden modern polgári állam büntető törvénykönyvében megtalálhatók (legalábbis a huszadik század közepéig *megtalálhatóak voltak*) a halálos ítéletek meghozatalát lehetővé tévő jogszabályok, hanem az államok között meglehetősen gyakori háborúkra, amely a katonák számára kötelezővé teszi a szembenézést az erőszakos halál lehetőségével. [7]

Hobbes számára mégsem lehetetlen a dilemma feloldása. Az „emberölés szabályozott formái” (például a nemzetközi jog és a háborús jog) meghatározott keretek között tartják az erőszakos halál kivételes eseteit. Az erőszakos halál limitált formái még kezelhetők, nem taszítják káoszba a társadalmat. Más a helyzet, ha az államban megjelennek olyan emberek vagy embercsoportok, akik a Hobbes által e világi és „halandó istenként” definiált államra úgy szeretnének tekinteni, mint ami nemcsak a földi dolgokat intézi és szervezi, hanem az államot a túlvilági üdvözülés irányító szervévé kívánják alakítani. Ha a vallásos hit szélsőséges formákat ölt magára, hogy fanatizálja a népet, illetve ha a vallás politikai ideológiává stilizálódik, beindul a félelem és az erőszak megállíthatatlannak tűnő eszkalációja. Ez a folyamat szinte szükségszerűen maga után vonja, hogy az e világi politika *politikai teológiává*, illetve félig vallásos, félig szekuláris *megváltástanná* lényegüljön. Hobbes a *démonológia*, *álfilozófia* és *mitikus sötétség* kifejezésekkel illeti a politika effajta metamorfózisát, illetve eltorzult formáját. Ami közelebbről a keresztény vallást illeti, Hobbes egyenesen a „keresztény szabadságra kötött csomóknak” nevezi a törekvéseket, amelyek egymásba szeretnék szőni a vallásos hitet és a világi törvényeket, pontosabban az utóbbiakat az előbbiek autoritása alá kívánják rendelni. **[8]** Leo Strauss lényegében helyesen interpretálja Hobbes differenciált félelem-felfogását, de erősen eltúlzott a feltételezése, hogy Hobbes a tudományok és a műveltség előrehaladásával biztosítottnak látja a megszabadulást a vallási és politikai fanatizmus amalgámjától. Az effajta interpretáció inkább Strauss optimizmusáról tanúskodik, mintsem Hobbes álláspontjáról. Úgy gondolom, a brit filozófus „az idők végeztéig” számolt a politika elfajulásának effajta lehetőségeivel. Persze, rögtön adódik a kérdés: mi állhat ennek a „szkeptikus optimizmusnak” a hátterében? Talán akkor kerülünk a helyes válasz közelébe, ha elfogadjuk a filozófiai/antropológiai kiindulópontot, hogy az emberi lét legalapvetőbb egzisztenciális kérdéseinek megválaszolásában erősen korlátozott szerepe lehet a politikának, a vallással összevegyített politika pedig egyenesen katasztrofális következményekkel jár. De akkor miért érez folyton kísértést az ember, hogy a vallást és a politikát egymásba fonja? Hobbes jól tudta, hogy az emberi képzelőerő messze túlnyúlik a közvetlenül megtapasztalható világ határain. Például a halál utáni „létről” nem tud senki semmit, noha vágyunk arra, hogy „megfogható” információval rendelkezzünk róla. Igenis

félünk a haláltól, és végső soron mindannyian úgy vagyunk vele, ha netán mégis van túlvilág, nem ártana a szerencsésebb oldalra kerülni. De nem kizárólag a személyes jövőnket féltjük. Aggódhatunk, és egyre többet aggódunk is az emberiség egészének sorsáért, az utánunk következő nemzedékek életkilátásaiért. Az apokaliptikus végkifejlet lehetőségével nemcsak a premodern világban számoltak az emberek; ebben semmi sem változott a középkorhoz képest. A félelemre továbbra is mint állandó kísérőtársunkra kell tekintenünk. Mi lesz, ha valóban százmilliók indulnak el Európa felé a demográfiai robbanás előtt álló Afrikából, ahol a népességnövekedéssel párhuzamosan drasztikusan csökken a mezőgazdaságilag hasznosítható terület? Van-e garanciánk arra, hogy ha valamelyik totalitárius állam szorult helyzetbe kerül, nem veti-e be az atomfegyvert? Félthetjük az egész bolygónk élővilágát az esetleges klímakatasztrófától? S ha nem is visszük túlzásba a félelemmel és a rettegéssel kapcsolatos vízióinkat, azzal mindenképpen számolnunk kell, hogy a nem is olyan távoli jövőben a 2007/2008-as pénzügyi összeomlást nagyságrendekkel meghaladó gazdasági krízis következik be, amely kontrollálhatatlan gazdasági/politikai/katonai folyamatokat indíthat el.

pillanatnyi fellélegzés

Hobbes maga is számolt az emberi természet esendőségével és azzal az evidenciával, hogy az ember és a külvilág összefüggéseiről mindig korlátozott és bizonytalan ismeretek állnak rendelkezésünkre. Mindenfelől veszély fenyeget. A tudomány és a racionális előrelátás ugyan képes a fenyegetések némelyikét ártalmatlanítani, de ez csak pillanatnyi fellélegzéshez elegendő, mert az időleges nyugalom után szinte azonnal megjelennek az újabb veszélyek és fenyegetések. Hans Blumenberg Montaigne szkepticizmusát kommentálva írja: „Ha az ember el is kerüli, hogy hajótörést szenvedjen, még mindig ott vannak azok a nagy katasztrófák, amikor államok pusztulnak el vagy a világ egésze lesz semmivé, hogy ő is velük pusztul.” **[9]**

Paradox módon nem is „világvégétől” való félelem a „legfélelmetesebb”, hanem ha erre a félelemre rátelepednek a fanatikus „válságmenedzselő” eszmék, valláspótlékok, illetve szektavezérek, akik könnyű és gyors megoldással kecsegtetik a rettegőket. Ez a sajátos válságmenedzselés egyenesen megköveteli, hogy a szektavezérek közel kerüljenek a politikai hatalomhoz. Hobbes a *Leviatán*ban szinte kétségbeesetten igyekszik cáfolni a keresztény eszkatológia minden változatát, amelyek azt állítják, hogy már „úton van” a világvége, és a megváltás már meg is kezdődött Krisztus megtestesülésével és feltámadásával. **[10]** Noha Hobbes kritikájának célkeresztjében leginkább a római pápa áll, ugyanakkor – nevek említése nélkül – a Kálvin nézeteit követő angol puritán szerzőket is erősen bírálja. Abból az alaptézisből indul ki, hogy a „modern politikáról kizárólag attól a pillanattól beszélhetünk, amikor az emberek megfelelő távolságtartással viszonyulnak a világ végét meghirdető eszmék pátoszához.” **[11]** Ezzel együtt azt is be kell látnunk, hogy – sajnálatos módon – az örök üdvösség elérésének mikéntje a politikai konfliktusok színtere, állandó viták tárgya. Az emberek soha semmiért nem küzdenek nagyobb elszántsággal és lelkesedéssel (és legalábbis potenciálisan a legváltozatosabb erőszakos eszközök igénybevételével), mint az örök üdvösség elnyeréséért. De ha a világi társadalomban a jutalmak és büntetések kiosztása kikerül az állami szuverenitás hatóköréből, ez szükségszerűen vezet az állam pusztulásához, hiszen nyilvánvaló, hogy „(…) nem maradhat fenn az olyan állam, ahol az uralkodón kívül másnak jogában áll az életnél nagyobb jutalmat és a halálnál súlyosabb büntetést kiosztani.” **[12]** Hobbes nem tagadja, hogy a félelem a társadalmi szerződést követően is jelen lesz a politikában. A francia filozófus, Michaël Fœssel úgy fogalmaz, hogy a társadalmi szerződés megkötése után a természeti állapot *horizontális* félelmét a szuveréntől való *vertikális* félelem váltja fel. De míg a szuveréntől (azaz az állam törvényeitől) való félelem természetes, a természeti állapotban meglévő, illetve a vallási fanatizmus által felkorbácsolt *apokaliptikus* félelmek roncsolják a társadalmi együttélés normáit, és teljesen összezavarják a polgárokat, mert egy idő után képtelenek átlátni, hogy voltaképpen miféle szabályoknak kell engedelmeskedniük. Hobbes írja: „Abból a téveszméből, hogy a jelenlegi egyház Krisztus országa, ered a feltevés, hogy kell egy olyan embernek vagy gyülekezetnek lennie, amelynek ajkával most a mennyekben levő Megváltónk beszél, törvényt hoz, s amely személyét

valamennyi keresztény előtt képviseli, illetve hogy lenniök kell különféle embereknek vagy gyülekezeteknek, amelyek a kereszténység területein ugyanígy képviselik Őt. Mivel pedig ezt a Krisztus fennhatósága alatti királyi hatalmat egyenesen a pápa, bizonyos országokban az ottani papi gyülekezetek igénylik maguknak (holott a Szentírás csak a világi uralkodóknak juttatta), ezért most olyan szenvedélyes viszály dúl, amely kioltja a természet fényét, és az emberek gondolkodásában olyan sötétséget teremt, hogy nem ismerik fel, ki az, aki iránt engedelmességre kötelezték magukat." **[13]**

egy kis haladék

A Hobbes politikafilozófiájával foglalkozó irodalomban gyakran megfogalmazódik a nézet, hogy a brit filozófus talán nem is a katolicizmusban, hanem kora puritán teológusainak munkáiban látja a legveszélyesebb apokaliptikus és chiliasztikus eszméket megjelenni. Az egyik presbiteriánus szerző, Richard Baxter *A szentek örök nyugodalma* (1649) című könyvében olvasható, hogy már el is kezdődött Krisztus országának eljövetele, és „még csak néhány nap, és már nem is ebben a világban találjuk magunkat." **[14]** Baxter – csakúgy, mint a huszadik század közepén Günther Anders – azt állítja, hogy mi már szinte szó szoros értelemben a „világ végén" élünk, legfeljebb kaptunk egy kis haladékot az új világ eljöveteléig. Hobbes leginkább azt kifogásolja az apokaliptikus gondolkodásmódban, hogy az effajta víziók ki akarják *törölni* az aktuálisan fennálló világot egy olyan bizonytalan jövő nevében, amelyről lehetetlen ellenőrizhető kijelentéseket tenni. **[15]** Hobbes sem a *Leviatán*ban, sem a többi munkájában nem állítja, hogy a *félelem*től (akár a világ pusztulásától való félelemtől) végérvényesen meg lehet szabadítani az emberiséget. Ebben a tekintetben Pascal és Hobbes ugyanazt vallották: a félelem az emberi természet szükségszerű velejárója, és nincs az a világi bölcsesség, amely véglegesen megszabadítana minket tőle.

Ellenkezőleg, Hobbes maga „(…) arra igyekszik rávilágítani, hogy ezeknek a félelmeknek a forrása soha nem látott erővel törhet fel a modernitás korában, mert a természettudományos ismeretek fejlődése újra életre kelti a kozmológiai tradíciót. Hobbes nagyon jól látja, hogy a modern időket a radikális nyugtalanság olyan formái jellemzik, amelyek az apokaliptikus szorongások új formáit szülik meg." **[16]** Lehetetlen nem szembesülni a „végső dolgokkal". Például az olyan, valószínűleg minden ember számára fontos kérdésekkel, minthogy mi végre vagyunk a világban, és mi lesz velünk a halál után. Ami Hobbes számára igazán fontos, az az evidencia belátása, illetve beláttatása, hogy a társadalmi együttélés normáiról szóló diskurzust válasszuk el a végső kérdésekről szóló vitáktól.

A Hobbes politikafilozófiájával foglalkozó munkák többségében azzal a megállapítással is gyakorta találkozhatunk, hogy a filozófus ateista meggyőződésű és „ultra-realista" ember volt. John Gray úgy látja, hajlamosnak mutatkozott a politikát a „jó értelemben vett megváltás" egy fajtájának tekinteni. Gray *Az apokalipszis politikája* című könyvében továbbgondolja Hobbes álláspontját: „Az a kép, amit Hobbes az anarchia veszélyéről rajzol, ha lehet ezt mondani, manapság még nagyobb erejű, mint az ő korában. Napjaink liberális teoretikusai a fő veszélyt ugyanúgy, mint hajdanán az egyén szabadságának veszélyeztetésében látják, ami mögött, legalábbis szerintük, az állam fékezhetetlen hatalmi ambíciói állnak. Hobbes ezt még jobban tudta: a szabadság legnagyobb ellensége az anarchia, amely igazán destruktív hatását akkor fejti ki, ha az állam az egymással rivalizáló hitközösségek színterévé válik. A vallási

csoportok Bagdadon végigvágtató osztagain [17] világosan láthatóvá vált, hogy a fundamentalizmus maga is az anarchia egy neme, amelyben a próféták az általuk éppen favorizált hatalmi rendszert isteni tekintéllyel próbálták igazolni.” [18]

vallási fanatizmus

De ne gondoljuk, hogy a vallási fanatizmus „érvrendszerkénti” használata manapság már csak az iszlám fundamentalisták privilégiuma. Olykor a félelem némely formája (például mint „tehetetlenségre ítélt jóakarat”) még a szabadságszerető és humanista embereket is képes meggondolatlan döntésekre sarkallni. Éppen húsz éve történt, hogy a NATO légiereje nemzetközi jogi felhatalmazás nélkül bombázta a Slobodan Miloševic vezette Jugoszláviát. Az akkori jugoszláv elnököt, illetve az általa irányított országot ugyan a legjobb indulattal sem lehetne demokratikusnak nevezni, de a nemzetközi jog megsértése enyhén szólva is zavaró momentuma ennek a történetnek. Mégis voltak, akik igazolva látták az akciót. Például Václav Havel, aki egy angol nyelvű folyóiratban úgy érvelt, hogy az emberi jogok az állam jogai fölött állnak. Havel aztán pontosította ezt a „magasabb” törvényt. „Az emberi jogok, az emberi szabadság és az emberi méltóság lényege mélyebben található annál, mint amit a tapasztalati világban fellelhetünk. (…) Miközben az állam emberi teremtmény, az emberek Isten teremtményei.” [19] Ha Havel két premisszáját ítéletként olvassuk, mindenképpen arra a következtésre jutunk, hogy a NATO ugyan megsértette az érvényben lévő nemzetközi jogot, de mint Isten „magasabb törvényeinek” eszköze, helyesen cselekedett. Ha ez nem maga a vegytiszta vallási fundamentalizmus, mondja Žižek, akkor ennek a fogalomnak nincs is semmi értelme. Akkoriban az ismert német szociológus, Ulrich Beck, a „militarista humanizmus”, illetve „militarista pacifizmus” önellentmondó fogalmaival illette az effajta álláspontot.

folytatjuk

A sorozat előző része:

https://ligetmuhely.com/liget/felelem-es-politika-rossz-kozerzet-a-demokraciaban-4/

FÉLELEM ÉS POLITIKA – ROSSZ KÖZÉRZET A DEMOKRÁCIÁBAN 3.

1. Lásd Slaby, Jan: *Gekommen, um zu bleiben: Emotionen in der Philosophie*. Berliner Debatte Initial, 2013/3. 16. ↑
2. Taylor, Charles: *Sources of the Self*. Cambridge, Harvard University Press, 1989. Franciául: *Les sources du moi*. Les Éditions Seuil, Paris, 1998. ↑
3. Lásd Flam, Helena: *Mit groben Pinselstrichen über den Emotional Turn*. Berliner Debatte Initial, Berlin 2013/3. 11. ↑
4. I. m. 11. ↑
5. LeDoux, Joseph: *Das Netz der Gefühle*. Wie Emotionen entstehen. Carl Hanser Verlag, München, Wien, 1998. 246. Ford.: Friedrich Griese ↑
6. Strauss, Leo: *Természetjog és történelem*. Pallas Stúdió/Attraktor Kft., Budapest, 1999. 140. Ford.: Lánczi András ↑
7. Hobbes nemcsak a katonák, de minden állampolgár kötelességének tekinti hazája alkotmányos rendjének védelmét. „(…) *minden embernek természettől fogva kötelessége háború idején képességei szerint védelemben részesíteni azt a hatóságot, amely békében megvédi őt.*" Hobbes, Thomas: *Leviatán*. Magyar Helikon, Budapest, 1970. 601. Ford.: Vámos Pál ↑
8. Hobbes, i. m. 595–596. ↑
9. Blumenberg, Hans: *Hajótörés nézővel. Metamorfológiai tanulmányok*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2006. 18. Ford.: Király Edit. ↑
10. Erről lásd Fœssel, Michaël: *Après la fin du monde*. Critique de la raison apocalyptique. Éditions du Seuil, Paris, 2012. ↑
11. I. m. 35. ↑
12. Hobbes, i. m. 381. ↑
13. Hobbes, i. m. 523–524. ↑
14. Idézi Fœssel, i. m. 37. ↑
15. Fœssel szerint a puritánok messianizmusa és Günther Anders katasztrofizmusa ugyanannak az éremnek a két oldala. „A primitív kereszténység eszkatológiai koncepciói azt állítják, hogy 'a jövő már elkezdődött,' és az emberi életnek meg kell hajolnia eme szükségszerűség előtt. Az atomkorszakban, a primitív keresztények modern megfelelői, ha lehet, még drámaibban erősítgetik, hogy mi már a 'jövő hiányának' horizontján élünk. Mindkét esetben minden úgy történik, mintha a jövő már a jelenben adott lenne, akár a hit formájában, akár kézzel foghatóbb jelenségként, mint a tudomány pánikkeltőinek biztosnak tűnő előrejelzései." Fœssel, i. m. A remélt és a félelmetesnek mutatkozó apokalipszis is megegyezik abban, hogy a „cselekedetek már megtörténtek", innentől az ember nem tehet semmit, csak várja a vég beteljesedését. Az ilyen helyzetekben már semmi értelme a politikai cselekvésnek. Mindezt Hobbes jó előre megmondta: ha az ember „láthatatlan dolgokkal kerül szembe", nem marad számára más lehetőség, mint „berendezkedni a csendes várakozásra." ↑
16. Fœssel, i. m. 42. ↑
17. Erről lásd Bíró Noémi—Wagner Péter: *Felkelők, terroristák és halálbrigádok az iraki konfliktusban*. Külügyi Szemle, 2007. nyár–ősz. ↑
18. Gray, John: *Politik der Apokalypse*. Wie Religion die Welt in die Krise stürzt. Klett-Cotta, Stuttgart, 2009. 286–287. ↑
19. Idézi Žižek, Slavoj: *Das fragile Absolute*. Warum es sich lohnt das christliche Erbe zu verteidigen. Verlag Volk & Welt. Berlin, 2000. 96–97. ↑

kép | Rufino Tamayo művei, wikiart.org

Z. Karvalics László

TAMÁS BÁTYA MIKROFILM-DIGITALIZÁLÓ GÉPE

AVAGY AZ ÖRÖKSÉGVILÁG TÁRSADALMASÍTÁSÁNAK ÉS DIGITALIZÁLÁSÁNAK ÖSSZEKAPCSOLÓDÁSA (6.) [INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2019-11-21 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

Tom Tryniski, a nyugdíjas fultoni mérnök (a hatáskeltés céljából: Tamás bátya) kéz alatt vásárolt egy mikrofilm-szkennelő eszközt néhány éve, és szabadidejében, a nappalijában kezdett egyszer már mikrofilmre vitt régi újságokat (főleg helytörténeti jelentőségűeket) digitalizálni. Amikor először meséltem róla

[1] , 22 millió újságoldalnál járt, ezzel több mint négyszeresen múlta felül a Library of Congress addig 5 millió oldalig jutó platformját, a *Chronicling Americá*t, miközben látogatottsága több mint kétszerese volt a súlyos közpénzekből épülő gyűjteménynek. 2018-ban már a korábbi mennyiség dupláját, 50 millió oldalt mutatott nála a számláló. **[2]**

> a hangzó anyagok

Vele nagyjából egyidőben, 2000-ben indította el Kevin Lewandowski (programozó, DJ és zenerajongó) a Discog nevű oldalt, hogy legyen egy online katalógusa az elektronikus zenének (a Discog név a diszkográfiának, a hangzó anyagok nyilvántartásának és katalogizálásának rövidítése). Digitális gyermeke közel húsz év alatt hatalmas méretűvé nőtt, most 1,6 millió zenész 10 millió felvételét tartalmazza, sok műfajban, formátumban és a világ minden országából. Merész célja, hogy a hangfelvételek világának Rosetta-köve legyen, és használják minél többen a szinkronizált külső erőforrások elérésére (a zenék tényleges lejátszására).

Hogyan fejlődhetett ekkorát a Discog?

Úgy, hogy 450 ezer (!) önkéntes bővítette, nagy figyelemmel és odaadással, nap mint nap, a világ minden tájáról. Nagyon pontos és kereszt-referenciákkal megerősített, minőségbiztosított óriás-adatbázis jött létre – mindenféle intézményi támogatás és irányítás nélkül, pusztán az érdeklődésből és a fontosságtudatból táplálkozó életidő-erőforrásra alapozva. Meggyőzően és elegánsan ölt testet *a jog a kulturális örökség-őrzésben való részvételhez* (right to participation in **cultural heritage**), az emberi jogok harmadik generációjának ez a különösen fontos része **[3]** .

Az a leginkább izgalmas és szép mindebben, hogy ezt a jogot *senki sem adja*: úgy szerzi meg magának mindenki, aki értékőrzéssel vagy értékhozzáadással aktívan bekapcsolódik örökséggondozási projektekbe. Még akkor is, ha nem tűnik „projektnek”: elég annyi, hogy a YouTube-ra vagy egy közösségi oldalra valaki feltöltsön egy „helyi” kulturális tartalmat, hogy „megmutassa” a világnak (zenét, éneket, táncot, rítust, szertartást, ünnepet), a nagy részletgazdagsággal megörökített elillanó pillanatok máris nézhetővé, tárolhatóvá, hivatkozhatóvá és kutathatóvá válnak. S mindez az adott közösséget bevonja a kulturális emlékezet közösen gyarapított online óriásgyűjteményébe – minden feltöltő egyúttal „kurátor” is. Egy 2013-ban megjelent könyvben Rhiannon Mason így fogalmaz: *„a közösségi részvétel egyre inkább helyettesíteni kezdte a múzeumok hagyományos kurátori szerepét, fokozatosan nagyobb teret adva az állampolgárok véleményének is.”* **[4]**

Az így megnyíló, közösen épített tartalom-tér – mondja Sheenagh Pietrobruno – méreténél fogva önmagában képes arra, hogy *megváltoztassa intézményeinket és szokásainkat, viszonyunkat a kulturális örökség gondozásához*. [5]

> erőforráshiánnyal küszködő

A legnagyobb változás persze már végbement azzal, hogy a digitalizálás révén *az információs érték sikeresen elszakadhatott a fizikai megőrzéstől*. De a nagy technológiai, emberi és anyagi erőforrásokat igénylő visszamenőleges digitalizálási feladatoknak még csak egy részét sikerült teljesíteni. (Jellemző, hogy Németországban olyan projekt indult (KAdKa) egy karlsruhei nonprofit szervezet, a *Kompetenzzentrum Archivdigitalisierung* vezetésével, amely az erőforráshiánnyal küszködő memóriaintézményeken kíván segíteni jó minőségű, de elérhető árú digitalizáló eszközparkok kialakításával, betanítással és tanácsadással.) S láttuk már korábban, hogy a digitalizálás még csak előfeltétele annak, hogy a megfelelő feltárás, leírás, metaadatolás, „taggelés", javítás/pontosítás, bővítés feladataival a digitális térben tárolt objektumokhoz kötődő potenciális információk az affordancia-kapcsolatok végtelen terében életre kelhessenek és sokszorozódhassanak (vagyis egyetlen elem számtalan különböző „rendezett csomósodásban" előfordulhasson). Így nemcsak a digitális *történetmesélés* lehetőségei tágulnak határtalanná az elérhető nyersanyagok végtelen tárházával, hanem a sok-sok „mikrokurátor" révén a történet-teremtésé is. [6]

Szepessy Ákos és Tamási Miklós 2010-ben ötezer, jórészt lomtalanításon talált fotóval indított közösségi fotóarchívumot, amely mostanra a százezres szám fölé jutott, és továbbra is nagy ütemben gyarapszik, köszönhetően mindazoknak, akik nekik, a Fortepannak [7] ajánlják fel a frissen fellelt képeket, vagy átengedik a féltve őrzött családi albumot digitalizálásra és közzétételre (mert az eredetire hivatkozással minden kép szabadon felhasználható). Külön önkéntes csapat segíti a fényképek leírását, metaadatolását, olykor a szabályos nyomozást, hogy az információs értékből is minél több megmaradhasson. Aki képet akar alkotni arról, hogy mi minden tárul fel a múltból fotográfiák háttéradatai kapcsán, olvassa el a tudósítást a 2019 nyarán egy Alkotás utcai kuka mellől megmentett 1956 áprilisában előhívott diafilmkockákról,

ahol a dobozon lelt név és chicagói lakcím segítségével rekonstruálható volt, *„hogyan kerültek Budapestre a Montrealról, Mexico Cityről, San Franciscóról készített színes diák, ki volt a feladó, és ki nézegethette őket 1956 tavaszán, pár hónappal a forradalom kitörése előtt”.* **[8]**

A Fortepan romániai „kistestvére”, a **Furó Lóránd-Félix**, **Fülöp Lóránd** és **Szőcs Edgár** által létrehozott Azopan Fotóarchívum **[9]** be is jelentkezik a szerepre, hogy ez az oldal mentse át és tegye elérhetővé a *„romániai analóg fotózás értékeit, „… azt a sok millió analóg technikával készült fényképet, amely ott hever mindannyiunk fiókjában, padlásokon, intézmények raktáraiban, vagy csak negatívon létezik… az utókor számára”.*

Persze nemcsak fényképek, hanem más dokumentumok, könyvek, tárgyak is milliószám várják, hogyan lehetnének hasznosak „az utókor számára", és jól kirajzolódik már, hogy az örökség-objektumok kezelésének mennyiségi kihívását megsokszorozza a hozzájuk tartozó, szintén feltárásra (tisztázásra, ellenőrzésre, pontosításra váró) információkkal való foglalatoskodás igénye. Ez az a nyomás, amely nemcsak „civileket" sodort az örökségvédelemhez, hanem a „hivatalos" memória-intézményeket fordította a társadalom felé.

idő- és erőforrás-szükséglet

A Brit Nemzeti Múzeum külön gyűjteményben őrzi az 1664 és 1817 közötti tengeri ütközetek során az elfogott hajók fedélzetéről brit kézre került leveleket. A Prize Papers 160 ezer darab feladott, de célba sosem érő, 19 különböző nyelven írt levele felbecsülhetetlen értékű életmódtörténeti forrás. [10] A Múzeum sok kutató és társintézmény együttműködésével a több száz éve érintetlen anyag feldolgozására 2018 áprilisában indított projektet, amelynek során gondoskodnak a levelek további, jobb fizikai megőrzéséről, egyesével digitalizálják és katalógusba szerkesztik valamennyit, a kutatói érdeklődést szolgáló metaadat-rendszert illesztenek hozzájuk, s végül egy adatbázisban teszik majd hozzáférhetővé a teljes állományt. Minderre mostantól számítva *húsz évet* szánnak – ami jól tükrözi, hogy a tudományos közösségnek mi az idő- és erőforrás-szükséglete egy ilyen volumenű, „házon belül" ellátható feladattömeghez.

Más brit intézmények azonban más utakat keresnek. A filozófus és reformer Jeremy Bentham (1748–1832) sok tízezer oldalnyi, feltáratlan és kiadatlan kéziratának feldolgozására vállalkozó University College London a hálózaton elérhető önkéntesekhez fordult, hogy a kiadásra előkészítéshez nélkülözhetetlen, sziszifuszi feladatot jelentő átírásban segítsenek. A 2010-ben indult *Transcribe Bentham* (Írd át Benthamet) projekt [11] mostanra nagyjából 50%-os feldolgozottságig jutott, 2019 szeptemberi adatok szerint 22 ezer ellenőrzött, kiadáskész kéziratoldalnál jár. A feladat természete ugyanaz – csak itt sokkal kevesebb tudós vesz részt a munkában. Ők viszont önkéntesek ezreire támaszkodnak, akik eközben paleográfiai ismeretekre tesznek szert, és a 19. század eleji Anglia mindennapjaival ismerkednek első kézből. S

miközben a projekt költségei is alacsonyabbak, az átíráshoz kifejlesztett szoftver bármely más, hasonló természetű feladathoz térítésmentesen igénybe vehető mindenkinek.

A Brit Nemzeti Levéltár az első világháború katonáinak másfél millió oldalnyi naplófeljegyzését tette közzé, amelyek kommentárt igénylő részeihez önkéntesek (a katonák családtagjai és helytörténészek) szolgáltatták a magyarázatokat. 30 brit múzeum 2005 és 2007 között bevándorló családokat bátorított, hogy dokumentumaikat közös gyűjteménybe töltsék fel – 150 ezres kollekció született. **[12]**

Egy rendszerező táblázatban is bemutatom, hányféle módon tudnak a memóriaintézmények önkéntes erőforrást bevonni a munkájukhoz: **[13]**

Javítás és átírás	Tömeges digitalizációs projektek esetén a digitális objektumok leírása, indexelése, metaadatolása, a már bevitt dokumentumok ellenőrzése, pontosítása. Képhez szöveg rendelése, kézírás átírása szövegfájllá.
Kontextualizáció	Egyedi objektumokhoz szöveges kiegészítések hozzáadása, történetek, interjúk, nyilvános szócikkek készítése
Gyűjtemény-gyarapítás **[14]**	Hagyományos, de különösen virtuális gyűjtemények esetén a tételszám gyarapítása

Osztályozás	Leíró metaadatok gyűjtése kollekciók darabjaihoz, besorolások pontosítása, átrendezése (*social tagging*: adott objektumok valamilyen jelentés-teli mozzanatának magyarázata önkéntesek spontán hozzájárulásával)
Társ-kurátorság	Komplett kiállítások (elsősorban virtuális/webes változatok) létrehozása, gondozása, kezelése
Forrás-szerzés [15]	Adott projektek érdekében közösségi támogatások gyűjtése
Tudásközösség-szervezés	A memória-intézményben, egy adott kulturális jelenség- és objektumcsaládd al foglalkozó más csoportokban és az egyes polgárok fejében felhalmozott ismeretek cseréje és gyarapítása, hálózat- és közösségfejlesztéssel
Kutatás	Új tudás létrehozása, klasszikus forrás- és irodalomkutatási eszközökkel. Képesített tudósok és *professzionális amatőrök* (ProAm) együttműködésével, de külön is megvalósulhat. [16]

Mostanra százszámra futnak az izgalmasabbnál izgalmasabb projektek a világ számos országában, elsősorban a crowdsource kultúrában élenjáró területeken (USA, Kanada, Nagy-Britannia, Ausztrália).

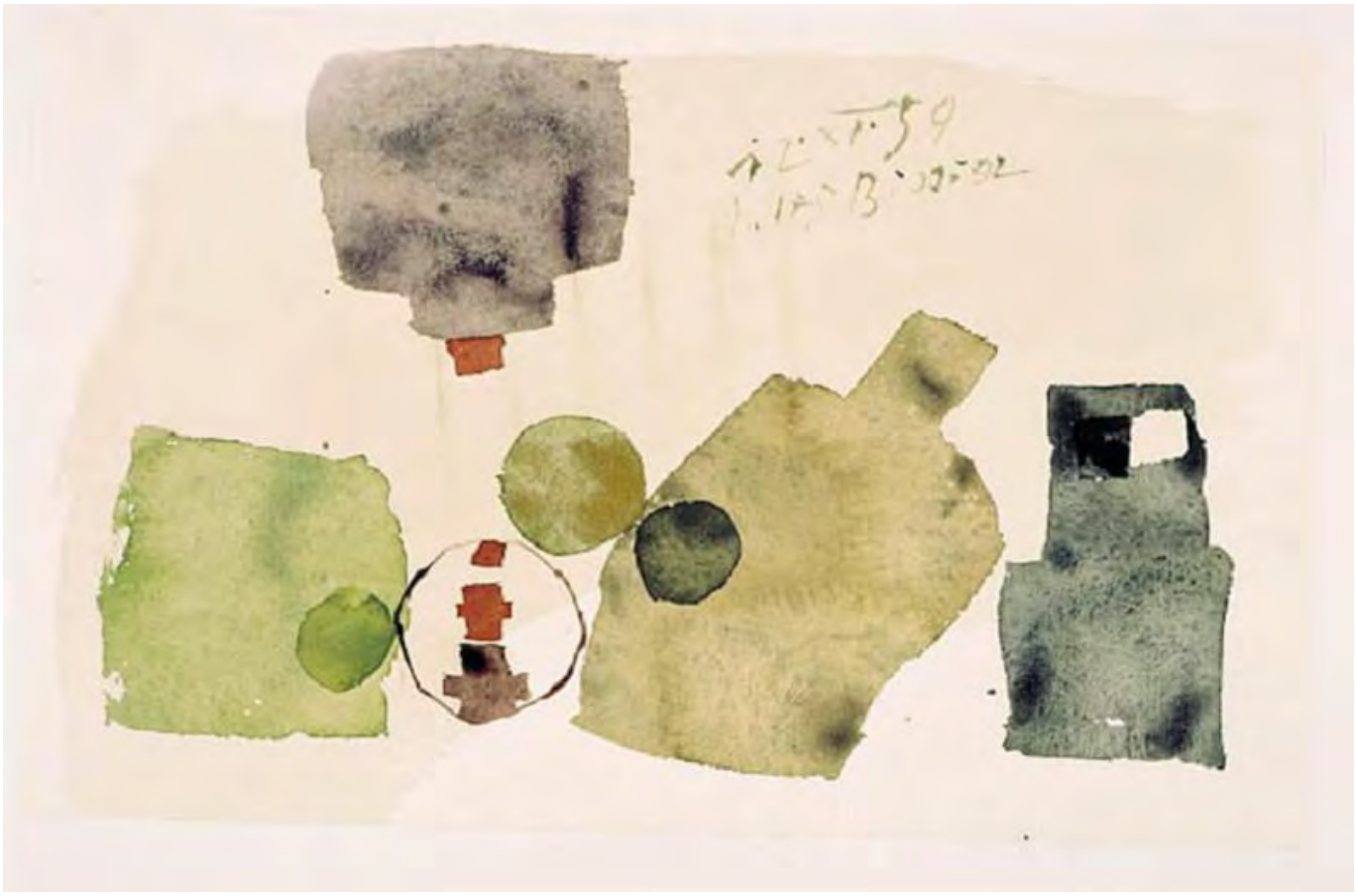

Magyarország sem kivétel: a Pécs8 program keretében a város 1945 és 1990 közti történetének megírásának (megkonstruálásának) lettek részesei a lakosok (Bánkuti Gábor szavaival: a helytörténet kutatásának közösségi modelljét valósítva meg). 2008 óta fut a *muemlekem.hu* oldal, ahol az épített örökség egyes objektumainak friss fotódokumentációját és leírását végzik önkéntesek. 11 ezer darab országosan védett műemlékkel indultak, 2009-től az akkor 15 ezres, helyi védettséggel rendelkező épületállománnyal folytatták, és a nyilvántartások hézagait eltüntetve azóta 20 ezer fölé tornázták a számot. 10 ezer felett jár a bejelentett, dokumentált keresztek és feszületek száma, 2013 óta pedig a Kárpát-medence határon túli területeiről is született 2500 adatlap.

A múzeumok világában közben megjelent egy új feladatkör: az *önkéntes-koordinátor.* Nem csoda: egyszer csak azzal kellett szembesülniük, hogy két társadalmi csoport szívesen és nagy tömegben kapcsolódik be értékőrző feladatokba: az idős állampolgárok és a diákok. Az előbbieknek sok tudása, tapasztalata és szabadideje van, az utóbbiak 50 óra közösségi szolgálatot teljesítenek az iskolai tanulmányaik mellett.

> **értelmes tevékenységkeresés**

A társadalom elöregedése amúgy is felértékeli a kulturális szférát mint az aktív, értelmes tevékenységkeresés ideális célterületét. [17] És aki azt gondolná, hogy a diákok a „kötelező mivolt" miatt kevésbé elkötelezettek, tévednek. A Város és Faluvédők Szövetsége által 1992-ben útjára indított „Gyerekek az épített és természeti környezet védelméért" című, 10–18 évesek számára kiírt pályázata mai napig sikeresen fut. A cél – *„a fiatalok város, illetve faluvédő tevékenységének megalapozása, környezetük kevésbé ismert értékeinek fölfedezése, bemutatása, a meglévő értékek tiszteletére, megóvására nevelés"* – megvalósulását jól bizonyítják a pályaművekből készült kiállítások és kötetek (mostanra már az ötödik, a 2013–2017 közti időszak legizgalmasabb projektjeivel). S ne felejtsük el: az új generációk digitális írástudása magas, okos telefonjaik különleges képességű masinák, amellyel nagy felbontású képeket, hangfelvételeket/interjúkat készíthetnek, játékos kedvük pedig kiapadhatatlan. Nem csoda, hogy a hagyományos memóriaintézmények más módokon is keresik az utat hozzájuk. A nonprofit TuoMuseo és a Nápolyi Archeológiai Múzeum játékát (Father and Son), amelyben egy régész apa, Frederic és fia, Michael varázslatos régészeti időutazáson vesznek részt, mostanáig 3 millióan töltötték le. [18] (Szép szám, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy múzeumba 1931 decembere óta engednek be egyáltalán gyerekeket, amikor is Sir Henry Lyons, a londoni Science Museum igazgatója létrehozta a Children's Gallery-t, minden mai interaktív tudományos attrakció ősét). [19]

Mindezek nyomán a virtualizálás és a társadalmasítás mellett erősen kirajzolódni látjuk a decentralizálás és a demokratizálás tendenciáit is. A hatalom rejtett szerkezetének nagy társadalomtudományi leleplezői, elsősorban Michel Foucault

(1928 –1984) és követői számára soha nem volt kétséges, hogy „a hatalom mikrofizikájának” nemcsak a hierarchikus, ideologikus és bürokratikus módon irányított memóriaintézmények a különösen fontos részei *„a tudás kapuőreiként és a kulturális örökség reprezentációjából és szervezéséből fakadó hatalom birtokosaiként*”, hanem a közgyűjtemények szakemberei is, akik akarva-akaratlanul *„a tudás-hatalom aktív részeseinek tekinthetőek, mivel közvetlenül érdekeltek az ismeretek reprezentációjában, szervezésében és terjesztésében”*. **[20]**

Egy terminológiai vitánál sokkal több minden sűrűsödött tehát a „múzeum” új definíciójának megalkotásába és elfogadásának 2019 szeptemberi kudarcába. A 40 ezer szakembert és 20 ezer intézményt tömörítő International Council of Museums (ICOM) Kiotóban tartott éves konferenciáján a várható „nagy ellenállásra” tekintettel elnapolták a döntést az alábbi, hónapokkal korábban kidolgozott, a múzeumok szerepének hangsúlyait a demokráciára és a párbeszédre helyező, befogadó jellegű meghatározásról:

számot kellene vetni

„A múzeum demokratikus, inkluzív és polifonikus tér, ahol kritikus párbeszéd folyik múltról és jövőről. A jelenkor konfliktuspontjait és kihívásait szem előtt tartja és reagál rájuk, műtárgyakat és példányokat őriz meg, amelyekért felelősséggel tartozik a társadalom felé, a jövő generációi számára fenntartja az emlékezet különböző formáit, és egyenlő jogokat és hozzáférést biztosít mindenki számára. A múzeum nem profitorientált. Működése részvételen és transzparencián alapul aktív partnerségben különböző közösségekkel és a közösségek érdekében. Összegyűjt, megőriz, kutat, értelmez, bemutat és segít, hogy jobban megértsük a világ jelenségeit, így erősítve az emberi méltóság és a társadalmi igazságosság, a globális egyenlőség és bolygónk jóllétének ügyét." **[21]**

Ha elsőre nem is látszik, a szöveg nemzeti, üzleti és intézményi érdekek sorát sérti. Elfogadásával számot kellene vetni az intézmények egy részében felhalmozott állomány gyarmati múltjával (az őslakosokkal szembeni egykori nagyhatalmi represszió mementóiként), ütköztetni egyes pénzügyi támogatók (gyógyszergyárak, olajipari cégek) által vallott nézetek ellentmondásait a megfogalmazott érdekekkel, ellensúlyozni a nők és a nem fehér bőrű rasszok alulreprezentáltságát, és felülvizsgálni a jelenleg még fizetős hozzáférési csatornákat. A „többszólamúság" az elitintézményeket hozná zavarba.

Eközben az ellenzői egy része által „aberráltnak" minősített javaslat még csak nem is építi be fordulatai közé, hogy a „hatalmat" ma nagyrészt a memória társas keretrendszerének második szakaszát uraló nemzetállamok testesítik meg **[22]** , akik a családi, vallási, területi és szakmai közösségek egykori sokféleségét (az első szakaszt) módszertani nacionalizmussal, szelekcióval és izolációval váltották fel. A múzeum-szakma és a memória-intézmények számára már régóta világos, hogy ideje a harmadik, transznacionális és transzkulturális szakaszba lépni, hiszen a külön-külön tárolás és őrzés, az eltérő szelekciós és közzétételi szempontok szétszakítják a természeténél fogva egységes kulturális tér természetes (globális és lokális) affordancia-láncait. Jól ismert, miként emelte meg az Europeana a hozzáférés minőségét a közös keresőfelülettel a továbbra is heterogén európai gyűjtemények

anyagához: [23] a felhasználói közösségekre kacsintgató ICARUS projektben pedig kanadai és európai intézmények fogtak hozzá, hogy állományaik összetartozó természetű részeit külön-külön portálokon egyesítsék virtuálisan. [24]

Ám miközben a „hatalmi” erőpróbák zajlanak, saját belső problémáik mégis szakadatlanul és feltartóztathatatlanul tolják a hagyományos memória-intézményeket a társadalom felé. Ha aktivista jelmondatra vágyunk: *nem lomtalanításnak, hanem lassú hatalomtalanításnak* kell végbemennie a kulturális szcénában – miközben alulról, a kulturális mikroörökség irányából is épül egy alternatív, néhány vonatkozásában az első korszakra emlékeztető értékmentési és muzealizálási gyakorlat. Ez mostanra eljutott oda, hogy már látszik: a szereplőknek részleges

intézményesülésre van szükségük, hogy küldetésüknek meg tudjanak felelni. A folytatásban látni fogjuk, hogy egy effajta építkezés sikere segíthet is, hogy a memória-intézményeket is könnyebben lehessen egy új korszakba vezetni.

1. *Csarnok ívén mászkáló bogarak dicsérete* (Nacsinák Gergely András könyvéhez) Liget, 2015. november 22. **http://ligetmuhely.com/csarnok-iven-maszkalo-bogarak-dicserete/** ↑
2. Fontos megjegyezni, hogy mindezt lokálpatriótaként teszi, és szerkeszti eközben a Fultonhistory.com oldalát is. Alapos portrécikk róla: **https://www.cjr.org/the_profile/tom-tryniski-fultonhistory.php** ↑
3. A felosztást az emberi jogok három generációjáról Karel Vasak cseh jogász 1979-ben javasolta **Strasbourg**ban (**International Institute of Human Rights**), és felvetése a szakirodalomba és a jogalkotásba is utat talált. ↑
4. In: **Golding,** Viv – **Modest**. Wayne (2013): *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaborations,* London, Bloomsbury 164. o. A „vélemények" (voices) mellé a kompetenciákat és erőforrásokat is odasorolnám. ↑
5. A kiváló kanadai kutató példája az a 2007-es isztambuli felvétel, amelyben a világ először láthat női derviseket táncolni (**https://www.youtube.com/watch?v=UWARMM8i6x8**). Részletesebben ír minderről: *YouTube and the social archiving of intangible heritage,* New Media & Society 2013/8:1259–1276, és megjelenés előtt álló könyvében (*Digital Legacies: The Global Archiving of Intangible Heritage).* Ez az összefoglaló egy tudósok és gyakorló szakemberek által épített adatbázis anyagán nyugszik, amely a szellemi kulturális örökséggel kapcsolatos kutatások online kincsestáraként szolgál. ↑
6. Minderre: Bonacini, Elisa (2019): *Engaging Participative Communities in Cultural Heritage: Using Digital Storytelling in Sicily* (Italy), International Information & Library Review (51) 1:42–50. ↑
7. **https://fortepan.hu/** ↑
8. **https://index.hu/fortepan/2019/06/30/amerikai_fotok_alkotas_ut_kuka_dr_haas_lajos/** ↑
9. **https://www.azopan.ro/** ↑
10. **http://www.prizepapers.de/** ↑
11. **https://blogs.ucl.ac.uk/transcribe-bentham/about/** A folyamatos előrehaladásról tájékoztat a *Benthamometer* **http://transcribe-bentham.ucl.ac.uk/td/Benthamometer** ↑
12. Moving Here Project **http://www.movinghere.org.uk** Az anyagot 2013-ban archiválták **https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.movinghere.org.uk/** ↑
13. A szakirodalomban jól ismert 6 C modellt (Correction and transcription, Contextualization, Complementing Collections, Classification, Co-curation, Crowdfunding) bővítettük tovább. Az eredetire l. Oomen, Johan – Aroyo, Lora: *Crowdsourcing in the cultural heritage domain: opportunities and challenges* Proceedings of the 5th International Conference on Communities and Technologies 2011 138–149 **http://www.iisi.de/fileadmin/IISI/upload/2011/p138_oomen.pdf** ↑
14. Magyarul a *„közösségi emlékgyűjtés"* szószerkezet látszik meghonosodni, ilyet hirdetett például a 2019-es Múzeumok Éjszakájára az ELTE (főleg fotókat vártak). ↑
15. A hálózati erőforrás-gyűjtés speciális esete, amikor az önkéntes támogatók nem életidővel, munkával, hanem anyagi vagy természetbeni hozzájárulással segítenek. A hazai múzeumi világban ennek nincs hagyománya, Észak-Amerikában annál nagyobb. ↑
16. A ProAm kutatások tipikus esetei a helytörténeti, vagy a hely valamilyen természeti-kulturális sajátosságával összefüggő témák esetén évtizedek óta futó sikeres vállalkozások, amelyek jellemzően papok, iskolaigazgatók, orvosok, könyvtárosok – a „helyi értelmiség" – munkáját dicsérik. ↑

17. A finnországi Pori város múzeumainak tapasztalatairól l. pl. Hovi-Assad, Pia (2016): *The Role of the Museum in an Ageing Society,* Museum International, (68). 271–272: 84–97. Magyar példákról itt: Z. Karvalics László (2016): *Az ismeretterjesztéstől a tudástermelésig. Kulturális örökség és senior tudáshasznosítás,* Tudás-Menedzsment (17) 1. különszám (március) 144–150. ↑

18. **http://www.creativemuseum.lv/en/news/museums-and-creative-industries/museums-and-creative-industries-father-and-son-by-tuomuseo-and-archeological-museum-of-naples** ↑

19. A Brief History of the Science Museum **https://www.sciencemuseum.org.uk/sites/default/files/2017-10/science-museum-history.pdf** ↑

20. Hajibayova, Lala (2018): *Leveraging Collective Intelligence: from univocal to multivocal representation of cultural heritage,* Journal of Documentation (74) 6: 1190–1203. (Ism. Könyvtári Figyelő, 2019/2 337. (Autoref.) ↑

21. A fordítás és a tudósítás a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Muzeológiai Módszertani és Információs Központjának köszönhető: **http://www.ommik.hu/index.php/hu/component/content/article/14-hirek/489-vita-a-muzeum-uj-definicioja-koeruel?cookie_d842e8e8eac0f2300c92617182c9a76f=accepted** ↑

22. Craft, Steph et al. (2018): Memory Studies and the Anthropocene: A roundtable *Memory Studies* (11) 4:498– 515. ↑

23. **https://www.europeana.eu/portal/hu** ↑

24. A *Matricula* részprojekt az anyakönyveket, a *Monasterium* pedig 60 európai intézmény 400 ezer közép- és koraújkori kolostortörténeti dokumentumát egyesíti **https://crossborderarchives.eu/our-goals/project-partners-2/icarus-international-centre-for-archival-research/** ↑

kép | Julius Bissier művei, wikiart.org

Ács József

ANAKRONISZTIKUS SZÉLJEGYZETEK

2019-11-14 | **ESSZÉ**

Három emeletnyi esszé, hirdeti Nacsinák Gergely András ***Széltornya*** című kötetének címlapja, s a fülszöveg gyorsan útbaigazít. A háromszor hét esszé a címadó építmény emeleteit összekötő háromszor hét lépcsőfok. Az emeletek, írja, nem téglákból, hanem szavakból állnak – ezek szerint nem a szerző szavaiból.

A lépcsők: szavakhoz vezető szavak.

A torony marad, ahol van: én meg csak leírom, ahogy találtam.

Hol találta? *Közel is, távol is égtől és földtől egyaránt.*

Maguk a megközelíteni kívánt szövegek (Hölderlin, Rilke, Yeats, Borges) és festmények, metszetek, litográfiák (Tang-Jin, Klimt, Schiele, Magritte, Michelangelo, Escher, Orosz István, Takáts Márton, Friedrich) vannak távol égtől is, földtől is.

Képzeljük úgy, hogy lebegnek a kettő között, mint Magritte képén a *Kastély a Pireneusokban,* félúton elakadt imák és visszhangtalan kinyilatkoztatások társaságában?

*

Weöres Sándor *hét* számozott részből álló címadó versének az esszékötet végére illesztett záró szakasza más értelmezést kínál.

Széltornya / változatlanság orma egy hegyen épült, vadszőlővel befuttatott ház. Közel a földhöz, hiszen azon áll. Közel az éghez, mert magasan fekszik, *körötte égi derű-ború.* Nevét is alighanem onnan kapta, hogy a természet erőinek kitéve magasodik a

mélyben elterülő, füstben fuldokló város fölé. Tehát: távol a földtől. Az ég szeszélyesen változó időjárása közepette is az állandóságot hordozza, ebben az értelemben van távol az égtől.

A Weöres-vers nem idézett harmadik szakasza szerint *örök forgás öleli a házat*. Ám az évszakok váltakozása éppúgy nem érinti, mint a pártemberek szónoklatai. Csapkodják a szelek, a történelem viharai, a ház közönyösen elnéz felettük.

> **a megtestesült anakronizmus**

Ami az idő fölött áll, az az örökkévalóság. A homlokán vadszőlő-koszorút hordó ódon épület, ez a megtestesült anakronizmus, platonikus mozdulatlanságba dermedve rezzenetlenül trónol a forgandó korok felett.

Kérdés, lehet-e anakronisztikusnak mondani azt, ami örök érvényű? Az utolsó versszak ugyanis idáig emeli Széltornyát: *ő fenn a levegőben / csak tűri elnézően / időtlen zsámolya előtt / az önmagába maró időt.*

A ház csak metafora. Elvégre az örökkévalóság mégsem valami *dolog,* ami mozdulatlanul áll mindenen kívül, hiszen éppenhogy ennek ellenkezője: az örökkévalóság mindent átfog, mert maga az egyetemes Lét, s ekként minden, csak nem mozdulatlan. De valóban nem csak mozgás, állandóság is: a keletkezés és pusztulás törvényeinek állandósága. E törvények híján az élet formáinak tarka kibontakozása sem gazdagodás volna, hanem széthullás.

Ha egy életrend az örökkévalóság szempontjait anakronizmusnak tekinti, s azt képzeli, hogy kiléphet a mulandónak ítélt törvények hatóköréből, nem állhat fenn sokáig. Betelik rajta végzete, és – saját létalapjait felélve – elenyészik. Ahogy Rilke mondja: *bang und sinnlos sind die Zeiten, / wenn hinter ihren Eitelkeiten / nicht etwas waltet, welches ruht.* Nemes Nagy Ágnes hangján: *riadt és esztelen a század, / ha hívsága mögött nem állhat / valami mozdulatlanul.*

M. Lenz

Ez így aránylag kerek.

Mit kezdjünk viszont a befejezéssel? *… ő nem törődik se éggel, se földdel, / neki mind rangján aluli: / önmaga császára, egymagában / trónol bárgyún és vidáman.*

Jellegzetes – a túltengő magasztosságot ellensúlyozó – weöresi irónia. Vagy önirónia? Hiszen a záró sorok mintha nem sziklatetőn álló házat festenének elénk, hanem egy puha kanapén üldögélő együgyű figurát, aki gyanúsan emlékeztet a költő versben-prózában számtalanszor megrajzolt önarcképére. Az összhatás tehát ellentmondásos. Nézzük, mit ír az előzőekben!

A vers második szakasza szerint ebben a házban *az öreg falióra / nem az elmúlást hirdeti / hanem az egyformaságot.* Vagy inkább: a változatlanságot.

Weöres az előretörőben lévő nemzetiszocializmus és kommunizmus véres háborújának holtpontján, 1943-ban írta a verset. *Fölkel a Piros Fej az égen / és elalszik, / fölkel a Zöld Fej az égen / és elalszik, de Szöcske, meg Anne-Marie / egészen sosem alszik / álmuk özönéből / a Piros Fej jajgatása hangzik, / álmuk özönéből / a Zöld Fej makogása hangzik.* A ház lakói tehát nem élnek teljesen elszigetelt életet, a hírek – talán a rádión keresztül – az ő zárt világukba is behatolnak, a kertben futkározó vizslák, a pingponglabda-csattogás, Juszti néni kötőtűi, Gazsi bácsi szivarjai és a folyosót vigyázó szarvasagancsok közé.

esendő

A vers első hat szakaszában megrajzolt Széltornya nem metafora: ténylegesen létező ház. Egy kőből rakott épület „időn kívülisége", „változatlansága" viszont nem lehet abszolút. Széltornya esendő: zárvány, ahol még mindig az első világháború előtti békeévek levegőjében élnek és kávézgatnak – s ez a második világégés kellős közepén menthetetlenül anakronisztikus. Ez a ház a *változatlanság orm*ának, tehát az örökkévalóság hordozójának csakis ironikusan nevezhető. Másrészt lehet-e anakronizmus, s így gúny tárgya a béke és a harmónia vágya, a gondoskodás és az életszeretet? A negyedik szakasz hangsúlyozottan örök dolgokról ír: … *benn a szobában / vén cselédek / mosdatják, öltöztetik / az apró-népet – // ők mosdattak minket is, / mikor kicsinyek voltunk, / hajukba kapaszkodtunk, / hasukon lovagoltunk // s majdnem azt hisszük: évezredeken át / ők mosdatták apát, nagyapát / és nincs is idő –*

A háborús években mégis bekövetkezett, ami lehetetlennek tűnt. Az élet is anakronizmussá vált – zárvánnyá, takargatni, rejtegetni való titokká, melyet csak bonyolult konspirációval lehet átcsempészni a remélhetőleg engedékenyebb jövőbe.

Számomra a weöresi Széltornya a kérdések tornya. Ahol a változások újabb és újabb fenyegető eshetőségek valóra válását ígérik, ott a változatlanságba kapaszkodni nem feltétlenül célravezető, de tökéletesen érthető. Hiszen valami fontos összekötő, megtartó erő csakugyan elveszni látszik, szinte tapinthatóan fogyatkozik. Létezik-e olyan konzervativizmus, mely nem csak válságtünet, és nem a maga számára is kiürült formákba kapaszkodik? S ha úgy látnánk, hogy nem akad ilyen, nem érdemes-

e az üres formát mégis kézről kézre adni, hátha közben megértjük, és kerül belé tartalom is? De vajon tényleg az a tartalom kerül-e belé, amit szeretnénk, ami hosszú távon megtart és összefog, vagy a múlt alakzatai már csak az öncsalás és hazug látszatkeltés díszleteiként hasznosulnak? Nem épp tartalom és forma kettéválása a legnagyobb baj?

René Magritte

Az anakronizmus áldozata nem a jelenben, nem annak a logikájába simulva él, hanem régi beidegződéseit követi, s mint aki rosszul lát, miközben egy félhomályos szobában kell közlekednie, rendre összevissza veri magát a kiálló sarkokon-éleken. Az

irodalomban számtalanszor feldolgozott tragikomikus helyzet. Igazán tragikussá akkor válik, ha az új rend, melyhez az idejét múlt életformának alkalmazkodnia kellene, maga is vakon tántorog egyik katasztrófától a másikig.

A házban őrizgetett közelmúltat a gyerekkor, a teljességet hordozó aranykor fénye világítja be – s az a világ csakugyan többet őrzött az életből, mint a jelen, ez a közönyösen zakatoló vágóhíd. Ám a gyermeki szem nem láthatott a kert határain túlra, nem tudhatta, hogy a világ tartószerkezetében már korábban megroppant valami. A folyamatos gondoskodás közegében töltött idő utáni nosztalgia valami fontosra, elveszettre utal, ám ha megmarad nosztalgiának, mégis félrevezető. A békeévek, vagy általában „a boldogabb korok" idealizálása törvényszerűen tévútra visz, mert az elveszettet nem megérti, hanem bálványozza, s ezzel nem látótávolságba hozza, hanem elérhetetlen távolba tolja. Nem megkönnyíti, hanem megnehezíti a visszatalálást az elveszett, sárba taposott értékekhez, s hasonlóan sztereotip reakciót szül: „az idő kerekét nem lehet visszafelé forgatni".

*

Nacsinák Gergely András esszékötetének első, legfelső emeletén – a lépcsőkön ugyanis lefelé haladunk – a hamvasi esszék hagyományát folytató írásra bukkanunk. A *Sziget és torony* kihívó mondattal indul: *„Egészen másképpen kellene élni".*

A felütést követő lírai futamok még csak esztétizáló választ adnak erre a *lakonikus csehovi* (rilkei?) *mondat*ra.

Hogyan lehetne ennek a „másképpen"-nek a mélyére hatolni, hogy sürgetésének eleget tegyünk? Hogyan kell másképpen élni? *Hát költőien, persze. Mert a világ prózája merő unalom és halál.*

[…] ha a dolgok rendjén volnának, egy szigeten laknánk; mégpedig nem túl nagy szigeten, a mérsékeltnél melegebb égöv alatt. […] mindenki tudja, hogy bármire vágyik és bármit keres, szigetet keres: nem túl nagyot, és nem túl hideget. Rejtőző természetűt, melynek partját kicsiny, és egymásra semmiben sem hasonlító öblök és

sziklaformák tagolják; és kell még rá hegy is, ahonnan az egészet belátni, és amely körül éjjel és nappal szüntelenül, szabadon jár a szél. […] Íráskor a szavakat a tengerparti kövek közül kell kikotorni, és úgy válogatni át egyesével […] A mítoszokban a teremtés folyamata gyakran szigettel veszi kezdetét: ezért aki a teremtés légkörében akar élni, menjen szigetre.

> **fékezhetetlen mindenhatóság-vágy**

Hamvas Béla fiatalkori esszéinek többrétegű hanghordozása ez. Legalul egy gyerek fékezhetetlen mindenhatóság-vágya, közbül mintha egy piperkőc rendezgetné fürdőszobája polcán arcszeszeit, fésűit, borotváját, s osztogatná frivol tanácsait az előszobában állongó szegény sorsú évfolyamtársának, végül egy harmadik szelíd távolságtartással szemlélné mindezt – sajátos, fanyar humor a végeredmény.

A *Sziget és torony* a magányos élet, az izoláció két lehetőségét veszi fontolóra. Az egyik, a *sziget*, az elmerülés a folyton változóban, a szavak nélküli költészet, a felfedezés és önátadás világa. A másik a *torony*, a tudásra alapozó, szilárd fogalmakból építkező, a könyvtár csöndjében alkotó élet színtere. A szembeállítás hasonló ellentétpárra épül, mint Nietzschénél a dionüszoszi és apollói művészet fogalma, vagy Hamvas Bélánál a lét örvényszerű és kristályszerű jellegének felfedezése – az egyik a folytonos változást, a másik az örökkévaló rendet hangsúlyozza.

Eltűnni az önátadásban vagy eltűnni az elzárkózásban. De mindenképp: eltűnni a világból.

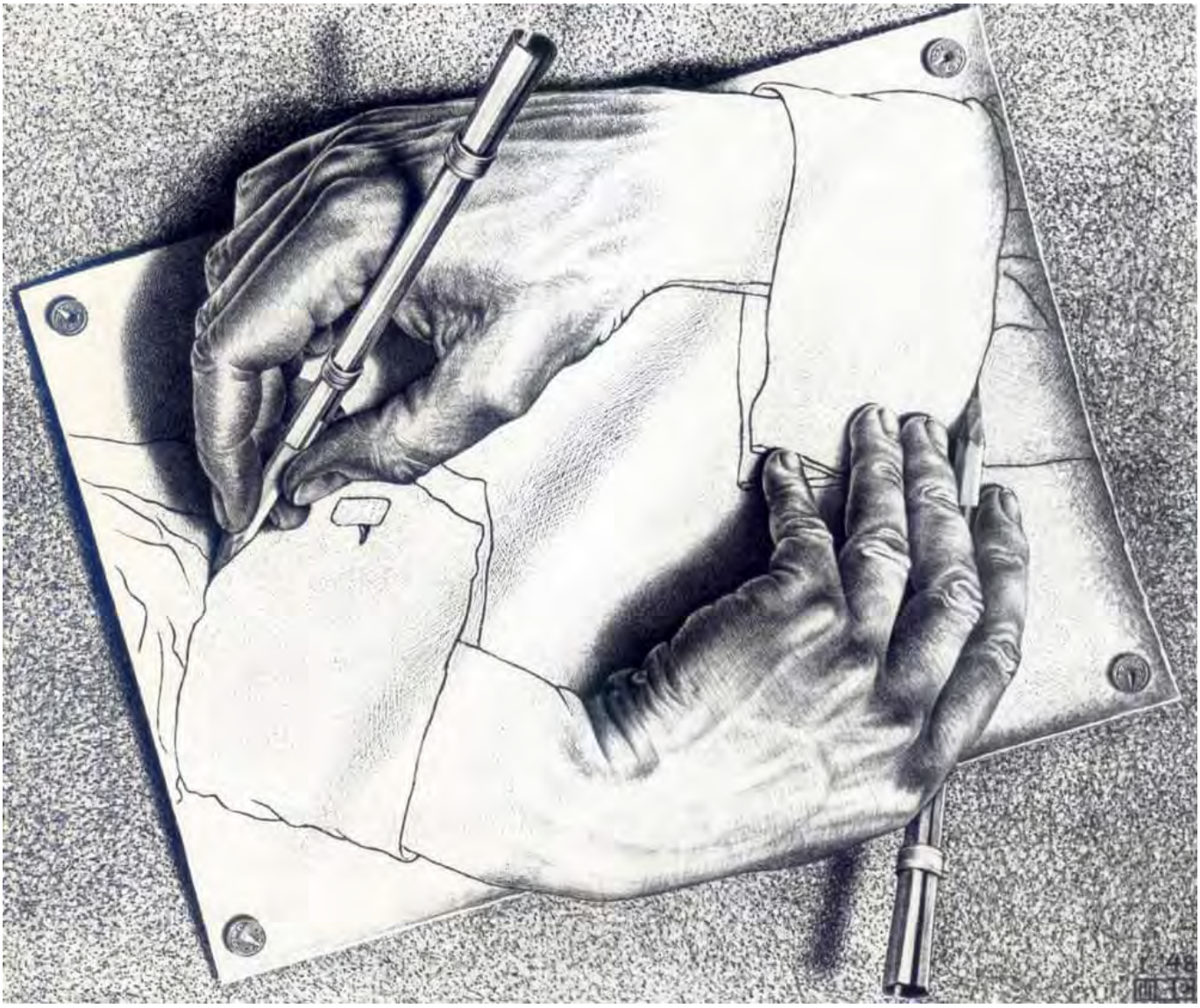

M.C. Escher

Az első világháború a korábbi életrendet gyökerestül felforgatta. A lövések hangjai elenyésztek ugyan, és az öldöklést felfüggesztették, a mozgósítás azonban folyt tovább: az élet üzemmé alakult. Egypár ostornak vagy mézesmadzagnak használható eszmét eszközként megtartottak ugyan, de a régebbi, nem technikailag konstruált életrend szempontjai mindinkább a könyvtárak skanzeneibe szorultak vissza. William Butler Yeats, Rainer Maria Rilke és Carl Gustav Jung is behúzódott a maga tornyába. *Mindegyikük úgy ír a toronyba vonulásról, mintha ez lett volna a lehető legjobb, s az adott pillanatban talán az egyetlen megoldás.*

A „szellem embere” vajon önként választja a magányt? A modernitásban kettős nyomás alatt áll: egyrészt ki kell vonnia magát a tömegszórakoztatás, a reklámok és a politikai propaganda üzemszerű harsogásából, másrészt a gondolkodás, mint tevékenység már önmagában elszigeteli őt a technikai problémamegoldásba merült civilizációtól, mely a tevékenykedés értelmére vonatkozó kérdésekkel nem tud mit kezdeni – ezek neki homályosak és anakronisztikusak. A Piros Fej és a Zöld Fej, meg a kapitalizmus „szabad világa” is kizárólag azért tart fenn homokozókat művészeknek és gondolkodóknak, hogy propagandacélokra használható termékeikből igényei szerint válogathasson vagy pénzt keressen rajtuk. Árucikkeihez kap így tetszetős csomagolást, pőre érdekeit öltöztetheti hol mélynek és humánusnak, hol figyelemfelkeltően radikálisnak szánt gondolatok álruhájába, hogy a média reflektorfényének ügyes mozgatásával a fejlődést követni képtelen, anakronisztikus gondolkodású tömegeket megfelelő útra terelje.

A homokozó lakói közül néhányan ki akarnak törni elszigeteltségükből, hogy amit megleltek, mindenkinek hirdessék. *A kérdés már csak az, hogyan sikerül eljutni a profetikus igazság szenvedélyes kimondásától minden alkalommal viszonylag gyorsan a matricázott kávéscsészéig* – írja a széthullás ellen tiltakozó, az élet egységét helyreállítani, az életet felemelni szándékozó szecesszió mozgalmáról *Az álmok kufárai* című esszé egy múzeumi bolt kínálata kapcsán. Hogyan lesz a mély, a megszenvedett, a személyes felszínesen személytelenné, miként változik a szellemi erőfeszítés adható-vehető divatcikké? És főleg miért?

> **feltámogatott hulla**

Ahogy a bölcsességet kiszorította a tudás, a tudást a tudomány, ahogy a tudomány tudományágakra, a tudományágak szakterületekre bomlottak, úgy vált szét a szép, a jó és az igaz. Az igazság rideg, személytelen információvá fonnyadt: élőhalottá, akit a róla leszakadt szépség foszlányaival, sorozatban gyártott művirágjaival utólag kell felcicomázni, hátha tarka maskarájában némelyek még elevennek nézik a feltámogatott hullát, és nem veszik észre, hogy már csak tárgy.

A szebb, nemesebb, tartalmasabb, teljesebb élet után áhítozók rávetették magukat a szépség forradalmát hirdető mozgalomra, de tanulságát megemészteni már nem maradt idő: divattá lett, azaz megölték, majd széttépett cafatait aggatták magukra dísznek. Eddig jutottak az elidegenedett világ átlelkesítésében. Alapjában semmi sem változott. A világháborúk átnevelőtáboraiban kikísérletezték a technikai civilizáció új öntőformáit, az öntés új, gyorsabb és megbízhatóbb eljárásait. Az emberközi viszonyokat gazdasági vagy politikai érdekek mentén felszabdaló, s az emberi kapcsolatokat eltárgyiasító erőket aligha fékezhette meg Klimt közönségnek tükröt tartó, loboncos hajú papnője: különösebb következmények nélkül lehet tízezrével osztogatni a *Nuda Veritas* reprodukcióit.

KANNST DV
NICHT ALLEN
GEFALLEN DVRCH
DEINE THAT VND DEIN
KVNSTWERK
MACH ES
WENIGEN RECHT.
VIELEN GEFALLEN
IST SCHLIMM.
SCHILLER.
NVDA
VERITAS.

Annál is inkább, mert a 21. század a hálózatok bűvöletében él. Most éppoly lelkesen ünnepli a szabadságot (pontosabban a határtalanságot), mint a szecesszió divatja idején a szépséget.

A hálózatok világában pedig *nem a megőrzés, hanem a megosztás a fő szempont,* írja Nacsinák. *A klasszikus, kumulatív elven működő, emlékezésen, hozzáadáson, továbbcsiszoláson alapuló nyugati kultúra, amely előszeretettel érleli a szellemi tartalmakat, mielőtt továbbáramoltatná, ehhez túlságosan lassú.* (Ilyen hosszú mondatokat egy türelmetlen hálózatfüggő nem is szívesen olvas végig.) *A befogadásnak ez a sűrű tempója megöli az emlékezetet [...] Márpedig a féltve őrzött tapasztalatokon, emlékeken, alaposan mérlegelt mondatokon át lepárolva születik meg a lélek – máshogy nemigen.*

papíralapon

A könyv: *szavakból rakott torony és papírból való sziget.* Érthető, hogy ennek a Nacsinák-esszékötetnek, szemben az *Óda Árkádiához* nagyesszéjével, miért kellett papíralapon megjelennie. Anakronisztikus formája maga is mementó. Nem csak a könyv sziget és torony, azaz felfedezés és megalkotás egysége. *Torony és sziget – mindinkább elavult metaforái a személyiségnek.* A felismeréseket érlelő belső életnek *nem kedvez a közlékeny kor, mely finom szálak ezreivel-millióival szövi a külvilághoz önmagát, és egyre azon igyekszik, hogy a lélek minden rezdülését és hangulatát nyilvánossá és azonnali reflexió tárgyává tegye. Átlyuggatott tornyok, elmosott szigetek, lapokra mállott könyvek, meghatározhatatlan szereplőkkel.*

Számomra ez a kötet igazi magaslati pontja. Ahol a szerző hangja felforrósul.

Toronyban élni börtön, szigeten lakni számkivetettség. Csakhogy a háló is gúzsba köt, a sokaságot a nehézkedés törvénye uralja: mindenki lefelé igazodva él, a súlynak engedelmeskedik; tagjainkban a fáradtság, fülünk idegen hangoktól süket.

Itt térünk vissza a *lakonikus csehovi mondat*hoz: *„Egészen másképpen kellene élni”.*

A *megsejtett szellemhez igazodva.* Nem lefelé, hanem fölfelé.

Két mesterem van, két tanítóm: a torony és sziget.

A sziget a létezés csodálatosságának, tágasságának, nyughatatlan pezsgésének átélésére tanít – ez a jelenvaló lét misztériuma. A torony a folyton változóban rejlő állandóságnak, benső világunk megbonthatatlan csöndjének átélésére tanít – ez a jelenvaló lét misztériuma.

Ott az igazi élet, oda tartanak mindenek.

Bíró Judit

MACSKA-ÜZLET

[A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – REGÉNYFOLYAM 1.]

2019-11-12 | **A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN, REGÉNYFOLYAM**

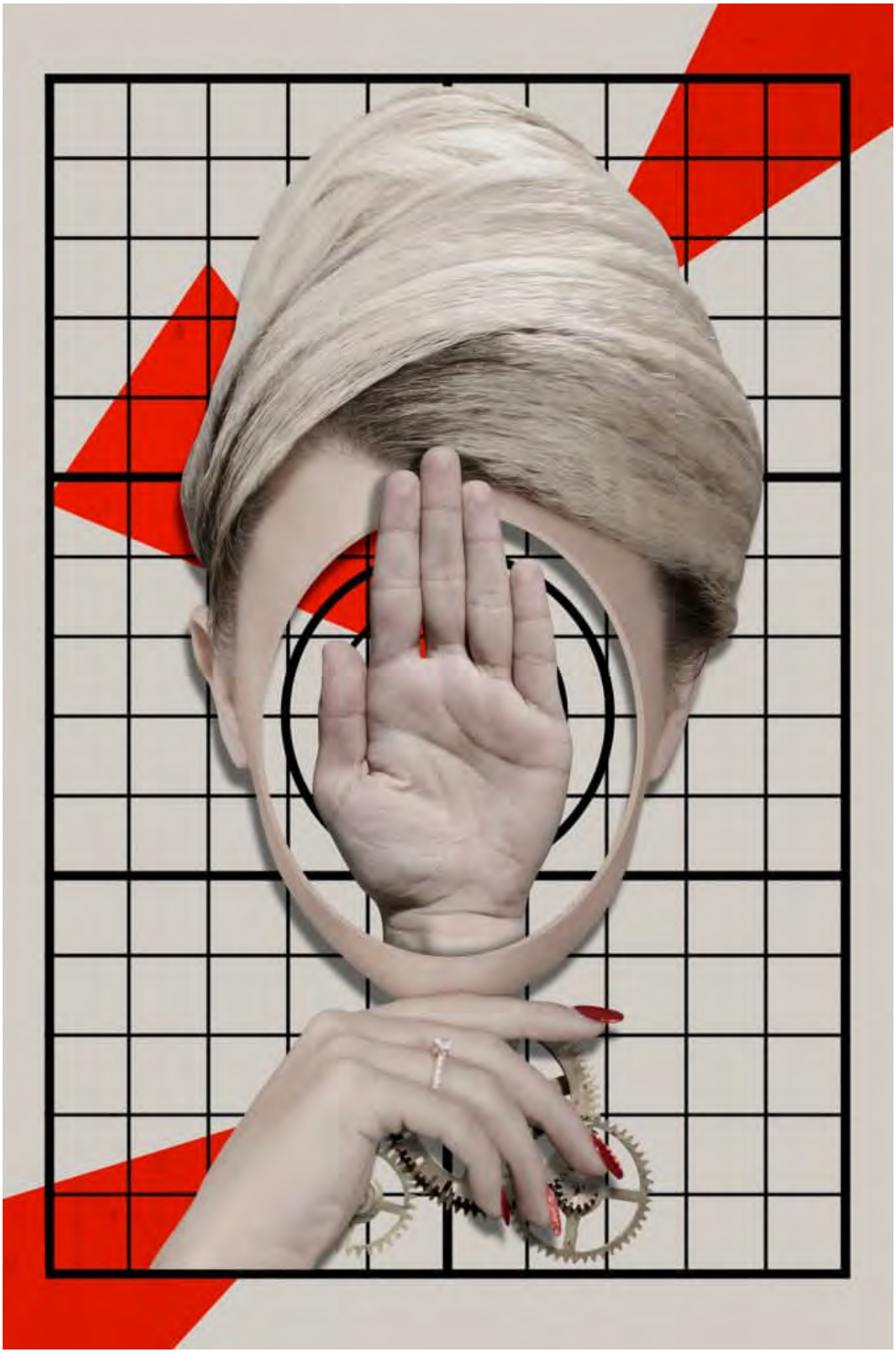

A házaspár régóta tervezte a magyarországi utat. A férfi japán volt, a feleség ecuadori. Öt évvel ezelőtt találkoztak először egy bolognai konferencián, és a második naptól a hotelszobában maradtak, jobbára ki sem keltek az ágyból. Bőrük színétől eltekintve olyanok voltak, mint egy testvérpár: alacsonyak, szénfekete hajúak és fekete gombszeműek. Miután összeházasodtak, sokat utaztak, mert ebben is hasonlítottak: nyughatatlanul járták a világot, s a nő maga sem gondolta komolyan, hogy szülővárosában, Vilcabambában telepedjenek le, de azért időről időre szóba hozta, mindig hozzá téve, hogy *mert akkor biztos egészséges és hosszú életünk lesz*.

> **habzsolja az életet**

A negyvenes nő jól tartotta magát masszív, fénylően barna bőrű testében. Egyszer a férfi megjegyezte: kitöltöd a bőröd. És magában továbbgondolta: biztos, hogy aláférek? Örült, hogy nem érzi a nő bordáit, amikor végigsimít a testén. A férfi kizárólag feketében járt, de öltözékét a legfrissebb divat szerint, a legnevesebb márkákból állította össze. A természetes, finom tapintású anyagokat szerette. Vagány elegancia. A nő azonban öltönyben szerette látni. Kevés férfit ismert, akin ennyire jól állt ez a kíméletlen ruhadarab, mely a stílustalan férfit tovább silányítja, a karakterrel rendelkezőt viszont erősíti. A nőt

nem zavarta, hogy férje habzsolja az életet: más nőket, a borokat, a süteményeket, a szivarokat, a tavakat, halaikkal és hullámaikkal együtt, a szimfonikusok csörömpölését, a színészek vásári magamutogatását, a súlyos szerszámok hűvös tapintását, a hegyekre és sziklákra nyíló panorámát, a havat, a vizet, a Napot, az illatokat meg az ízeket. Amikor csak tehette, felesége nyakába és a lábai közé suttogta, mennyire szereti az ízét és az illatát.

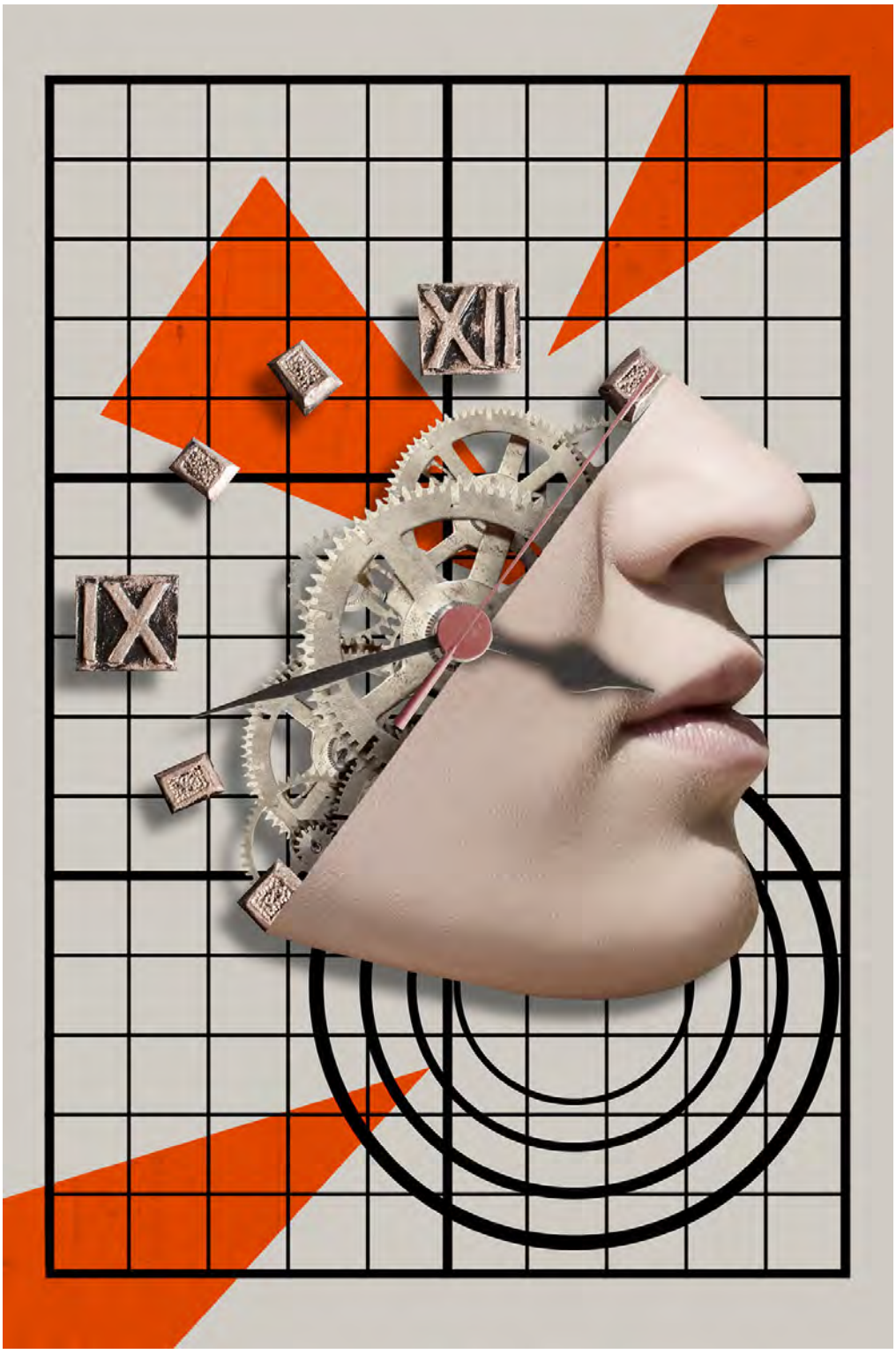

Hogy utazásaikat fedezni tudják, kereskedőházat alapítottak: Ázsiából behozott macskaeledelt terítettek szét a világ minden táján. A nő rajzolta a konzervdobozok címkéit, az adott közönség ízlésének megfelelően.

Budapestről indultak, és a szép, napos őszi időben hamar elérték a jó kétszáz kilométernyire lévő célt: Európa legnagyobb macskatelepét. Remélték, hogy a sikeres tárgyalást követően ők lehetnek a későbbi beszállítók. A telepen nemcsak őrizték a több ezernyi állatot, hanem kísérleteket is folytattak rajtuk, ezért is kellett szögesdróttal védett magas kőfal mögött, éjjel-nappali őrséggel biztosítani a telepet. Míg a szélsőjobboldali és a szélsőbaloldali állatvédő szervezetek tábort vertek a kerítés mentén, és feliratait magasba tartva, hangosbemondójukba kiabálva folyamatosan akcióztak, a kormányzó parlamenti pártok úgy készültek elejét venni, hogy ezek a gyülekezetek politikai tőkét kovácsoljanak a macskatelep elleni tiltakozásukból, hogy alaptörvénybe iktatták: a macska nem ember.

> rendszertanilag korcs

A macskák ezt egyáltalán nem bánták. Ők sem tartották magukat embernek. Tulajdonképpen nem éltek rosszul – nem csekély létszámú személyzet gondoskodott táplálásukról, gyógyításukról, tisztán tartották és simogatták őket. A szögesdrót mögött hatalmas őspark terült el, óriási koronájú, harminc méterre is felívelő szürke és molyhos tölgyfákkal, intenzív rózsaszínű, sárga torkú virágokat nevelő, kistermetű,

rendszertanilag korcsnak nevezett vadgesztenyfákkal és a kétszázmillió éves tudást magukban hordozó ginkókkal. Utóbbiak elültetésénél előrelátóan nagyon vigyáztak, hogy csak hímpéldányok legyenek.

A macskák szabadon sétálgathattak ebben az idilli környezetben, cserébe naponta csak néhány órát áldoztak a rajtuk folyó kísérletekre. A kutatást elsősorban uniós pénzekből fedezték, de a nemzeti rendőrség is adakozott, ez esetben mint megrendelő: régóta vágytak rá, hogy a rendőrkutyák mellett rendőrmacskákat is bevethessenek. A vizsgálat ugyanakkor nem volt fájdalommentes, és sokszor még az évtizede a telepen élő macskák sem tudták, hogy a következő pillanatokban mi vár rájuk. A félelem, a bizonytalanság és a fájdalom szorításában teltek ezek az órák, és az állatok csak remélhették, hogy egyszer véget ér az egész, és az emberek végre megfejtik a titkot, amit oly régen kutatnak: miért nem idomíthatóak a macskák.

A laboratóriumból kiengedett állatok, vigaszul, rögvest nagy adag macskaeledelt kaptak. A házaspár cége hatalmas profitra számíthatott az üzlet megkötése esetén.

Szállásuk, a Fogadó a Két Hattyúhoz, a nyugat-magyarországi kisváros kopottas főterén állt. A városka épp ekkoriban indult fejlődésnek: fontosabb utcáit macskakővel újraburkolták, éjszakánként a korszerűsített közvilágítástól fényárban úsztak a járdák, a templom új harangot kapott, és felépült az első negyvenemeletes ház is, amelybe egy bank költözött.

illúziórombolóA helyi intelligencia estélyt adott a tiszteletükre. Az urak csoportokba verődve vitatkoztak a küszöbön álló világháborúról, hölgyeik a hatalmas tükrökkel borított bálterem falához tolt fotelokban unatkoztak. A súlyos brokátfüggönyök mögött éjszakai sötétség ült, melyet még nem fosztogatott a hajnal.

A személyzet már harmadszorra cserélte ki az óriási gyertyákat, a pincérek szorgosan hordták a pezsgőt, a sarokban felállított gépzongorából szállt a zene – a maguktól mozgó billentyűk látványa illúziórombolóan hatott.

A nő hirtelen pattant föl a székéről, és a rá annyira jellemző merev tartással elhagyta a báltermet. Még elbúcsúzott a helyi patikustól, aki egész este kitartóan udvarolt neki, mialatt az Atropa belladonna mérgező gyógynövényről tartott csapongó előadást. A férfi kissé csalódottan nézte a távolodó hátat, melyet a merészen, egészen a dereka aljáig kivágott krémfehér ruha láttatni engedett.

kép | shutterstock.com

Lipták Ildikó

A PATIKUSNÉ PIKÁNS HISTÓRIÁI

[A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – REGÉNYFOLYAM 2.]

2019-11-23 | **A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN, REGÉNYFOLYAM**

– Mi történt? – kérdezi a patikus felesége, aki nem féltékeny, sőt. Jól szórakozik férje pajzán kalandjait hallgatva, és a legapróbb részletekről is faggatózik. A férfi pedig örömmel tesz eleget párja kívánságának: mesél, néha ki is színezi a valóságot – ráfér, bólint rá magának, s elégedetten gondolja, hogy rajta kívül nincs is olyan férj, a kerek világon se, akit a felesége még abban is támogat, hogy könnyelmű kalandokba keveredjék. Ő sem tudja, hogy a meghallgatott liezonokból az asszony rövid, csattanós történeteket ír, s álnéven, *Pikáns históriák* című rovatában közölteti a Világlap hasábjain.

– Ezúttal üzleti ügyekben kellett eljárnom – hárítja a férfi a kérdést, s már kattan is a dolgozószoba ajtajának zárja. Maga sem érti, most miért nincs kedve beszámolni a flörtről, amit különlegesebbnek érez, mint az eddigieket. Szeretne egyedül maradni, magában merengeni a szénfekete hajú, egzotikus nőről. Hogy milyen a szeme! Veszedelmes. Csábító és veszedelmes. Biztos a szeméről jutott eszébe, hogy egész este a nadragulyáról szóló történetekkel kábítsa. „Tetszett neki.” Ruganyos karosszékébe huppan – ha nőkről ábrándozik, képes suhanccá változni – „be kéne

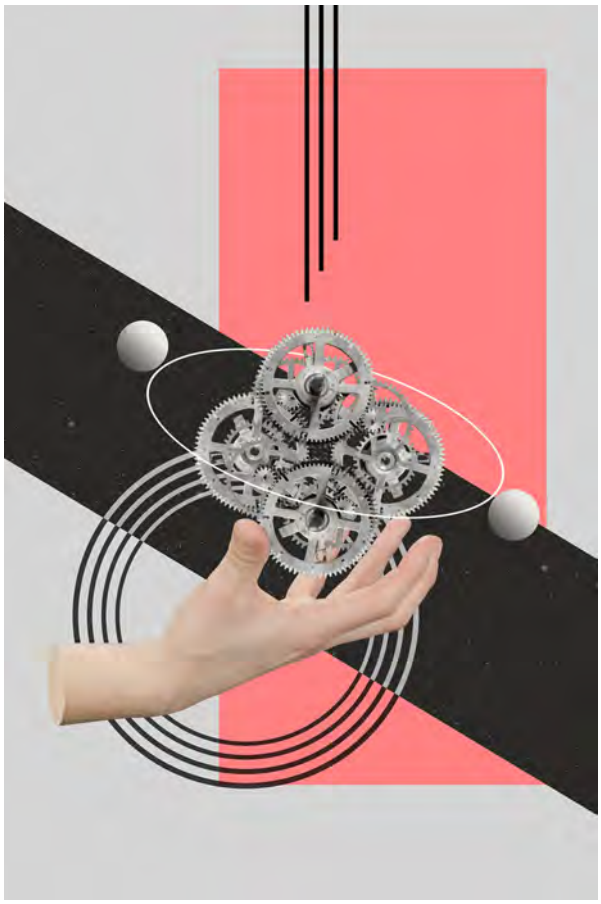

zárni az ajtót, rendesen, kulccsal”, ki tudja, mi jön rá mindjárt, jobb, ha az asszony kivül marad. Két kezével a karfára támaszkodik, hogy felálljon, de mintha a vállizma nem tartaná, nem fékezné a felkarját, hanem túlcsúszna az ízületen, s bőrét átszakítva belefúródna a fülébe, s azon keresztül egyenesen az agyába. Lélegzetelállító fájdalom.

törékeny test

A patikusné közben a konyhában ellenőrzi, hogy a cseléd mindent a helyére rakott-e. Bosszúsan söpri össze a tálalón hagyott kenyérmorzsát, s kitárja az ablakot, hogy az ételmaradékot a magok közé, a párkányra szórja. Csokornyi színes toll hever a madáreleség közepén. Ahogy le akarja pöckölni, feltűnik, hogy nem csupán pihék, hanem egy teljes madárszárny az, kitépve a törékeny testből. Barna, sárga, fekete tollak. Alighanem kedvencéről, a tengelicéről származik. Heves zokogásban tör ki, percekig ömlenek a könnyei. Utána, mintha mi sem történt volna, folytatja „álmatlanságában elkövetett kalandjait” – ahogy éjszakai ténykedéseit nevezi.

Mindjárt pirkad, nem érdemes már lefeküdni – gondolja, és mélyet szippant a kora hajnali friss levegőből. A konyhaablakot nyitva hagyva az előtér felé indul, ahol pillanatra megtorpan. Tétován kopogtat férje dolgozószobája ajtaján. Nincs válasz.

Magára kapja vállkendőjét, és kilép az udvarra. A nyitva hagyott ablaktábla megnyikordul: egy pillanatra úgy tűnik, mintha valami állat ugrana be. Az asszonyon átfut, hogy kintről bekukkant a konyhába, vagy inkább visszalép a házba, és úgy néz körül, de megnyugtatja magát, hogy csak képzelődött. Megkerüli az épületet. Ébrednek a madarak, a lármából kihallja a tengelice énekét. Az ablakpárkányon elpusztított állatra gondol, és hogy bárcsak ne lennének ragadozók a világon.

heves zokogás

A kör végeztével úgy dönt, mégis benéz a konyhaablakon. A párkány egyik sarkában megpillantja a széttépett madár testének többi részét. Az előbb még nem látta. De hiszen

itt volt. Itt kellett lennie. Visszahőköl, mert nemcsak a látvány, az oszlásnak indult madár szaga is rémiszti. Lélegzetét visszatartva, zsebkendőbe bugyolálja a szárnyatlan tetemet, és a diófához indul vele. Út közben, a virágágyásnál magához veszi a kis kerti ásót, gödröt ás, majd az állatot a hímzett vászonnal együtt a földbe helyezi. Akkor megint sír egy sort, de örül, hogy az elhullott állatok iránt érzett fájdalomra még ugyanúgy reagál, mint kislány korában, örül, hogy ő ugyanaz maradt; és szinte gombnyomásra rátör a heves zokogás, majd úgy múlik el, mintha a sírástól helyre is állt volna a világ rendje. Kiskamasz korában úgy kereste és temette az állatok hulláit, ahogy a többi kislány sztaniolt gyűjtött. Aprólékosan kidolgozott szertartásába nem avatott senkit.

Visszatér a házba, s a hálószobájában a nagyfotelbe vackolja magát, hogy reggelig ott bóbiskoljon valamennyit. Úgy érzi, még alig aludt el, de már költögeti is a cseléd:

– Asszonyom, az urát keresik. Azt mondják, még nem nyitotta ki az üzletet, pedig többen is sürgős rendelvénnyel állnak sorban.

A patikusné a dolgozószobához siet, benyitna, de az ajtó továbbra is kulcsra zárva. Dörömböl. Hiába. Van, hogy az ember megérzi, ha bajban van, akit szeret, ez nem ilyen alkalom, dönti el.

– Úgy tűnik, a patikus úr ma nem tud az üzletbe menni. Hagyjuk, hadd pihenje ki az este fáradalmait!

– Melyik táblát rakjuk ki az üzletre, asszonyom? A *betegség miatt zárva* jó lesz?

– Nekem jó – feleli, és a szobájába siet, hogy felvegye nappali ruháját, amiben majd a kávéházba megy találkozni a barátnőivel. Úgy beszélget velük a Lapban közölt történetekről, hogy sejtelmük sincs, ő a szerző, és férje a felhajtó. Ez csuda mulatságos.

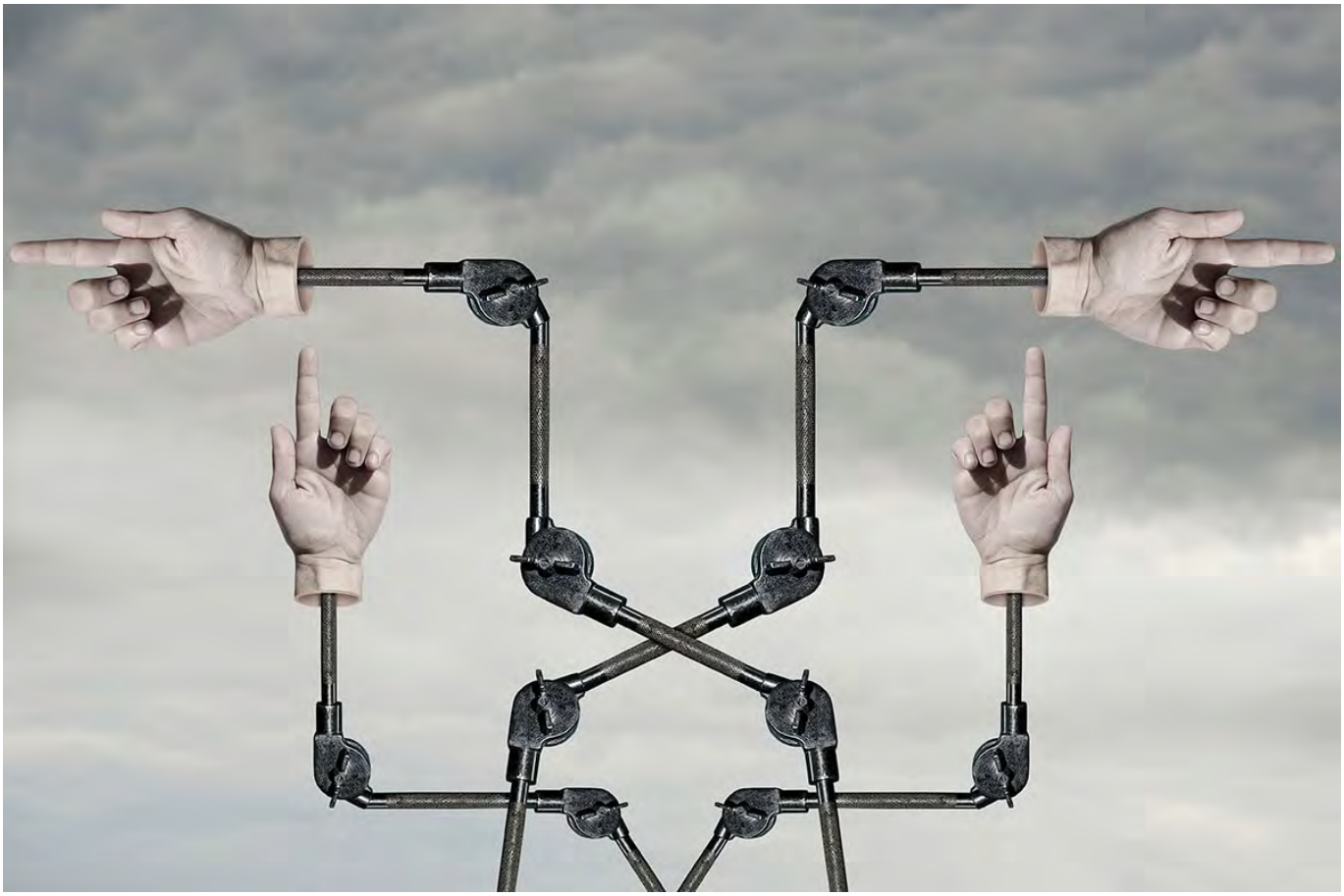

Amint a patikusné elhagyja a házat, a cseléd átszalad a szomszédos szatócsüzletbe, hogy segítséget kérjen a dolgozószoba kinyitásához. Még nincs terve, hogy magyarázza majd meg az asszonyának, hogy engedély nélkül… Aggodalmát tovább növeli, hogy amikor a boltossegéddel a házhoz érnek, a kert felől kétségbeesett macskanyávogás üti meg a fülét. Nem is nyávogás, inkább ordítás, mintha nyúznák a szerencsétlent. Odaszalad a kerítésrácshoz, s ekkor a nagykapu alól, apró, lángvörös kismacska bújik ki az utcára. Átszalad az úttesten. Egyenest az erdő felé. Nem látszik, hogy megtépték volna. S bár nem fekete macska, biztos, ami biztos, a cseléd három méreteset köp, hogy elhárítsa a bajt, majd a bezárt ajtóhoz kíséri a fiút, aki ügyetlenül nekiáll babrálni a zárral. „De sokáig tart ez, Szűzanyám” – gondolja, és a konyhába megy, hogy előkészítse a reggelit.

kép | shutterstock.com

Inczédy Tamás

KÉT INDULÓ FÉRFI

[A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – REGÉNYFOLYAM 3.]

2019-11-28 | **A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN, REGÉNYFOLYAM**

A fiúnak nincs ínyére, hogy a patikusék terebélyes cselédasszonya lecövekelt mögötte és türelmetlenül figyeli, ahogyan a zárral vacakol. Arról nem is beszélve, hogy ez a munka nem tartozik az ő feladatkörébe. Miért várja el bárki egy szatócsbolti segédtől, hogy zárakat törjön fel?! Miért nem hívják ki a patikusék a lakatost vagy a kovácsot? A fiú tudja, miért. Mert a mesterember kiszállása pénzbe kerül, őt viszont ingyen lehet szalajtani, neki bárki dirigálhat és leteremtheti. Korábban is gyakran gondolt már arra, hogy a telepi macskáknak is jobb sors jutott, mint neki, de ez a mai reggel végleg bebizonyította, hogy ő tényleg utolsó az utolsók közt. A szatócs azzal indította útnak, hogy ha a patikuséktól a legkisebb panasz érkezik, agyoncsapja. Ezt persze a patikusék kiállhatatlan cselédjének füle hallatára tette, aki már útközben kioktatta a fiút, hogy nagyságos asszonynak kell őt szólítania, különben elmondja mindenkinek, hogy szemtelenkedett vele. Értem, nagyságos asszony, felelte a fiú, miközben arra gondolt, hogy ebben a nőben a méretén túl semmi nagyság nincs.

Egy dróttal próbálja kinyitni a zárat, pepecsel, életében először csinál ilyet. Ha a főnöke, a szatócs itt volna, nagy káromkodások közepette már rég elzavarja, talán meg is üti. Pedig nem volt mindig ilyen szívtelen, csak amióta a szatócsné mondott valamit az ő alakjáról, amit csak félig-meddig hallott, nem is értette igazán, de a

szatócsot feldühítette. Azóta ki nem hagyna egyetlen alkalmat se, hogy becsmérelje, haszontalannak nevezze őt. Mostanság gyakorta fenyegeti, hogy hamarosan úgyis kitör a háború, akkor beadja a fiút a seregbe, mert a hazának szüksége lesz hozzá hasonló golyófogókra, számolatlanul, hogy az igazi katonák harcolhassanak.

> hús lesz krumplival

Te esel el elsőnek a háborúban, ennyi hasznunk lesz belőled, trallala. A szatócsnak szokása maga fabrikálta dalokat énekelni-dúdolni olyan témákról, amelyek épp foglalkoztatják. Rímfaragással nem sokat vesződik, mert úgy van vele, hogy minden szó rímel saját magára. „Trallala, hús lesz krumplival, trallala, hús lesz krumplival”, ilyen dalokat hall a fiú naphosszat a szatócs szájából. Nem szereti, hogy ezek gyakran beleragadnak az ő fejébe is, és annyira vele maradnak, hogy még az árnyékszéken sem hagyják nyugton.

A dróttal próbálja óvatosan kitapogatni a zár üregeit. Meg kellene érteni a titkát. Érzi, hogy itt türelemre, kézügyességre és ütemérzékre egyszerre van szükség. De könnyebb volna, ha a cselédasszony egy percre abbahagyná a langymeleg szuszmogást a füle mögött. Talán udvariasan meg kellene kérnie, hogy álljon kicsivel arrább, mert árnyékol is. Hogyan mondja sértés nélkül? Ez a nő mindjárt ordibálna, más sem hiányzik neki, mint egy patália. „Trallala, jön a háború, trallala, itt a háború.”

A fiú körme alá szalad a drót. Feljajdul, sziszeg, szájába kapja sajgó ujját. Szeme sarkából a cselédasszonyra pillant. A nagyságos asszony majd felrobban türelmetlenségében, csak nem fogja megütni őt, vagy mi?! Nem, azt azért mégsem, türtőzteti magát, sőt el is vonul, végre magára hagyja a fiút.

Fáj a körömágya, szeretne máshol lenni, mást csinálni. Bárhol és bármit. Már rég hozzászokott, hogy saját magán kívül csak a számokra számíthat. Azért hívják számoknak a számokat, mert lehet rájuk számítani, azok aztán nem csalják meg az embert soha, mert egy meg egy, az mindig kettő, kettő meg kettő pedig mindig négy,

és így tovább, a számok végestelen végezetéig. Kiszámolta például, hogy ha mostani bérével ötszáz évig dolgozik, akkor elegendő pénzt tud félretenni, hogy vegyen egy hintót két lóval. Azt is kiszámolta, hogy ehhez körülbelül tíz életre volna szüksége. Persze, ha van valamiféle lélekvándorlás, amiről egyszer egy kalmár mesélt neki, és ha már itt tartunk, olyan balszerencséje még neki sem lehet, hogy mind a tízszer szegénynek szülessen újjá… Ilyen gondolatokba menekült a fiú, és mindent megszámolt.

kattan a zár

A nagyságos asszony távoztával végre higgadtan át tudja venni az előtte álló feladatot. Adott egy zár, amit ki kell nyitni, szerszám alig, az ajtó tömör tölgy, a keret szintén az, de talán a ház valamelyik másik szobájának hasonló kulcsa van. Hogyan, hol keresse? És ahogy tanakodik magában, kattan a zár, a kilincs magától megmozdul, lenyomódik. Az ajtó feltárul, és a kizuhanó test maga alá temeti a fiút.

„Trallala, elsőnek te esel el, trallala, elsőnek te esel el.”

A fiúban meghűl a vér, és ez a meghűlt vér iramlik tovább az ereiben, fagyot árasztva a testébe. Most már biztos benne, hogy kiugrik a szíve, méghozzá a száján át, egyenest a patikus úr szürke arcába, amelyen tisztán látszik – ilyen rettenetes közelségből nagyon is látszik –, hogy a patikus úr épp a lelkét méltóztatik kilehelni.

Amikor a fiúnak végre sikerül kihemperednie a rázuhant test alól, szuszogva a falhoz lapul. Nézi a földön fekvő patikust, és valami végtelen öröm fogja el, amiért a férfi maradt a padlón, és nem ő. Hát ezért nem hívták a lakatost!, ezért!, mert ezt tették szegény patikus úrral, és valószínűleg vele is ezt teszik. Vagy ha nem, akkor majd rákenik az egészet. Trallala.

XII
IX
IIII

A fiú bevonszolja a patikus testét a szobába, aztán kilép a folyosóra. Majdnem be is csukja az ajtót, amikor feldereng benne egy ködös gondolat, aztán még egy és szép lassan kirajzolódik, hogy tán ez élete nagy lehetősége, hisz a rosszat, amit nem is ő idézett elő, valami jóvá rendezheti a maga számára, és ez szerencsés esetben felérhet egy vagy akár tíz újjászületéssel is. Pillanatok alatt átkutatja a dolgozószoba íróasztalának fiókjait. Ami készpénzt és ékszert talál, a zsebébe gyömöszöli. Kilép a szobából és bezárja maga mögött az ajtót.

Nagyságos asszony, kiáltja, aztán ismét, mert elsőre kicsit túl vidámra sikerült. Már jön is a cseléd, a fiú örül, hogy most látja utoljára, de szájával az ellenkezőjét ígéri, nagyságos asszony, eltörött a drót, de várjon csak, elszaladok valami jobb szerszámért, mondja, és rohan, ki a házból, majd az udvarról, aztán a városkából is.

kép | shutterstock.com